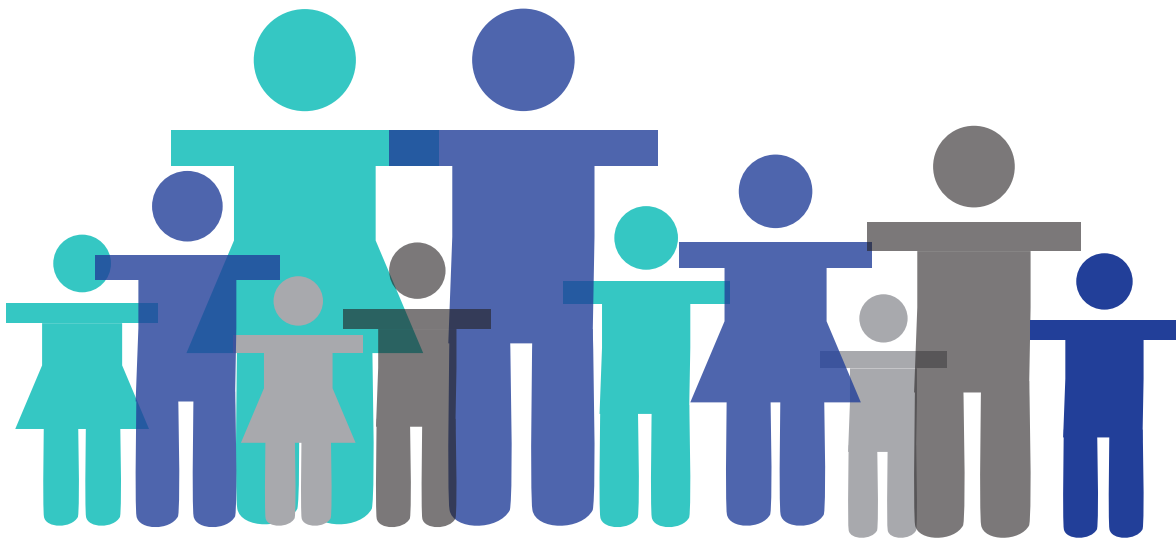

UDHËZUES MBI BAZAT E DISKRIMINIMIT

UDHËZUES MBI BAZAT
E DISKRIMINIMIT

Publikimi: Udhëzuesi mbi Bazat e Diskriminimit

Redaktori: Zhaneta Poposka

Autor: Biljana Kotevska

Përktheu: Edita Jashari

Dizenji dhe redaktimi: Polyesterday, Shkup

Tirazhi: 1000 kopje

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје
342.71/.73(100)(036)

КОТЕВСКА, Билјана

Водич за основи за дискриминација / Билјана Котевска. - Скопје :
ОБСЕ, 2013. - 69, 67 стр. ; 23 см

Насл. стр. на припечатениот текст: Udhëzues mbi bazat e
diskriminimit / Biljana Kotevska. - Обата текста меѓусебно печатени
во спротивни насоки. - Текст на мак. и алб. јазик. - Фусноти кон
текстот. - Библиографија: стр. 62-69 ; Bibliografia: стр. 59-67

Содржи и Анекс = Aneksi:

Методологија = Metodologjia

ISBN 978-608-4630-50-0

I. Kotevska, Biljana види Kotevska, Biljana

а) Дискриминација - Водичи

COBISS.MK-ID 95241738

Mbështetur nga:

Përmbajtja e këtij publikimi nuk pasqyron domosdoshmërisht
pikëpamjet ose qëndrimet e Misionit të OSBE-së në Shkup.

UDHËZUES MBI BAZAT E DISKRIMINIMIT

Përmbajtja

Shkurtime.....	4
HYRJE.....	5
I. DEFINIMI I “BAZËS PËR DISKRIMINIM”	7
1. Ç’është “baza për diskriminim”	7
2. Modelet e përcaktimit të bazave për diskriminim	8
II. KAKTIMI, INTERPRETIMI DHE APLIKIMI I BAZAVE PËR DISKRIMINIM.....	10
1. Qasjet gjatë përcaktimit të bazave për diskriminim.....	10
2. Sfidat gjatë aplikimit dhe interpretimit të bazave për diskriminim	11
III. BAZAT PËR DISKRIMINIM	14
1. Gjinia dhe fisi.....	16
2. Raca, ngjyra e lëkurës dhe përkatësia etnike	21
3. Gjuha.....	26
4. Shtetësia.....	29
5. Feja ose bindja fetare dhe llojet e tjera të bindjes	30
6. Përkatësia politike.....	34
7. Aftësitë e kufizuara mendore dhe trupore	37
8. Gjendja shëndetësore.....	39
9. Moshë	41
10. Arsimi.....	44
11. Gjendja familjare ose martesore.....	46
12. Statusi personal ose shoqëror.....	47
13. Origjina sociale.....	49
14. Statusi pronësor.....	49
15. Përkatësia në një grup të marginalizuar	51
16. Një bazë tjetër e paraparë me ligj ose me marrëveshje të ratifikuar ndërkombëtare ..	52
16.1. <i>Lindja</i>	54
16.2. <i>Orientimi seksual</i>	55
ANEKSI: METODOLOGJIA.....	57
BIBLIOGRAFIA	58

Shkurtime

Udhëzues, Udhëzuesi	Udhëzues mbi Bazat për Diskriminim
KERT	Komisioni Evropian kundër Racizmit dhe Tolerancës
KEDN	Konventa mbi Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut
KSE	Karta Evropiane Sociale (e reviduar)
GjEDN	Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut
Karta e BE-së	Karta mbi të Drejtat Themelore e Bashkimit Evropian
LPMD	Ligji mbi Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi
IND	Instrumenti Ndërkombëtar kundër Diskriminimit
KEDKG	Komiteti për Eliminimin e Diskriminimit ndaj Grave
KEDR	Komiteti për Eliminimin e Diskriminimit Racor
KDESK	Komiteti për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore
KMD	Komisioni për Mbrojtje nga Diskriminimi i Republikës së Maqedonisë
KDF	Konventa mbi të Drejtat e Fëmijëve
KDPH	Konventa mbi të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara
KDMPF	Konventa mbi të Drejtat e Punëtorëve Migrantë dhe Familjeve të tyre
KDN	Komiteti për të Drejtat e Njeriut
KNEDR	Konventa Ndërkombëtare mbi Eliminimin e Diskriminimit Racor
TNDQP	Traktata Ndërkombëtare për të Drejtat Qytetare dhe Politike
TNDESK	Traktata Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore
AP	Avokati i Popullit i Republikës së Maqedonisë
Protokoli 12	Protokoli 12 i Konventës për Mbrojtje të të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore
GjDBE	Gjykata e Drejtësisë e Bashkimit Evropian
DUDN	Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut
GJK	Gjykata Kushtetuese e Republikës së Maqedonisë

HYRJE

Udhëzuesi mbi Bazat për Diskriminimit (Udhëzuesi) paraqet një shqyrtim sistematik dhe analitik i bazave për diskriminim përmes shqyrtimit të definicioneve ekzistuese (dhe elementeve përbërëse të tyre) në të drejtën ndërkombëtare dhe atë të brendshme, në praktikën ndërkombëtare dhe atë të brendshme të gjykatave dhe organeve, si dhe në literaturën akademike dhe atë gri¹. Ai sqaron domethënien e tyre, shtrirjen, rrugën evolutive, pyetjet e hapura dhe diskutimet mbi domethënien dhe shtrirjen e tyre, dhe jep shembuj nga praktika e diskriminimit në një bazë të caktuar, dhe me qëllim që t'u ndihmojë praktikuesve (para së gjithash, praktikuesve juridik) në kuptimin, interpretimin dhe aplikimin e tyre.

Bazat e shtjelluara në këtë Udhëzues janë ato që janë përfshirë në nenin 3 të Ligjit mbi Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi (LPMĐ).² Janë ato: gjinia, fisi, raca, ngjyra e lëkurës, përkatësia një grupi të marginalizuar, përkatësia etnike, gjuha, shtetësia, origjina shoqërore, religjioni ose bindja fetare, llojet e tjera të bindjes, arsimimi, përkatësia politike, statusi personal ose shoqëror, aftësia e kufizuar mendore ose trupore, mosha, gjendja familjare ose martesore, statusi pronësor, gjendja shëndetësore, ose cilado bazë tjetër e cila është paraparë me ligj ose me një marrëveshje të ratifikuar ndërkombëtare.

Udhëzuesi përbëhet nga tre kapituj dhe një Aneks:

Kapitulli I sqaron se ç'do të thotë “baza për diskriminim” dhe çfarë modelesh ligjore ekzistojnë për përcaktimin e bazave.

Në **Kapitullin II** jepet një shqyrtim i shkurtër i koncepteve lidhur me barazinë dhe mosdiskriminimin, që janë të rëndësishme për kuptimin e bazave, si dhe interpretimin dhe aplikimin në raste konkrete ose në situata konkrete.

Kapitulli III përpunon në veçanti³ gjithë bazat për diskriminim që janë numëruar në nenin 3 të LPMĐ-së.

Aneksi përmban një përshkrim të shkurtër të metodologjisë sipas së cilës është përpiluar ky Udhëzues.

Literatura ekzistuese që u konsultua gjatë përpilimit të tekstit përfshinte dokumente juridike (marrëveshje ndërkombëtare dhe interpretime autoritative relevante të tyre, *travaux préparatoires* të tyre dhe ligje të brendshme); praktika e gjykatave ndërkombëtare dhe të brendshme, tribunalet dhe organet;⁴ literatura akademike (punime akademike të huaja dhe të brendshme); dhe literatura gri. Një ndikim të madh mbi përpilimin e tekstit kishin librat dhe

¹ Termi literaturë gri ka të bëjë me materialet joformalisht të publikuara, si për shembull raporte, studime, punime, etj., që janë publikuar nga organizata, institucione të ndryshme, etj., veprimtaria bazë e të cilave nuk është botimi.

² Ligji mbi Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi, Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë nr. 50/2010; Vendimi i Gjykatës Kushtetuese nr. 82/2010 (15.09.2010).

³ Shihni Hyrjen në Kapitullin III për sqarim të shqyrtimit të përbashkët të bazave gjinia dhe fisi; raca, ngjyra e lëkurës dhe përkatësia etnike; dhe feja apo bindja fetare, si dhe llojet e bindjeve tjera.

⁴ Emrat e rasteve nga gjykatat ndërkombëtare janë dhënë në transkriptë origjinale, me qëllim lehtësimi i përdoruesve të Udhëzuesit në konsultimin e literaturës plotësuese lidhur me ato.

punimet e Sandra Fredman, Mark Bel, Evelin Elis dhe Odni Arnardotir, si dhe shumë punime tjera të shkruara mbi bazat konkrete për diskriminim. U konsultuan dhe disa manuale për barazi dhe mosdiskriminim dhe për praktikën e KEDN-së, si dhe raporte të shumta tematike të Rrjetit Evropian të Ekspertëve Juridik në Lëmin e Mosdiskriminimit (European Network of Legal Experts in the Non-discrimination Field). Lista e plotë e burimeve të konsultuara dhe/ose të shfrytëzuara është dhënë në pjesën bibliografike.

Ky Udhëzues duhet të shërbejë si mjet ndihmës për kuptimin e bazave. Ai nuk ka për qëllim dhënien e definicioneve që do të jenë përfundimtare, të cilat, si të tilla, praktikuesit do t'i kishin përdorur në praktikë, por të tregojë për mënyrat ekzistuese të përcaktimit të bazave dhe të aspekteve që janë të rëndësishme për caktimin, interpretimin dhe aplikimin e tyre në rastet konkrete. Njëkohësisht, ai lë hapësirë për fleksibilitet dhe interpretim evolutiv të bazave nga praktikuesit.

Udhëzuesi u përpilua në suazat e projektit "Mbështetje për zhvillim të mëtejshëm të infrastrukturës efektive për barazi", të cilin gjatë vitit 2013 po e implementon Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) – Misioni në Shkup. Veç këtij Udhëzuesi, në kuadër të këtij portofoli, u përpiluan dhe Manuali për trajnimin e Gjykatësve mbi Legjislacionin Kundërdiskriminues (2012), Udhëzuesi për Rolin e Komisionit për Mbrojtje nga Diskriminimi në procedurën gjyqësore dhe për kalimin e ngarkesës së dëshmisë në raste të diskriminimit (2013), dhe Vendimet Gjyqësore lidhur me diskriminimin nga praktika gjyqësore e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe e Gjykatës së Drejtësisë të Bashkimit Evropian (2013).

I. DEFINIMI I “BAZËS PËR DISKRIMINIM“

1. Ç’është “baza për diskriminim”

Ekzistojnë definicione të ndryshme mbi “bazën për diskriminim”. Një nga definicionet më shpesh të cituara është ai i Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GjEDN), sipas të cilës, kjo është një “veçori personale (status)⁵ në bazë të së cilës, personat ose grupet e personave dallohen mes vete”.⁶ Sipas definicionit tjetër, baza për diskriminim është karakteristike për një individ të cilin nuk duhet konsideruar si relevant në kuptimin e trajtimit të ndryshëm ose gjatë gëzimit të disa përfitimeve të caktuara.⁷

Për nevojat e këtij Udhëzuesi përdoret definicioni punues mbi bazën për diskriminim, si vijon:

Baza për diskriminim është një veçori e mbrojtur mbi të cilën nuk duhet të bazohet trajtimi i ndryshëm i palejuar, dhe e cila mund të jetë një tipar personal ose status, ose një veçori e ngjashme personale ose status, përmes të së cilës një person, ose grup personash identifikohet me ndonjë racë të caktuar⁸, ngjyrë të lëkurës, përkatësi etnike, gjuhë, shtetësi, gjini dhe fis, orientim seksual, fe, bindje, arsimim, aftësi të kufizuara mendore ose trupore, moshë, gjendje familjare ose martesore, gjendje shëndetësore, etj.

Ato legjislacione të cilat bazat për diskriminim i vërtetojnë në formë të listave të bazave (shihni pjesën I-2), më së shpeshi nuk i qasen përcaktimit të asaj se ç’është baza për diskriminim, por këtë e zgjidhin ose nëpërmjet të numërimit të tipareve personale ose të statusit, mbi të cilat nuk lejohet të mbështetet trajtimi i ndryshëm i palejuar, ose lejojnë që këto të caktohen përmes praktikës. Por, jo çdo veçori personale ose status mund të paraqesë dhe bazë për diskriminim. Caktimi nëse veçoria ose statusi mbi të cilin mbështetet dallimi mund të konsiderohet si një bazë e mbrojtur për diskriminim, është qartësuar më poshtë (Kapitulli I-2).

Ekzistojnë terme të ndryshme që përdoren për “bazën për diskriminim”. Veç këtij termi, përdoren dhe: baza e mbrojtur, tipari i mbrojtur, simboli i dallimit, baza për mbrojtje, baza diskriminatore, etj. Këto kanë domethënie të njëjtë me termin i cili përdoret në nenin 3 të LPMD-së, e është ky “baza për diskriminim”. Duke u nisur nga qëllimi i këtij Udhëzuesi, dhe i cili është që t’i qartësojë bazat për diskriminim të përfshira në këtë nen, në Udhëzues përdoret termi i shfrytëzuar në LPMD, gjegjësisht, “baza për diskriminim”.

⁵ Për dallim nga termi anglez i përdorur në këtë rast, dhe është ky termi “status”, në versionin francez përdoret termi “toute autre situation”, i cili fjalë për fjalë do të thotë “çdo situatë tjetër.”

⁶ Kjeldsen, Busk Madsen dhe Pedersen kundër Danimarkës (App. 5095/71, 5920/71, 5929/72), 7 dhjetor, v. 1976, Seria A Nr. 23 (1979-90), 1 EHRR 711 §56. Në Wagner dhe J.M.W.L. kundër Luksemburgut, GjEDN-ja kishte qartësuar se trajtimi i pabarabartë nuk duhet patjetër të lidhet me bazën e cila nxit paragjykime dhe stereotipe dhe gëzon një shkallë të lartë të mbrojtjes, por dhe për cilindo veprim të pabazuar, gjë kjo e cila kishte rezultuar me trajtim të pabarabartë. Burimi: Wagner dhe J.M.W.L. v Luxembourg, App.No.76240/01, 28.06.2007. Si në: O’Connell R, Cinderella comes to the Ball: Art 14 and the right to non-discrimination in the ECHR, 29 Legal Studies 2 (2009) 211, 223

⁷ ‘Handbook on European Non-discrimination Law’. EU FRA and CoE, 2010.97

⁸ Për përdorimin e termit “racë” dhe distancimit nga teoritë racore, shihni Kapitullin III-2.

2. Modelet e përcaktimit të bazave për diskriminim

Shtetet e ndryshme kanë modele të ndryshme të përcaktimit të bazave për diskriminim. Mund të kërkojen parime të unifikuara sipas të cilave do të përcaktoheshte se si një shtet zgjedh një model konkret për përcaktim të bazave për diskriminim, por analizat tregojnë se më së shpeshti përcaktimi i tyre në legjislacionet nacionale është një vendim politik, i cili reflekton opinionin publik brënda një kohe të caktuar.⁹

Varësisht nga ajo se si janë caktuar bazat në kornizën ligjore në një shtet, ekzistojnë tre modele¹⁰ të caktimit të bazave për diskriminim:

- **Modeli me ndalesë të përgjithshme:** veçoria kryesore e këtij modeli është ekzistimi i një dispozite të përgjithshme për mbrojtjen e barazisë së të gjithëve para ligjeve. Në këto vende, caktimi i bazave që do të mbrohen u lihet në përgjegjësi të plotë gjykatave. Modeli i këtillë ekziston në SHBA dhe në Kanada.
- **Modeli i mbyllur:** diskriminimi ndalohet vetëm në baza përpikërisht të caktuara. Zgjerimi i mbrojtjes nga diskriminimi mbi baza tjera mund të bëhet vetëm me ndryshime ligjore, dhe jo nëpërmjet të praktikës së gjykatave dhe organeve. Modeli i këtillë ekziston në BE (duke u bazuar mbi direktivat), si dhe në Britaninë e Madhe dhe në Suedi.
- **Modeli i hapur:** diskriminimi ndalohet në mënyrë që numërohen disa baza, dhe lista lihet e hapur, duke shtuar në vijim “dhe ndonjë bazë ose status tjetër”, “baza siç janë”, etj. Këtu gjykatat dhe organet kanë një liri të caktuar gjatë përcaktimit se cilat veçori personale ose staturë do të mund t’i konsiderojnë si të mbrojtura në këtë pjesë të hapur. Kështu modeli ekziston në GjEDN, në Kartën e BE-së, dhe në Maqedoni.

Është me rëndësi të kihen parasysh këto tre modele, për të mund të caktohet rëndësia të cilën kanë definicionet e bazave në një sistem të caktuar të mbrojtjes nga diskriminimi, varësisht nga modeli, por gjithashtu dhe për përcaktimin e shkallës së lirisë së interpretimit, të cilën, varësisht nga modeli, e kanë gjykatat, tribunalet, ose organet.

Edhe krahas ekzistimit të këtyre tre modeleve, mund të veçohet¹¹ një listë e tipareve të cilat gjykatat ose organet i shqyrtojnë, me qëllim caktimi nëse një tipar i caktuar ose status mund të konsiderohet si i mbrojtur:

- **Pandryshueshmëria, zgjedhja dhe autonomia:** nëse personat janë në gjendje ta ndryshojnë veçorinë ose statusin për shkak të të cilëve po bëhet trajtimi i pabarabartë, pasi veçoria ose statusi i këtillë janë shpesh të lindura ose të pandryshueshme, shkelja e ndalimit për diskriminim duhet të konsiderohet si posaçërisht serioze.
- **Qasja në proceset politike:** nëse personi ose grupi është, apo ka qenë i marginalizuar në proceset politike. Mungesa e këtyre personave ose grupeve të proceseve ku sillen

⁹ Sandra Fredman, *Discrimination Law* (2nd edn, OUP 2011), 111

¹⁰ *Ibid*, 110-130

¹¹ Këtë listë ka përpiluar Sandra Fredman, duke analizuar një numër të madh të sistemeve ndërkombëtare dhe të brendshme për përcaktim, interpretim dhe aplikim të bazave për diskriminim.

ligjet me të cilët (mes tjerash) rregullohen dhe të drejtat dhe mbrojtja e tyre, mund të konsiderohet si arsye përse t'u jepet mbrojtje.

- **Dinjiteti (trajtimi i personave si anëtarë më pak të vlefshëm në shoqëri):** nëse trajtimi i pabarabartë i bazuar mbi tiparin personal ose statusin rezulton me cënim të dinjitetit të atij personi ose lëndon konsiderueshëm më shumë këta persona, për dallim nga të tjerit.
- **Historia e trajtimit të pabarabartë:** nëse personi është pjesëtar i një grupi i cili mund të konsiderohet se për një kohë më të gjatë i është nënshtruar trajtimit të pabarabartë ose paragjyqimeve.¹²

Kjo listë mund t'u shërbejë praktikuesve si një listë kontrollimi gjatë përcaktimit nëse një bazë ose status i caktuar, të cilët nuk janë numëruar hollësisht si të mbrojtura në ligjet, mund të konsiderohen si tipar personal ose status të mbrojtur. Gjatë shfrytëzimit të kësaj liste, nuk duhet kërkuar plotësimin kumulativ të këtyre kritereve.

---

¹² *Ibid.* 130-139

II. CAKTIMI, INTERPRETIMI DHE APLIKIMI I BAZAVE PËR DISKRIMINIM

1. Qasjet gjatë përcaktimit të bazave për diskriminim

Gjykatat dhe organet që punojnë në mbrojtjen nga diskriminimi mund të kenë qasje të ndryshme në përcaktimin e bazave për diskriminim. Qasja e tyre dominueshëm do të varet nga nga korniza ligjore sipas së cilës ato punojnë, dhe e cila ua cakton dhe lirinë e interpretimit, të cilën mund ta kenë gjatë shqyrtimit të rasteve të diskriminimit potencial, si dhe gjatë përcaktimit të bazave për diskriminim.

Liria e interpretimit

Në kontekstin e përcaktimit, interpretimit dhe aplikimit të bazave për diskriminim, liria e interpretimit përfshin mundësinë që gjykata ose organi të shqyrtojë dhe një bazë plotësuese për diskriminim, veç asaj të cilën aplikuesit kanë numëruar, ta ndryshojë bazën të cilën aplikuesit kanë numëruar, ose ta identifikojë dhe shqyrtojë një bazë nëse aplikuesit së paku kanë bërë këtë. Liria e interpretimit është më e madhe për organet kuazi-gjyqësore, sesa për gjykatat. Organet kuazi-gjyqësore mund ta ndryshojnë, plotësojnë ose identifikojnë bazën për diskriminim (nëse aplikuesit kanë dështuar ta bëjnë këtë). Për dallim nga ata, gjykatat u janë nënshtruar rreptësisht dispozitave ligjore, të cilat rregullojnë procedurat sipas të cilave ato punojnë, kështu që gjykojnë në bazë të asaj që kanë marrë si deklaratë nga aplikuesit.

Zhvillimi i mbrojtjes juridike të barazisë dhe i mbrojtjes nga diskriminimi në nivel të brendshëm është me datë më të re, kështu që liria e interpretimit paraqitet si një ndihmë posaçërisht e rëndësishme për aplikuesit dhe përfaqësuesit e tyre ligjor. Organet për barazi duhet t'u ndihmojnë aplikuesve sa më mirë që të mundën që t'i formulojnë deklaratat e tyre, sigurisht, duke shqyrtuar plotësisht dhe deklaratat e tyre të nënshtruara paraprakisht. Për shembull, aplikuesit kanë kërkuar përcaktimin e diskriminimit mbi bazën e përkatësisë etnike, grupit të marginalizuar dhe gjinisë. Organi për barazi mund të konsiderojë se një bazë relevante në rastin konkret, veç përkatësisë etnike dhe grupit të marginalizuar, është dhe mosha, por jo dhe gjinia. Në këtë rast, organi do të duhet t'i shqyrtojë të gjithë katër bazat, me qëllim që njëkohësisht t'i jep përgjigje deklaratës së aplikuesve, por njëkohësisht dhe ta identifikojë dhe të veprojë dhe me bazë tjetër, për të cilën konsideron se është mundësisht e cënuar, gjë kjo me të cilën do ta plotësojë qëllimin përfundimtar të ekzistimit të vet – promovimin e parimit të barazisë dhe mbrojtjen nga diskriminimi.

Në disa vende ecet edhe përtej kësaj, kështu që parashihet dhe obligimi i organit për barazi që në mënyrë *ex officio* ta përcaktojë bazën për diskriminim. Kështu, Gjykata Supreme Administrative në Bullgari ka përcaktuar se organi për barazi ka për obligim ta përcaktojë bazën për diskriminim, pavarësisht nga baza në të cilën thërritet aplikuesi. Në rastin konkret, organi për barazi nuk ka gjetur diskriminim lidhur me parastresën e nënshtruar në bazë të përkatësisë etnike. Ai ka përcaktuar se në këtë rast nuk mund të bëhet fjalë për diskriminim në bazë të përkatësisë etnike, por në bazë të gjinisë.

Megjithatë, aplikuesit këtë nuk e kanë kërkuar në parashtrësën e tyre, dhe kështu organi ka vërtetuar se në këtë rast nuk ekziston diskriminimi.¹³

Në rastin e Maqedonisë, liri të gjerë interpretimi gëzon Komisioni për Mbrojtje nga Diskriminimi. Gjatë seancës, ai mund ta përcaktojë bazën për diskriminim nëse nënshtruesi i parashtrësës nuk ka bërë këtë, të propozojë ndryshim të bazës së përcaktuar për diskriminim, ose të shqyrtojë dhe ndonjë bazë tjetër plotësuese.

Përcaktimi i bazave për diskriminim në vendet me model të hapur ose model me ndalesë të përgjithshme kërkon shprehje të çiltërsisë së gjykatave dhe organeve që të veprojnë sipas këtyre dispozitave. Gjatë përcaktimit të bazave në këto sisteme, është me rëndësi institucionet përgjegjëse ta kenë parasysh zhvillimin shoqëror, politik, ekonomik dhe kulturor të shoqërisë. Modeli i hapur dhe modeli me ndalesë të përgjithshme u jep hapësirë këtyre institucioneve për interpretim evolutiv të bazave. Me këtë, duhet patjetër kujdesur që të shmangët trivializimi i mbrojtjes së barazisë dhe mosdiskriminimit, në mënyrë që të zhvillohen kritere të caktuara për atë se çka mund të konsiderohet si bazë për diskriminim dhe çka jo (shihni Kapitullin I-2).

Gjithashtu, është me rëndësi për interpretimin e bazave dhe shkallës së mbrojtjes së bazave dhe fakti nëse në një sistem të caktuar ekzistojnë përjashtime dhe/ose masa pozitive për veprim ose masa afirmative lidhur me ndonjë bazë të caktuar. Nëse ekzistojnë, atëherë definimi i bazave merr rëndësi për shkak të nevojës nga definimi preciz i shtrirjes së këtyre përjashtimeve dhe/ose masave. Kjo do të ishte rasti i Maqedonisë, pasi në legjislacionin nacional, në LPMD, Kapitulli III parasheh një listë mjaftë të gjerë të përjashtimeve nga diskriminimi, të numëruara në tre nene, siç vijon: masat afirmative, procedimi i pabarabartë i cili nuk do të konsiderohet si diskriminim dhe mekanizmat mbrojtës për kategori të caktuara të personave (neni 13-15, LPMD).

2. Sfidat gjatë aplikimit dhe interpretimit të bazave për diskriminim

Institucionet kompetente ballafaqohen me sfida të ndryshme lidhur me përcaktimin e bazave për diskriminim, si dhe me trajtimin e tyre. Një pjesë nga ato përfshijnë përcaktimin e përkatësisë në ndonjë grup të caktuar, diskriminimin e shumëfishtë, diskriminimin me ndërprerje, diskriminimin përmbledhës (kumulativ), diskriminimin sipas asociimit, veçorinë e supozuar, krahasuesin dhe rëndësinë e krahasuesit, shkallën/gradimin e mbrojtjes së bazës për diskriminim masat afirmative dhe masat pozitive për veprim, përshtatjen e arsyeshme, etj. Të gjithë këto parime juridike janë të rëndësishme për kuptimin, interpretimin dhe aplikimin e bazave për diskriminim, prandaj ato këtu do të sqarohen shkurtimisht.

¹³ Bulgarian Supreme Administrative Court decision: Ruling N 1177 of 24.01.2013 in case No.12871/2010. Si në: Ilieva, Margarita. "Supreme Court: Equality body should ex officio establish ground of discrimination [01.07.2013]". *Non-discrimination Network Website*. <<http://www.non-discrimination.net/content/media/BG-Flash%20report-Ex%20officio%20judicial%20identification%20of%20protected%20ground.pdf>>. Qasur më: 10.10.2013

Baza kundër lëmit

Është me rëndësi të theksohet dallimi midis bazës dhe lëmit të diskriminimit. Lëmi i diskriminimit është një fushë në të cilën paraqitet trajtimi kundërligjor i pabarabartë. Lëme të diskriminimit mund të jenë: marrëdhëniet e punës, arsimimi, mallrat dhe shërbimet, banimi, mbrojtja shëndetësore, mbrojtja sociale, etj.

Kuptimi i lëmit të diskriminimit është i rëndësishëm për kuptimin e shtrirjes së mbrojtjes nga diskriminimi në një bazë të caktuar, dhe varësisht nga lëmi. Një bazë mund të mbrohet (1) në një lëmë (për shembull, baza “moshë” mund të mbrohet vetëm në lëmin “punësim”), (2) në disa lëme (për shembull, “orientimi seksual” mund të mbrohet në shëndetësi dhe marrëdhënie pune), ose (3) në të gjitha lëmet aty ku për këtë ekziston baza ligjore (siç është rasti me nenin 4 të LPMD-së, i cili si fushë aplikimi numëron disa lëme dhe përfundon me “dhe lëme tjera të përcaktuara me ligj”).

Përkatësia në ndonjë grup të caktuar: nëse nuk ekziston arsytimi për një qasje të ndryshme, atëherë *parimi i vetë-identifikimit* të personit me ndonjë grup të caktuar duhet të merret si përcaktues i përkatësisë së tij në një grup të caktuar. Përkatësia gjithashtu mund të përcaktohet dhe përmes *posedimit të një tipari personal ose statusi* që lidhet me një grup të caktuar. Shpeshherë, rëndësi të madhe në rastet e trajtimit të pabarabartë mban dhe *perceptimi i diskriminuesit potencial* për përkatësia e personit në një grup të caktuar (shihni “veçoria e supozuar” më poshtë).

Diskriminimi i shumëfishtë, diskriminimi me ndërprerje, diskriminimi përmbledhës (kumulativ): Nëse një person vuan një trajtim të pabarabartë në më tepër baza për diskriminim, gjë kjo gjatë së cilës diskriminimi paraqitet në intervale të ndryshme kohore për çdo bazë, atëherë bëhet fjalë për diskriminim të shumëfishtë. Nëse diskriminimi është paraqitur në më shumë baza në të njëjtën kohë, atëherë bëhet fjalë për diskriminim përmbledhës (kumulativ). Dhe, nëse diskriminimi është paraqitur me më tepër baza në të njëjtën kohë, dhe ka ekzistuar një ndërlidhje e ndërsjellë dhe mosndarje midis bazave, atëherë bëhet fjalë për një diskriminim pa ndërprerje.¹⁴

Diskriminimi sipas asociimit: nëse trajtimi i pabarabartë bëhet mbi një person që ka të bëjë me lidhjen e tij me një person tjetër, i cili posedon ndonjërin nga tiparet e mbrojtura personale ose statusin, atëherë diskriminimi mbi këtë person konsiderohet si diskriminim sipas asociimit.

Veçoria e supozuar: personi nuk është patjetër të posedojë një veçori të caktuar ose status për të qenë i diskriminuar në bazë të asaj. Këtu vendimtar do të jetë perceptimi i diskriminuesit potencial, i cili supozon se personi është pjesëtar i një grupi të caktuar me veçori ose status të tillë, pavarësisht nëse me të vërtetë është ashtu.

Shkalla/gradimi i mbrojtjes: Siç do të theksohet më shumë herë në rastet që do të shqyrtohen në këtë Udhëzues, gjykatat dhe organet që shqyrtojnë raste të diskriminimit, shpeshherë bëjnë gradimin e mbrojtjes së bazave për diskriminim. Gradimi bëhet në mënyrë që, pasi të vërtetohet se ekziston trajtimi i ndryshëm, për disa nga bazat, gjykatat dhe organet do të kërkojnë “arsye shumë serioze”, ose do të aplikojnë kritere më të rrepta gjatë arsytimit të rezonueshëm për veprimin e këtyre të ndryshëm. Sa iu përket lëndëve tjera, gjykatat dhe organet do të aplikojnë një kufi më të madh të lejimit (siç vepron, për shembull, GjEDN-ja) dhe me këtë do t’i japin

¹⁴ Makkonen, Timo., Multiple, Compound and Intersectional Discrimination: Bringing the Experiences of the Most Marginalized to the Fore “Institute For Human Rights, Åbo Akademi University (April 2002).
<<http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/01/02/2012/timo.pdf>>. Qasur më: 20.09.2013

hapësirë më të madhe shtetit ose ndonjë diskriminuesi tjetër të mundshëm që të vërtetojnë se trajtimi i ndryshëm është i arsyetuar, proporcional dhe se shërben për një qëllim legjitim.

Masat afirmative dhe masat pozitive për veprim: këto masa¹⁵ definoohen lidhur me një bazë të caktuar për diskriminim, dhe me një qëllim konkret të promovimit të barazisë materiale, duke përfshirë këtu dhe përmes kuotave ose rregullave tjera të pranisë së grupeve pamjaftueshëm të përfaqësuara ose grupeve të përjashtuara, të cilat janë të kufizuara me kohë nga natyra e vet dhe kanë për qëllim përmirësimin e padrejtësive historike të bëra ndaj një grupi të caktuar.¹⁶ Masa të këtilla mund të jenë: politikat faktikisht neutrale por qëllimisht - inkluzive; programet përmes të cilave mund të mbërrihet/qaset deri tek grupet e diskriminuara; preferencat gjatë punësimit dhe ridefinimit të kualifikimeve të nevojitura, aktivitetet tjera konkrete për çrrënjosjen e diskriminimit.¹⁷ Jo vetëm se nuk ka hapësirë për të pretenduar një trajtim të pabarabartë në rastet e aplikimit konzistent të këtyre masave, por dhe mungesa e dhënies dhe aplikimit të masave të këtilla duhet të konsiderohet si diskriminim.

Përshtatja e arsyeshme: është e domosdoshme dhe përshtatja përkatëse, e cila nuk do të shkaktojë ngarkesë joproporcionale në rastet ku ajo është e domosdoshme për të siguruar se personi do të mund, në bazë të barabartë me të tjerit, t'i gëzojë të drejtat dhe liritë bazë të njeriut.¹⁸ Masat e ndërmarra për përshtatje të arsyeshme nuk mund të konsiderohen si trajtim i paarsyeshëm dhe i pabarabartë. Është e kundërta, mungesa e masave të këtilla mund të konsiderohet si diskriminim.

Kritika e ekonomisë procedurale

Gjatë shqyrtimit të rasteve të diskriminimit, është me rëndësi të kihet parasysh se detyra kryesore është të caktohet nëse ka ekzistuar një trajtim i pabarabartë i palejuar. Me këtë, nuk është me rëndësi nëse ky trajtim do të paraqitet së bashku me cënimin e ndonjë të drejte tjetër, apo jo. Kjo do të thotë se në rastet e diskriminimit ekziston një hapësirë e kufizuar për aplikimin e ekonomisë procedurale.

Këtë e vërteton dhe GjEDN-ja. Pas kritikave të mëdha¹⁹ mbi aplikimin e ekonomisë procedurale në rastet e diskriminimit potencial, praktika e GjEDN-së evoluoi në mënyrë që kjo gjykatë, gjithnjë e më tepër po shqyrtonte pretendimet për lëndim të ndalesës së diskriminimit, e sidomos dhe pavarësisht nga ajo nëse është gjetur apo nuk është gjetur shkelja e së drejtës me të cilën po lidhet trajtimi i pabarabartë.²⁰

Kjo qasje arsyetohet me faktin se çdo akt i diskriminimit është një vepër në vete dhe nuk është domosdoshmërisht e lidhur me shkelje të ndonjë të drejte tjetër (ashtu si shkelja e ndonjë të drejte jo domosdo ka domethënie e veprës diskriminuese), e as me atë nëse shkelja e kësaj të drejte tjetër është mënjanuar më vonë.

Një argument plotësues kundër ekonomisë procedurale është dhe fakti se në raste të diskriminimit, për personat që kanë vuajtur një trajtim të pabarabartë, kënaqësi e madhe është vetë gjetja e organit/gjykatës se ai ka qenë i diskriminuar. Duke patur parasysh rolin parandalues të cilin praktika juridike mund ta ketë²¹ trajtimi i këtillë i lëndëve plotësueshëm vërteton se një trajtim i caktuar i pabarabartë mbi bazën e ndonjë tipari personal ose statusi dhe se do do të konsiderohet si i palejuar në të ardhmen.

¹⁵ Më herët për këto masa është përdorur dhe termi "diskriminimi pozitiv".

¹⁶ Sintetizuar nga: Sandra Fredman, 'Reversing Discrimination' (1997) 113 LQR 575, 575; Kristin Henrard, 'Non-discrimination and Full and Effective Equality' in Marc Weller (ed) Universal Minority Rights (OUP 2007) 129.

¹⁷ Christopher McCrudden, 'Rethinking Positive Action', 15 Industrial Law Journal 1 (1986) 220-221, 223-225

¹⁸ Përshtatur nga: KDPH, n.2

¹⁹ Boyle, Kevin, 'Article 14 Bites At Last'. EHRAC Bulletin Summer 2006, Issue: 5.2; Leach, Philip. Taking a Case to the European Court (3rd edition). New York: OUP, 2011.399. Shihni dhe Mendimin e veçuar e Gjykatësit Evrigenis në Airey v Ireland (1979) 2 EHRR 305, para.1.

²⁰ GjEDN detajisht sqaron nevojën për shqyrtimin e këtillë të rasteve kur trajtimi i pabarabartë është një nga aspektet kryesore të cënimit në Chassagnou v France (2000) 29 EHRR 615. para.89

²¹ Roli parandalues i praktikës juridike u theksua dhe nga disa nga të pyeturit në sondazhin në terren.

III. BAZAT PËR DISKRIMINIM

Ky kapitull shqyrton bazat për diskriminim të përmbajtura në nenin 3 të LPMD-së. Në këtë Kapitull do të shqyrtohen të gjitha bazat veçmas, me përjashtim të (1) gjinisë dhe fisit, (2) racës, ngjyrës së lëkurës dhe përkatësisë etnike (3) fesë ose bindjes fetare, dhe llojeve të tjera të bindjes.²²

Në mungesë të definicioneve mbi bazat për diskriminim, rekomandohet që ato të aplikohen me domethënien e përgjithshme, të përditshme të fjalëve, dhe në rast të dyshimit, të ndjekën interpretimet e dhëna në të drejtën dhe praktikën e brendshme, dhe atë ndërkombëtare.²³ Në këtë Kapitull është bërë përpjekja e sistematizimit të së drejtës, praktikës dhe diskutimeve të deritanishme mbi domethënien dhe shtrirjen e bazave, si dhe të sfidave gjatë aplikimit të tyre. Kështu, për çdo bazë është dhënë definicioni, rishqyrtimi i mbrojtjes në të drejtën ndërkombëtare, rishqyrtimi i mbrojtjes në praktikën ndërkombëtare të gjykatave dhe organeve,²⁴ shembujt e praktikave të shpeshta të trajtimit të palejuar, si dhe pyetjet e hapura ose sfidat gjatë shqyrtimit të tyre. Pasi në instrumentet ndërkombëtare për të drejtat e njeriut janë të rralla definicionet e bazave, interpretimi dhe domethëniet dhe shtrirja e tyre të mbrojtjes, ato pra, janë krijuar këtu përmes praktikës së këtyre organeve.

Rishqyrtimi i bazave për diskriminim në instrumentet kryesore (universale dhe rajonale - evropiane) për të drejtat e njeriut, shumica nga të cilat janë relevante për Maqedoninë, është dhënë më poshtë në Tabelën nr. 1. Veç këtyre instrumenteve, duhet patur parasysh dhe instrumentet e Organizatës Ndërkombëtare të Punës (Konventat nr.100 dhe nr.111), Rekomandimet e dhëna nga Komisioni Evropian kundër Racizmit dhe Jotolerancës (sidomos rekomandimet nr.2 dhe nr.7), si dhe të gjitha direktivat e Bashkimit Evropian të cilat rregullojnë barazinë dhe mosdiskriminimin (76/207/E3, 2000/43/EC, 2000/78/EC, 2002/73/E3, 2004/113/EC, 2006/54/EC, skicë-direktiva horizontale).

Tabela nr.1: *Bazat për diskriminim në të drejtën ndërkombëtare*

Instrumenti	Bazat	Neni(et)	Lista e hapur e bazave
DUDN	raca, ngjyra e lëkurës, gjinia, fisi, gjuha, feja, bindja politike ose ndonjë lloj tjetër i bindjes, origjina nacionale ose shoqërore, prona, lindja	2(1)	Po
KNEDR	raca, ngjyra e lëkurës, origjina, ose origjina nacionale ose sociale	1	IND
TNDQP	raca, ngjyra, gjuha, feja, mendimi politik ose tjetër, origjina nacionale ose shoqërore,	2	Po

²² Këto baza po shqyrtohen në grupe për rishqyrtim më të mirë komparativ të ngjashmërive dhe dallimeve të tyre, po gjithashtu dhe për shkak të asaj se në të shumtën e rasteve nga praktika ndërkombëtare, rastet që po përpunojnë një nga këto baza, vizatojnë njëkohësisht dhe kufijnjtë me bazat tjera me të cilat ato këtu janë shqyrtuar së bashku.

²³ Farkash, Lila dhe Simeon Petrovski. Manual për trajnimin e gjykatësve mbi legjislacionin kundërdiskriminator. OSBE, Shkup, v. 2012, fq.19

²⁴ Duke patur parasysh adoptimin e paradokohëshëm e Ligjit të parë të përgjithshëm mbi Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi (viti 2010, në fuqi nga 1 janari i vitit 2011) dhe periudha e shkurtër kohore për zhvillim të praktikës juridike, befason mungesa e drejtimeve në praktikë mbi definimin e bazave për diskriminim. Për shkak të kësaj, mundësia e përdorimit të kësaj praktike për sqarime dhe/ose si shembuj në këtë kapitull ishte e ultë.

Instrumenti	Bazat	Neni(et)	Lista e hapur e bazave
	gjendja pronësore, lindja		
	gjinia dhe fisi	3	Jo
	raca, ngjyra, gjinia dhe fisi, gjuha, feja, mendimi politik ose ndonjë lloj tjetër i mendimit, origjina nacionale ose shoqërore, gjendja pronësore, lindja	26	Po
TNDESK	raca, ngjyra, gjinia dhe fisi, gjuha, feja, mendimi politik ose ndonjë lloj tjetër i mendimit, origjina nacionale ose shoqërore, gjendja pronësore, lindja	2(2)	Po
	gjinia dhe fisi	3(3)	Jo
KEDKG	gjinia dhe fisi, mosha, aftësia e kufizuar	/	IND
KDF	raca, ngjyra e lëkurës, gjinia dhe fisi, gjuha dhe bindja fetare, bindja politike ose ndonjë lloj tjetër i bindjes, origjina nacionale, etnike ose shoqërore, gjendja pronësore, paaftësia, origjina	2(1)	Po
KDPMF	gjinia dhe fisi, raca, ngjyra e lëkurës, feja ose bindja, mendimi politik ose ndonjë lloj tjetër i mendimit, origjina nacionale, etnike ose shoqërore, përkatësia nacionale, mosha, pozita ekonomike, pronësia, statusi martesor, lindja	1(1)	Po
KNDPH	aftësitë e kufizuara, gjinia dhe fisi, mosha	/	IND
GjEDN	gjinia dhe fisi, raca, ngjyra e lëkurës, gjuha, feja, mendimi politik ose ndonjë lloj tjetër i mendimit, origjina nacionale ose shoqërore, përkatësia në ndonjë pakicë nacionale, gjendja materiale, lindja	14	Po
	barazia midis bashkëshortëve	P7, n.5	Jo
	gjinia dhe fisi, raca, ngjyra, gjuha, feja, mendimi politik ose ndonjë lloj tjetër i mendimit, origjina nacionale ose shoqërore, lidhja me ndonjë pakicë nacionale, prona, lindja	P12, n.1(1)	Po
KES (rev)	përkatësia racore, ngjyra e lëkurës, gjinia dhe fisi, gjuha, feja, bindja politike ose ndonjë lloj tjetër i bindjes, përkatësia nacionale ose origjina shoqërore, shëndetësia, përkatësia në ndonjë pakicë etnike, lindja	E	Po
POPEU	gjinia dhe fisi, raca, ngjyra, origjina etnike ose shoqërore, karakteristikat gjenetike, gjuha, feja ose bindja, mendimi politik ose ndonjë lloj tjetër i mendimit, përkatësia ndonjë pakice nacionale, pronësia, lindja, aftësitë e kufizuara, ose orientimi seksual	21 *shihni tërë kapitullin III - Barazia	Po

1. Gjinia dhe fisi

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

Alyne da Silva Pimentel kundër Brazilit, L.C. kundër Perusë, A.S. kundër Hungarisë, S. W. M. Broeks kundër Holandës, Smith dhe Grady kundër Britanisë së Madhe, Lustig – Prean dhe Beckett kundër Britanisë së Madhe, Van Raalte kundër Holandës, Vertido kundër Filipineve, Petroviç kundër Austrisë, Barber kundër Guardian Royal Exchange Assurance Group, Burghartz kundër Zvicrës, Ünal Tekeli kundër Turqisë, Shirin Aumeeruddy-Cziffra dhe 19 gra Mauritanie kundër Mauricikut, Abdulaziz, Cabales dhe Balkandali kundër Britanisë së Madhe, A.T. kundër Hungarisë, Opuz kundër Turqisë, Gabrielle Defrenne kundër Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, Briheche kundër Ministrisë së Punëve të Brendshme, Komisioni kundër Francës, Carole Louise Webb kundër EMO Air Cargo (UK) Ltd, Rasmussen kundër Danimarkës, Andrius Kulikauskas kundër Macduff Shellfish Limited, Coleman kundër Attridge Law and Steve Law, P kundër S dhe Cornwall County Council, Richards kundër Ministrisë së Punës dhe Pensioneve, Christine Goodwin kundër Britanisë së Madhe, PV kundër Spanjës

Ekziston dallimi i qartë midis nocioneve fis dhe gjini. **Fisi** paraqet një përmbledhje e tipareve biologjikë siç janë tiparet primare dhe ato dytësore gjinore, gjenet dhe hormonet. **Gjinia**, përcaktohet nga perceptimi dhe përvojat e jashtme për atë se çka do të thotë mashkullia, dhe çka do të thotë femëria, si dhe kuptimi shoqëror mbi sjelljet të cilat mund të konsiderohen si mashkullore apo femërore. Perceptimet dhe përvojat e këtilla kanë ndryshuar gjatë historisë, shoqërive, kulturave, etj.²⁵

Ky dallim midis fisit dhe gjinisë si nocione bëhet më pak i dukshëm kur ata konsiderohen si baza për diskriminim në praktikën juridike, dhe për shkak të trajtimit të disa aspekteve gjinore të caktuara në kuadër të fisit.²⁶ Diku kjo mund të paraqitet dhe për shkak të mungesës së bazave të veçuara nën të cilat do të ishin trajtuar fisi dhe gjinia. Gjithashtu, mund të ndodh që në raste të trajtimit të ndryshëm, që paraqiten si pasojë e diskriminimit gjinor, atëherë gjykata/organi do të gjejë se kategoria determinuese esenciale në rastin konkret do të jetë fisi, pra, kështu do të veprohet dhe sipas lëndës.

Fisi dhe gjinia si baza për diskriminim posedojnë shumë veçori specifike, për shkak të të cilave ngritet shkalla e mbrojtjes së tyre. Kjo duket dhe nga numri i dispozitave për mosdiskriminim në të drejtën ndërkombëtare, ku këto baza janë të përfshira në mënyrë eksplicite dhe moslejimi i trajtimit të ndryshëm mbi këtë bazë (përveç tek veprimeve afirmative ose masave pozitive për veprim), gjë kjo e cila shihet në kërkesën e shumë arsyeve serioze për arsyetimin e tij.

²⁵ Agius, Silvan and Christa Tobler. "Trans and intersex people. Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression" European Network of Legal Experts in the non-discrimiOBtion field. European Union, 2012. fq.12,13

²⁶ *Ibid.* fq.13

Roli i traditës në diskriminimin e grave

Roli tradicional i cili u peshkruhet grave në një shoqëri, pavarësisht nëse janë në lidhje me punësimin, shtëpinë, etj., nuk janë arsye për trajtimin e pabarabartë, e as nuk mund të konsiderohen si argumente të rezonueshme për arsyetimin e trajtimit të tillë.²⁷ Kështu, në *S. W. M. Broeks kundër Holandës*, shteti ka diskriminuar duke dhënë mundësi për shfrytëzimin e ndihmës sociale në rast të mospunësimit të grave vetëm nëse gratë kanë mund të dëshmojnë se ato kanë qenë burimi kryesor i të ardhurave në familje (ang. breadwinners).²⁸ KDN-ja kishte konsideruar se ky kriter plotësues po diskriminon, pasi që në esencën e tij qëndron kuptimi tradicional mbi rolin dhe aftësinë e gruas për kontribut financiar në familje. Ngjashëm kishte vërtetuar dhe KEDKG-ja në *Vertido kundër Filipineve*, ku mungesa e reagimit përkatës nga shteti në rastin e paraqitur të përdhunimit iu ishte përshkruar rregullave dhe praktikave ekzistuese, të cilat kishin diskriminuar gratë. KEDKG-ja kishte vërtetuar dhe obligimin pozitiv të shtetit që të ndërmerre masa për ndryshimin e matricës shoqërore dhe kulturore midis grave dhe burrave, me qëllim eliminimin e paragjytimeve dhe stereotipeve.

Lidhur me **mbrojtjen sociale**, KDN-ja kishte theksuar se, edhe pse shtetet sipas TNDQP-së, ato nuk e kanë për obligim organizimin e një sistemi të këtillë, dhe nëse e themelojnë atë, këtë duhet ta zbatojnë pa bërë diskriminim.²⁹ Këtë kishin pohuar dhe GjEDN-ja³⁰ dhe GjDBE-ja.³¹

Mosmundësimi ose pengimi i realizimit të **të drejtave shëndetësore dhe reprodutive për të cilat nevojë kanë vetëm gratë** gjithashtu po konsiderohet si diskriminim. Në situatat e këtilla, aktivizohet obligimi pozitiv i shtetit që të luftojë me këtë lloj të diskriminimit, të cilin ai mund ta plotësojë përmes ndryshimeve strukturore, masave ligjore dhe institucionale, etj. Kështu, në *Alyne da Silva Pimentel kundër Brazilit*, KEDKG-ja kishte konstatuar se shtetet kanë për obligim t'u garantojnë të gjithë grave qasje në shërbime të mëkohëshme, jodiskriminuese dhe përkatëse për gra shtatzëne dhe nëna të reja. Ky obligim mbetet edhe nëse autorizimi për dhënien e këtyre shërbimeve shteti ua ka dorëzuar institucioneve shëndetësore private, ndërsa ai do të konsiderohet si i plotësuar me rregullimin e tyre dhe me vëzhgimin e punës së tyre.³² Në *L.C. kundër Perusë*, KEDKG-ja kishte vendosur se shteti duhet patjetër të miratojë me ligj që gratë të mund të abortojnë në rast të shtatzënisë e cila është paraqitur me kryerje të veprës penale, si dhe të themelohen mekanizma përkatëse, të cilat do t'u mundësojnë këtyre grave që të abortojnë në mënyrë të ligjshme dhe të sigurtë.³³ Në *A.S. kundër Hungarisë*, KEDKG-ja kishte vërtetuar se shteti kishte bërë diskriminim me aktin e sterilizimit me forcë të një gruaje Rome.

Në rastet e diskriminimit lidhur me **shtatzëninë** nuk nevojitet krahasuesi. Kështu, në *Carole Louise Webb kundër EMO Air Cargo (UK) Ltd*, GjDBE-ja kishte alarmuar se shtatzënia nuk mund

²⁷ Interights, 'Non-discrimination in International Law - a Handbook for Practitioners (2011 Edition)' (Interights 2011), mund të gjendet në: <[http://www.interights.org/files/174/Non Discrimination %20in%20 International %20Law% 20A% 20Handbook%20for %20 Practitioners% 202011%20Edition.pdf](http://www.interights.org/files/174/Non%20Discrimination%20in%20International%20Law%20A%20Handbook%20for%20Practitioners%202011%20Edition.pdf)>. Qasar më: 26.09.2013. fq.124

²⁸ Arsyeshmëria e këtij kriteri u shkaktua dhe në raste tjera të ngjashme të cilat kishte shqyrtuar KDN-ja. Në të gjitha këto raste, KDN-ja kishte vërtetuar se bëhet fjalë për diskriminim.

²⁹ S. W. M. Broeks kundër Holandës, Komunikimi Nr. 172/1984, U.N. Doc. CCPR/C/OP/2 at 196 (1990).

³⁰ Shihni: *Petrović kundër Austrisë*, *Stec kundër Britanisë së Madhe dhe Runkee dhe White kundër Britanisë së Madhe*.

³¹ Shihni: *Barber kundër Guardian Royal Exchange Assurance Group*

³² Alyne da Silva Pimentel kundër Brazilit, Komunikimi Nr. 17/2008, CEDAW/C/49/D/17/2008, 10 gusht, v. 2011

³³ L.C. kundër Perusë, Komunikimi Nr. 22/2009, CEDAW/C/50/D/22/2009, 4 nëntor, v. 2011

të krahasohet me ndonjë gjendje tjetër patologjike, e as me pamundësinë e kryerjes së punës për argumente që nuk kanë natyrë mjekësore.³⁴ Në po të njëjtin rast, Gjykata kishte gjetur diskriminim dhe në largimin nga puna e një gruaje e cila është punësuar si zëvendësim për një grua tjetër shtatzëne. Ende mbetet e hapur pyetja nëse burri i një gruaje shtatzëne mund të mbrohet nga diskriminimi sipas asociimit, në bazë të gjinisë së gruas së tij. Një pyetje e këtillë i ishte dërguar dhe GjDBE-së, dhe në lidhje me rastin *Andrius Kulikauskas kundër Macduff Shellfish Limited*, ku një burrë dhe një grua kishin punuar në të njëjtën fabrikë për përpunim të peshqëve. Pasi punëdhënësi kishte vërejtur se burri i bartë sendet me peshë të rëndë, të cilat është duhur t'i bartë gruaje si pjesë e obligimeve të saja të punës, kishte pushuar nga puna që të dy, duke pretenduar se cilësia e punës së tyre nuk i plotëson kushtet. Aplikuesit në këtë rast pretendonjin se punëdhënësi kishte ditur se gruaja është shtatzëne, pasi ata kishin informuar mbikëqyrësin e tyre për gjendjen e saj.³⁵ Duke tërhequr një paralele me *Coleman kundër Attridge Law and Steve Law*, një pjesë e pretendimeve të tyre kishte qenë se burri është diskriminuar sipas asociimit me bazë gjininë, dhe e gjithë kjo për shkak të shtatzënisë së gruas së tij. Për shkak të ndryshimeve në të drejtën e brendshme dhe procedurën, pyetja tani për tani, ka ngelur e papërgjigjur nga GjDBE-ja.

GjEDN-ja kishte shqyrtuar dhe pyetjen e ekzistimit të kriterëve të ndryshme për provimin e **atërisë dhe nënërisë**. Në *Rasmussen kundër Danimarkës*, ishte argumentuar nëse procedura e posaçme të cilën burrat është dashur ta kalojnë për ta kontestuar atërinë e fëmijëve të lindur në martesë kishte qenë diskriminuese me bazën gjini. Gjykata kishte gjetur se masa të cilën kishte ndërmarrë shteti kishte qenë proporcionale (për shkak të lidhjes specifike të cilën gratë si nëna kanë me fëmijët e tyre, në krahasim me burrat) dhe se nuk kishte ekzistuar diskriminimi në këtë rast, me dallim të kohëzgjatjes dhe procedurës për këtë.³⁶

Pyetjet e identitetit dhe pyetjet lidhur me statusin juridik duhet gjithashtu të zgjidhen pa diskriminim në kuptimin e fisit dhe gjinisë. Deprivimi nga statusi “pjesëtare e Aborixhinëve” për aplikuesen pasi ajo ishte martuar me njeri i cili nuk kishte qenë Aborixhin, bërë në vijë me të njëjtën rregull sipas së cilës burri me statusin e “pjesëtarit të Aborixhinëve” i cili do të martohet me grua e cila nuk është Aborixhine, mban statusin e vet, ishte shpallur për diskriminim në *Sandra Lovelace kundër Kanadasë*.³⁷ Se identiteti nuk mund t'i nënshtrohet diskriminimit me bazë të gjinisë, kishte pohuar dhe GjEDN-ja, e cila kishte gjetur diskriminim në lëndë të trajtimit të pabarabartë gjatë ndryshimit të mbiemrit për bashkëshortët (shihni *Burghartz kundër Zvicrës* dhe *Ûnal Tekeli kundër Turqisë*).

Në *Shirin Aumeeruddy-Cziffra dhe 19 gra tjera Mauritanë kundër Mauricisë*, KDN-ja kishte konsideruar se rregullat për imigrim janë diskriminuese, pasi me ato po kufizohet e drejta e qëndrimit të përhershëm për të huajt që do të martohen me gra nga Mauriciusi, ndërsa e njëjta nuk është rast me gratë e huaja që do të martohen me burra nga Mauriciusi.³⁸ Në *Abdulaziz*,

³⁴ Rasti C-32/93 *Carole Louise Webb kundër EMO Air Cargo (UK) Ltd*.

³⁵ Rasti C-44/12 Reference for a preliminary ruling from Court of Session (Scotland), Edinburgh (United Kingdom), bërë më 30 janar, v. 2012 — *Andrius Kulikauskas kundër Macduff Shellfish Limited, Duncan Watt*

³⁶ *Rasmussen kundër Danimarkës* (1984) 7 EHRR 371

³⁷ *Sandra Lovelace kundër Kanadasë*, Komunikimi Nr. 24/1977: Kanada 30/07/81, Dokumenti i KB-ve CCPR/C/13/D/24/1977.

³⁸ *Shirin Aumeeruddy-Cziffra dhe 19 gra tjera Mauritanë women kundër Mauricisë*, Komunikimi Nr. R.9/35, Dokumenti shoqëruar i KB-ve Nr. 40 (A/36/40) at 134 (1981).

Cabales dhe Balkandali kundër Britanisë së Madhe, GjEDN-ja kishte konsideruar se nuk ekzistojnë arsye mjaftueshëm të forta, me të cilat shteti do ta kishte provuar arsyeshmërinë e rezonueshme të rregullës sipas së cilës bashkëshortet e burrave që kishin imigruar në Britani, do të kishin mund të arrijnë dhe të mbeten atje, për dallim nga bashkëshortet e grave që kishin imigruar. Gjykata kishte konsideruar se ndikimi i ndryshëm të cilin imigrimi i burrave dhe grave ka në tregun e punës, nuk është argument i mjaftueshëm për ta arsyetuar trajtimin e ndryshëm.³⁹

Si diskriminim në bazë të gjinisë konsiderohet dhe **shqetësimi seksual**. Një trajtim të njëjtë mund të ketë dhe **dhuna seksuale** nëse statistikisht do të dëshmohej se tek një lloj të caktuar të dhunës, viktimat më të shpeshta janë gratë dhe vajzat, ose nëse mungojnë masat e përshtatshme ligjore dhe të jera, dhe aplikimi i tyre nga shteti për të luftuar dhunën e këtillë.

Dhuna fisnore dhe shtëpiake si forma të diskriminimit

Dhuna familjare është njëra nga format e diskriminimit në bazë të gjinisë dhe fisit, nëse ekziston mbrojtja joefektive e shtetit për viktimat e dhunës shtëpiake, shoqëruar me mungesën e masave përkatëse dhe/ose aplikimin e tyre, gjë kjo gjatë së cilës merret parasysh dhe sjellja e personave kompetent ndaj rasteve të dhunës shtëpiake. *Opuz kundër Turqisë* është një rast i këtillë. Aplikuesja dhe nëna e saj tanimë gjatë kohë kishin qenë viktimat të dhunës shtëpiake, të cilën disa herë kishin denoncuar në polici, dhe në rrjedhë e sipër kishin qenë dhe disa procedura penale kundër bashkëshortit të aplikuesës. Pas disa kohe, kjo dhunë kishte rezultuar me vdekjen e nënës së aplikuesës, e cila kishte qenë e gjuajtur nga burri i aplikuesës.⁴⁰ Duke marrë parasysh argumentet nga e drejta dhe praktika ndërkombëtare, raportet nga organizata joqeveritare lidhur me dhunën shtëpiake dhe veprimin e policisë, dhe dëshmitë statistikore, GjEDN-ja kishte vërtetuar thyerjen e nenit 14, e në lidhje me nenet 2 dhe 3. Gjykata kishte theksuar obligimin pozitiv të shtetit për të luftuar dhunën shtëpiake, megjithatë jo vetëm përmes ligjeve, por dhe në praktikë.⁴¹ GjEDN-ja pretendon se diskriminimi nuk kishte qenë pjesë vetëm e ligjdhënies, por dhe e praktikës së përgjithshme të institucioneve kompetente (trajtimi i grave në stacionet policore, kur do të denonconjin dhunë shtëpiake), si dhe pasiviteti gjyqësor në dhënien e mbrojtjes efektive të viktimave (edhe pse pa qëllim të drejtpërdrejtë).⁴² Dhe KEDKG-ja kishte shqyrtuar dhunën shtëpiake si formë të diskriminimit. Në *A.T. kundër Hungarisë*, Komiteti kishte vërtetuar se shteti kishte bërë diskriminim me atë që kishte dështuar ta mbrojë aplikuesën në mënyrë efektive, madje pas denoncimit katërvjeçar të dhunës.

Në kuadër të BE-së, një pjesë e madhe e luftës për barazi midis gjinive ishte bërë dhe ende po bëhet lidhur me marrjen e **rrogës së njëjtë për mundin e njëjtë**. Rasti vendimtar në lidhje me një rrogë të tillë është *Gabrielle Defrenne kundër Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*. Sipas GjDBE-së, pensionimi i mëhershëm i stjuardesave në krahasim me kolegët e tyre meshkuj i kishte pamundësuar gratë për të marrë pensionin me vlerë të lartë, të cilën kishin mund ta fitojnë burrat.⁴³

³⁹ Abdulaziz, Cabales dhe Balkandali kundër Britanisë së Madhe (1985) 7 EHRR 471

⁴⁰ Gjatë hetimit dhe procedurës për vrasje të nënës, ai kishte deklaruar se kishte gjuajtur pasi kishte patur idenë ta mbrojë nderin dhe fëmijët e tij. Shihni paragrafin 56 në *Opuz v Turkey* (2010) 50 EHRR 28

⁴¹ Abdulaziz, Cabales dhe Balkandali kundër Britanisë së Madhe (1985) 7 EHRR 471

⁴² *Opuz v Turkey* (2010) 50 EHRR 28. para.192

⁴³ Rasti C-43/75 *Defrenne v Sabena* (1976) ECR 455

Masat që kanë për qëllim barazinë materiale nuk janë diskriminuese

Në lidhje me diskriminimin që ka si bazë gjininë dhe fisin, është posaçërisht e rëndësishme të bëhet dallimi i qartë midis trajtimit të palejuar dhe të pabarabartë, nga njëra anë dhe **masave afirmative dhe pozitive për veprim**, nga ana tjetër. Masat e posaçme të cilat shteti ndërmerr me qëllim të sjelljes së grave në pozitë që të mund barabartësisht dhe plotësisht t'i ushtrojnë të drejtat e veta, nuk konsiderohen si diskriminim. Përkundrazi, mungesa e masave të këtilla, gjë kjo e cila kontribuon për vazhdimin e pozitës së pabarabartë midis burrave dhe grave mund të konsiderohet si diskriminim, madje për shkak të mungesës së reagimit përkatës nga shteti.

GjDBE-ja kishte diskutuar masat e këtilla pozitive për veprim në disa raste.⁴⁴ Qasja e tij kishte evoluar deri më sot, kur është i dukshëm pranimi më i lartë i barazisë materiale.⁴⁵ Kështu, në *Briheche v Ministre de l'Interieur*, rast ky për qasjen e të veve në shërbime publike, GjDBE-ja kishte gjetur se "e drejta evropiane lejon që shtetet të parashohin masa në lidhje me punësimin, me të cilat do t'u jepet përparësi grave për ta përmirësuar mundësinë e tyre për të konkurruar në tregun e punës dhe që të mund të ndërtojnë karrierë në bazë të barabartë me burrat. Qëllimi i këtyre dispozitave është që të arrihet barazia materiale, në vend të asaj formale, duke reduktuar njëkohësisht pabarazitë *de fakto*, të cilat mund të paraqiten në shoqëri [...] [dhe do të] parandalojnë ose kompensojnë mungesat e karrierës profesionale të personave të prekur."⁴⁶

Nga praktika bëhet e dukshme se cilido trajtim i pabarabartë që ka si bazë gjininë dhe fisin është vështirë të arsyetohet, si dhe se vlerësimi i arsyeshmërisë dhe rezonimit të trajtimit të ndryshëm do të bëhet në mënyrë shumë më rigoroze. Trajtimi i pabarabartë i cili mund të arsyetohet është ai i cili është falë zbatimit të masave pozitive të veprimit (shihni shembujt e sqaruar më lartë). Nuk ka hapësirë për arsyetimin e trajtimit të ndryshëm me argumente për **vendime dhe konsiderata financiare ose menaxheriale**.⁴⁷ Gjithashtu, në rastin e diskriminimit indirekt mbi këto baza, nuk është me rëndësi nëse kishte ekzistuar **qëllimi për të diskriminuar**,⁴⁸ ashtu siç pohon dhe GjDBE-ja. Gjykata kishte identifikuar si diskriminim indirekt rastet e punës për një kohë të caktuar, pasi dallimet më pak të favorshme në pagën dhe ndihmën e lidhur sociale, më rëndë kishin goditur gratë, të cilat më së shpeshi kishin mbajtur vende pune me kohë të caktuar.⁴⁹

Identiteti fisnor dhe shprehja fisnore

Identiteti fisnor kuptohet si një përvojë thellë e ndërë brendësisht dhe individualisht e gjinisë, e cila mund, por jo domosdo, të korrespondojë me gjininë të cilën personi ka gjatë lindjes, duke përfshirë këtu dhe ndjenjën personale për trupin (i cili mund të nënkuptojë, nëse zgjedhet lirshëm, modifikime të pamjes ose funksionit të trupit përmes metodave mjekësore, kirurgjike dhe tjera) dhe shprehje tjera të gjinisë, përfshirë këtu dhe mënyrën e veshjes, të folurit dhe

⁴⁴ Shihni, për shembull: *Commission v France, Kalanke, Marschall, Badeck, Abrahamson and Anderson*.

⁴⁵ Colm O'Conneide, 'Positive Action and EU Law' (ERA Academy of EU Law, November 2011) <http://www.era-comm.eu/oldoku/SNLLaw/04_Positive_action/2011-111DV20-O'Conneide_EN.pdf> . fq.11

⁴⁶ Rasti C-319/03 *Briheche v Ministre de l'Interieur* [2004] ECR I-8807, para.25

⁴⁷ 'Handbook on European Non-discrimination Law'. EU FRA and CoE, 2010. fq.99

⁴⁸ Rasti C-170/84 *Bilka-Kaufhaus GmbH v Weber Von Hartz* [1986] ECR 1607

⁴⁹ Ngjashëm shihni: Rasti C-243/95 *Kathleen Hill and Ann Stapleton v The Revenue Commissioners and Department of Finance* [1998] ECR 1998

sjelljen.⁵⁰ Në praktikën ndërkombëtare, nëse ekziston baza juridike ose praktika për identitetin fisnor si një bazë e veçantë, atëherë atëherë ajo do të shqyrtohet si e tillë. Nëse nuk ekziston mundësia e tillë, atëherë ajo do të trajtohet nën gjini.⁵¹

Shprehja fisnore ka të bëjë me manifsetimin e identitetit fisnor, por dhe në shprehjen e perceptuar nga të tjerët.⁵² Ajo gjithashtu nuk është përfshirë në hollësi në LPMD. Rekomandohet shqyrtimi i njëjtë si për identitetin fisnor.

Praktika më e rëndësishme juridike mbi bazat identitet fisnor dhe shprehje fisnore bëhet dhe në raste të ndryshimit të gjinisë. Pjesë nga kjo praktikë kishte trajtuar çështjet mbi **pushimin nga puna** (*P v S and Cornwall County Council*), **shfrytëzimin e ndihmës sociale** (*Richards v Secretary of State for Work and Pensions*), **certifikatën e lindjes** (*Christine Goodwin v Great Britain*); **të drejtën e kufizuar prindore** (*PV v Spain*).

Diskriminimi në praktikë

Shembuj të shpeshtë të diskriminimit mbi bazat e gjinisë dhe fisit janë: qasja e pabarabartë në punë për shkak të mundësisë që ajo të mbetet shtatzëne, ose punësimi i saj në një vend pune më të ulët dhe më pak të paguar, e për shkak të paragjytimeve se gratë nuk mund të punojnë në përkushtim aq të lartë dhe përgjegjësi si burrat, etj.⁵³ Në praktikë, rastet e diskriminimit në këtë bazë shpesh paraqiten në kombinim me një bazë tjetër,⁵⁴ duke rezultuar me diskriminim të shumëfishtë. Për shembull, një trajtim i pabarabartë i kërkimit të mbrojtjes shëndetësore për një grua me aftësi të kufizuara.

2.Raca, ngjyra e lëkurës dhe përkatësia etnike

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

L.R. et al. kundër Sllovakisë, Zentralrat Deutscher Sinti und Roma et al. Kundër Gjermanisë, A.W.R.A.P. kundër Danimarkës, P.S.N. kundër Danimarkës, Kamal Quereshi kundër Danimarkës, Murat Er kundër Danimarkës, Nacova dhe tjerë kundër Bullgarisë, Beganoviç kundër Kroacisë, Timishev kundër Rusisë, D.H. dhe tjerë kundër Republikës së Çekisë, Oršuš dhe tjerë kundër Kroacisë, Horváth dhe Kiss kundër Hungarisë, Lavidá dhe tjerë kundër Greqisë, European Roma Rights Centre kundër Portugalisë, COHRE kundër Italisë, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding kundër Firma Feryn NV, Sejdić dhe Finci kundër Bosnjes dhe Hercegovinës.

Definicioni më gjerësisht i pranuar mbi racën është ai i Konventës Ndërkombëtare për Eliminimin e Gjithë Formave të Diskriminimit Racor. Në nenin 1, kjo Konventë definon diskriminimin racor si çdo dallim, përjashtim ose privilegjim në bazë të racës, ngjyrës së

⁵⁰ Yogyakarta Principles. Yogyakarta Principles Website. <http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm>. Пристапено: 28.09.2013

⁵¹ Në LPMD kjo bazë nuk është përfshirë hollësisht. Në kuadër të hulumtimit në terren, të zbatuar për përgatitjen e këtij Udhëzuesi, u vërtetua mendimi i ndryshëm i praktikuesve për atë se me cilën bazë duhet shqyrtuar identitetin fisnor (fis ose "bazë tjetër"). Edhe pse kjo pyetje humb rëndësinë kur bëhet fjalë për procedurat para KMD-së dhe AP, e për shkak të lirisë së tyre të interpretimit (shihni Kapitullin I), kjo mbetet e rëndësishme për procedurat para gjykatave.

⁵² Agius, Silvan and Christa Tobler. "Trans and intersex people. Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression" European Network of Legal Experts in the non-discrimination field. European Union, 2012. fq.13

⁵³ Komenti i përgjithshëm nr.20 i Komitetit për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (OKB). para.20

⁵⁴ Shihni: KNDPH, n.6, Rekomandimi i përgjithshëm nr.25 i KEDR-së (OKB).

lëkurës, origjinës ose origjinës nacionale ose etnike, që ka për qëllim pamundësimin ose vështrësimin të pranimit, gëzimit apo ushtrimit të bazës së barabartë të të drejtave dhe lirive bazë të njeriut në fushën e jetës ekonomike, shoqërore, kulturore, si dhe fusha tjera të jetës publike.⁵⁵ Në kontekstin rajonal evropian, me rëndësi është definicioni i Komisionit Evropian kundër racizmit dhe tolerancës (KERT), sipas së cilit, racizmi dhe diskriminimi racor lidhen me bazat racë, ngjyrë të lëkurës, fe, nacionalitet ose origjinë nacionale ose etnike.⁵⁶

Nga kjo mund të konkludohet se baza racë në të drejtën ndërkombëtare konsiderohet të përfshijë një përmbledhje të plotë të veçorive që dalin nga faktorët biologjikë, ekonomikë, shoqërorë, kulturorë dhe historikë.⁵⁷ Racizmi “nuk bazohet mbi veçoritë objektive, por mbi marrëdhëniet e dominimit dhe nënshtrimit të urrejtjes ndaj “tjetrit” të bërë ose të miratuar përmes krijimit të imazhit për të “tjetrin” si inferior, i neveritshëm, madje dhe më pak njeri.”⁵⁸ Shkurtimisht, kjo do të thotë se **raca është në fakt një konstruksion shoqëror, dhe jo dallim i vërtetë ekzistues midis njerëzve.**

Raca është baza e parë e cila ishte e mbrojtur me një instrument të veçantë juridiko-obligativ kundër diskriminimit nga OKB-ja, dhe i cili, përveç gjinisë, paraqet mbrojtjen më të madhe në të drejtën ndërkombëtare dhe në legjislacionet nacionale. Çështje e rëndësishme të cilën trajtojnë instrumentet për mbrojtje nga diskriminimi racor është **distancimi nga teoritë mbi ekzistimin e racave të ndryshme.**⁵⁹ Kjo është bërë, për shembull, në recitalin 6 të Direktivës mbi Barazinë Racore, sipas së cilës, “Bashkimi Evropian përjashton teoritë që kanë për qëllim vërtetimin e ekzistimit të racave të ndryshme njerëzore. Përdorimi i termit diskriminim racor në këtë Direktivë nuk do të thotë dhe pranimin e këtyre teorieve.”⁶⁰

Ngjyra e lëkurës më së shpeshi lidhet me përkatësinë e pretenduar të racës së caktuar, dhe manifestohet si diskriminim racor. Pranjda, edhe pse këto dy baza janë dhënë veçmas në LPMD-në, ato në këtë Udhëzues po shqyrtohen së bashku. Me ngjyrë të lëkurës nënkuptojmë “pigmentimin e lëkurës së njeriut, gjë kjo e cila varet, para së gjithash, nga faktorët biologjik, gjegjësisht, genetik. Ajo mund të jetë më e çelët dhe më e erët.”⁶¹

⁵⁵ Konventa për Eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit racor. Neni 1.

⁵⁶ ECRI General policy recommendation No. 7 on national legislation to combat racism and racial discrimination. *Council of Europe Website*. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf>. Qasur më: 30.09.2013. I-1

⁵⁷ Interights, ‘Non-discrimination in International Law – a Handbook for Practitioners (2011 Edition)’ (Interights 2011) Достапен на: <<http://www.interights.org/files/174/Non-Discrimination%20in%20International%20Law%20A%20Handbook%20for%20Practitioners%202011%20Edition.pdf>>. Пристапено: 26.09.2013. 151

⁵⁸ Fredman, Sandra. *Discrimination Law*. Oxford: OUP, 2011.p.51

⁵⁹ Distancimet e këtilla mund të gjenden në, për shembull, dokumentet e Konferencës Botërore kundër racizmit në Durban (paragrafi 6), kundër racizmit në Durban (para.6), Rekomandimi nr. 7 i KETR-së për legjislacionin e brendshëm për luftim të racizmit dhe mbrojtje nga diskriminimi racor dhe në sqarimet mbi Aktin për trajtim të barabartë të Austrisë. Për më tepër rreth teorieve racore, racizmin dhe argumentimin e nevojës nga distancimi i këtyre teorieve, shihni: Bulmer, Martin and John Solomos (Eds.). *Racism – Oxford Reader*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

⁶⁰ Direktiva mbi Barazinë Racore, recitali 6

⁶¹ Najçevska, Mirjana dhe Bekim Kadriu. Fjalor termesh lidhur me diskriminimin. OSBE dhe QMBN: Shkup, 2008. fq.13

Diskriminimi në bazë të ngjyrës së lëkurës mund të paraqitet si diskriminim i shumëfishtë, e kjo për shkak të kombinimit të veçorive personale të cilat një person mund t'i ketë. Për shembull, personat me albinizëm shpesh përballen me diskriminimin në bazë të ngjyrës së lëkurës, gjatë qasjes në punësim ose përkujdesje shëndetësore. Megjithatë, ata mund të jenë dhe të diskriminuar shumëfishtë. Për shembull, një fëmijë me albinizëm nuk mund të ndjekë mësim, pasi nuk mund ta sheh dërrasën e shkollës, e ai çdoherë është renditur në bankat e fundit shkollore. Ai vuan një trajtim të pabarabartë në arsim, por dhe diskriminim në bazë të aftësisë së kufizuar, dhe kjo pasi kjo gjendje e trashëguar gjenetike shpesh manifestohet me pamje të vështirësuar.⁶²

Përkatësia etnike shpesh konsiderohet si pjesë e diskriminimit racor. KDESK-ja konsideron përkatësinë etnike si bazë të mbrojtur për diskriminim, dhe si pjesë të mbrojtjes nga diskriminimi në bazë të racës dhe ngjyrës së lëkurës.⁶³ Sipas GjEDN-së, përkatësia etnike nxjerr origjinën nga idea mbi grupet shoqërore, tipari kryesor i të cilave është origjina e përbashkët nacionale, lidhshmëria me një fis të caktuar (ang. tribe), bindje fetare, gjuhë të përbashkët, ose origjinë dhe prapavijë kulturore dhe tradicionale.⁶⁴

Të drejtat e pakicave përkundër mbrojtjes nga diskriminimi në të drejtën dhe praktikën ndërkombëtare

Në të drejtën dhe praktikën ndërkombëtare si dhe në literaturën akademike, flitet për mbrojtjen e pakicave, kjo themelohet në dy shtylla. Është e rëndësishme që praktikuesit të kenë parasysh dallimet mes këtyre dy shtyllave që të mundet në mënyrë të drejtë të kuptohet e drejta ndërkombëtare dhe praktika, për këtë arsye janë paraqitur shkurtimisht më poshtë.

Njëra shtyllë është shtylla e mosdiskriminimit e cila përfshin gëzimin e të drejtave të njeriut dhe të barazisë para ligjit pa diskriminim, si dhe aplikimi i masave afirmative dhe pozitive të veprimit për arritje të barazisë materiale. Tjetra është shtylla e identitetit e cila përmban të drejtat e identitetit të pakicave, të cilat kanë për qëllim t'u mundësojnë pakicave kushtet e nevojitura për ta kaluar, mirëmbajtur dhe zhvilluar kulturën e tyre dhe elementet esenciale të identitetit të tyre⁶⁵

GjEDN-ja kishte shqyrtuar shumë raste mbi këto baza, duke aplikuar një **shkallë të lartë të mbrojtjes**. Ajo kurrë nuk ishte dorëzuar nga kërkimi i dëshmive shumë më serioze mbi arsyeshmërinë e trajtimit të ndryshëm, duke trajtuar diskriminimin racor si një formë posaçërisht serioze dhe të rrënjosur të diskriminimit. Në *Nacova dhe të tjerë kundër Bullgarisë*, Gjykata kishte konstatuar se “dhuna raciste paraqet një çënim të posaçëm të dinjitetit njerëzor dhe, duke patur parasysh pasojat e saja të rrezikshme, nevojitet një kujdes i posaçëm dhe reagim energjik nga autoritetet. Madje për këtë arsye, autoritetet duhet patjetër t'i shfrytëzojnë të gjithë mjetet në dispozicion për luftë kundër racizmit dhe dhunës raciste, duke përforcuar në

⁶² Ende nuk është arritur konsenzusi në lidhje me atë nëse mbrojtja e personave me albinizëm duhet qenë nën bazën ngjyrë e lëkurës, gjendje shëndetësore, ose në disa raste dhe nën aftësitë e kufizuara. Për më tepër rreth diskriminimit të personave me albinizëm, shihni: Persons with albinism - Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/24/57. 12 shtator, v. 2013

⁶³ Komenti i përgjithshëm nr. 20 i Komitetit për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore. para.19

⁶⁴ Timishev v Russia (2007) 44 EHRR 776. para.55

⁶⁵ Kristin Henrard. “Non-discrimination and full and effective equality”. In Weller, Mark (Ed.). *Universal Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2007. 75; Zdenka Machnyikova and Lanna Hollo. “The Principles of Non-Discrimination and the Full and Effective Equality and Political Participation”. In Weller, Mark (Ed.). *Political Participation of Minorities*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 95

këtë mënyrë vizionin e demokracisë për një shoqëri në të cilën dallimi nuk do të perceptohet si kërcënim, por si pasuri e asaj shoqërie.⁶⁶ Megjithatë, Gjykata nuk kishte gjetur se në bazën e këtij rasti të vrasjes së dy personave Romë nga policia qëndron motivimi racor. Ngjashëm, ishte vendosur dhe në rastin *Beganoviç kundër Kroacisë*, ku, sipas Gjykatës, nuk ishte provuar motivimi racor për dhunën, dhe me këtë nuk kishte pasur as shkelje të nenit 14.

Në *Timishev kundër Rusisë*, GjEDN-ja kishte shqyrtuar nëse aplikuesi kishte qenë i diskriminuar lidhur me të drejtën e tij të **lirisë së lëvizjes**, e jo vetëm në bazë të asaj se kishte patur origjinë Çeçene. Këtu Gjykata kishte theksuar se diskriminimi racor është një formë posaçërisht serioze e diskriminimit, e cila, sipas pasojave të mundshme katastrofale, kërkon nga autoritetet një kujdes të posaçëm dhe vendosmëri gjatë reagimeve.⁶⁷

GjEDN-ja kishte shqyrtuar disa raste në lidhje me **segregimin e Romëve** në arsim. Nga më të rëndësishmet janë *D.H. dhe të tjerë kundër Republikës së Çekisë, Orshu dhe të tjerë kundër Kroacisë*,⁶⁸ dhe *Horváth dhe Kiss kundër Hungarisë*. Në *D.H.*, GjEDN-ja kishte vërtetuar obligimin pozitiv të shtetit për ta korrigjuar pabarazinë, ashtu siç paraqitet në disa raste të përjashtimit të gjatë në bazë të përkatësisë etnike siç është rasti me Romët, përmes futjes së masave për luftimin e tij. Gjykata kishte nënvizuar se mosndërmarrja e masave të këtylla mund të rezultojë me shkelje të nenit 14.⁶⁹ Në *Horváth dhe Kiss kundër Hungarisë*, Gjykata kishte shqyrtuar nëse vendosja e fëmijëve Romë në një shkollë të posaçme, të cilën kishin ndjekur fëmijë me aftësi të kufizuara mendore paraqet një diskriminim indirekt. Gjykata kishte gjetur se segregimi i nxënësve kishte treguar se shteti nuk kishte respektuar obligimin pozitiv. Veç kësaj, shteti iu kishte lejuar qasje në arsim, e cila "kishte shkaktuar ndërlirim plotësues të vështirësive të tyre dhe kishte rrezikuar zhvillimin e tyre të mëtejshëm personal, në vend se t'u ndihmojë të integrohen në shkollat e rregullta dhe t'i zhvillojnë aftësitë, të cilat do t'ua lehtësonin jetën me popullatën mazhorante."⁷⁰ Një rast tjetër më i ri i segregimit të Romëve në arsim është *Lavida dhe të tjerë kundër Greqisë*. Gjykata kishte gjetur se mundësia për fëmijët Romë të regjistroheshin në shkollë fillore vetëm në shkollat ku mësimin e ndjekin vetëm fëmijë Romë, paraqet diskriminim në lëmin e arsimit.⁷¹

Dhe KEDS-ja kishte shqyrtuar disa raste të diskriminimit në bazë të përkatësisë etnike mbi Romët dhe Sintët. Në rastin *European Roma Rights Centre kundër Portugalisë*, KEDS-ja kishte vërtetuar ekzistimin e diskriminimit në lidhje me **të drejtën e mbrojtjes sociale, juridike dhe ekonomike të familjeve, të drejtën e mbrojtjes nga varfëria dhe përjashtimit social dhe të drejtën e banimit përkatës** (n. 16, 30 dhe 31 nga MSE-ja). Ky Komitet kishte konsideruar se vetë fakti përse një numër i madh i familjeve Rome jetojnë në zona të varfëra rezulton me obligimin e shtetit për të ndërmarrë masa pozitive të veprimit, me qëllim përballimi i gjendjes së këtyllë të pabarabartë të këtij grupi etnik, dhe t'u ndihmojë atyre në realizimin e të drejtës për banim në të njëjtin nivel me grupet tjera etnike. Komiteti kishte vlerësuar se kishte munguar reagimi përkatës i shtetit, dhe me këtë dhe se ekziston diskriminimi që ka si bazë përkatësinë

⁶⁶ Nachova and others v Bulgaria (2006) 42 EHRR 933. para.145

⁶⁷ Timishev v Russia (2007) 44 EHRR 776. para.56

⁶⁸ Ky rast është sqaruar në kuadër të nënkapitullin mbi bazën gjuhë.

⁶⁹ DH and Others v The Czech Republic (2008) 47 EHRR 3. para.175

⁷⁰ Horváth and Kiss v Hungary, ECtHR (CJ), App. No. 11146/11, 29.01.2013. para.127

⁷¹ Lavida and Others v Greece, ECtHR (1st Division), App. No. 7973/10, 30.08.2013

etnike.⁷² Një gjykim të këtillë Komiteti kishte sjellë dhe në rastin *COHRE kundër Italisë*. Ai kishte konstatuar diskriminim në bazë të përkatësisë etnike në lëmin e banimit, në shqyrtimet e rasteve të Romëve dhe Sintëve, dhe për shkak të rasteve të shpeshta të shpërnguljes me forcë të lagjeve Rome, përfshirë këtu dhe shpërnguljen e tyre në zona që nuk korrespondojnë me parimet sipas të cilëve përcaktohet ajo se çka mund të konsiderohet si vendbanim i përshtatshëm.⁷³

Një trajtim i pabarabartë në lidhje me **ilaçin efektiv juridik, reagimi nga shteti**, dhe zbatimi i hetimit përkatës, ishin shqyrtuar si diskriminim racor⁷⁴ para KEDR-it.⁷⁵ Vetëm disa nga këto raste janë: *L.R. et al. Kundër Sllovakisë, Zentralrat Deutscher Sinti und Roma et al. kundër Gjermanisë, Kamal Quereshi kundër Danimarkës, Murat Er kundër Danimarkës*.

Një trajtim të pabarabartë në lidhje me **punësimin** kishte shqyrtuar GjDBE-ja. Është interesant për ta përmendur rasti *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v Firma Feryn NV*. Është ky rast i punëdhënësit të mundshëm i cili haptazi kishte deklaruar se nuk do të punësojë persona me origjinë të caktuar racore ose etnike. Sipas GjDBE-së, deklarata e këtillë kishte patur efekt të fuqishëm dhe zbrapsës mbi kandidatë të caktuar për t'iu paraqitur në shpalljen për disa nga pozitat, dhe me këtë ata ishin të penguar për t'iu qasur tregut të punës.⁷⁶

Ashtu siç tregojnë shembujt nga praktika, trajtimi i pabarabartë që ka si bazë racën, ngjyrën e lëkurës ose përkatësinë etnike **është i vështirë për ta arsytuar**. Gjithashtu, **është e vështirë të konsiderohet se cilido qëllim do të ishte legjitim** për të bërë dallimin vetëm mbi këtë bazë. Këtë GjEDN-ja qartë tregon në rastin *Sejdić dhe Finci kundër Bosnjes dhe Hercegovinës*.⁷⁷ Aplikuesit, një Rom dhe një Çifut, ishin ankuar për një trajtim të pabarabartë në lidhje me të drejtën pasive për votim. Sipas kornizës aktuale ligjore të BeH-së, të drejtën pasive për votim për disa pozita të caktuara kishin patur vetëm Boshnjakët, Serbët dhe Kroatët. Në këtë rast, Gjykata kishte konsideruar se madje as uditë pas-luftarake të bëra për mbajtjen e paqes midis grupeve etnike më parë të ndërlytuara, të cilat në sistemin e sotëm paraqiten si tre pupuj kushtetues të BeH-së, nuk mund të arsyetojnë një trajtim të ndryshëm vetëm në bazë të përkatësisë etnike.⁷⁸

⁷² European Roma Rights Centre v Portugal, Complaint No. 61/2010, ESRC - Decision on the Merits (30 June 2011)

⁷³ Mbi parimet e vendbanimit përkatës, shihni Komentin e përgjithshëm nr.4 të Komitetit për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore.

⁷⁴ Për shënim është dhe se në shqyrtimin e tij, ky Komitet shpesh kishte vendosur që të mosh shqyrtojë raste ku kërkohet konstatimi i diskriminimit racor në lidhje me pjesëtar të ndonjë grupi të caktuar fetar (për shembull, *P.S.N. kundër Danimarkës dhe A.W.R.A.P. kundër Danimarkës*).

⁷⁵ KEDR-ja ka për detyrë t'i procesojë komunikimet individuale në lidhje me shkeljet e mundshme të KNEDR-i. Prandaj, tërë praktika e tij është relevante kur bëhet fjalë për diskriminim racor. KDN-ja në përgjithësi shkëputet nga shqyrtimi i rasteve të diskriminimit racor, pasi konsideron se KEDR-ja është organi përkatës dhe autoriteti për shqyrtim të rasteve të këtilla.

⁷⁶ Rasti C-54/07 *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v Firma Feryn NV*

⁷⁷ Është ky rast i parë i inicuar nën Protokolin 12. Në këtë rast, Gjykata dhe praktikisht tregon se do t'i aplikojë parimet dhe testet e njëjta që kishte aplikuar gjatë shqyrtimit të rasteve të inicuar nën nenin 14.

⁷⁸ *Sejdić and Finci v BiH, ECtHR [GC], App. nos. 27996/06 и 34836/06 (22.12.2009)*

Diskriminimi në praktikë

Shembujt e diskriminimit me këtë bazë janë: refuzimi i shërbimeve shëndetësore për Romët, refuzimi i hyrjes në godina shërbyese për Shqiptarët, sistemimi i fëmijëve nga një grup etnik në klasë të veçantë pa shkaqe rezonueshëm të arsyetuara, ose sistemimi i tyre në shkolla speciale, pengimi i shfrytëzimit të të drejtave pronësore nën kushte të njëjta si për popullatën mazhorante, etj.

3. Gjuha***Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike***

Antonina Ignatane kundër Letonisë, Ballantyne dhe të tjerë kundër Kanadasë, Diergaardt kundër Namibisë, Qiproja kundër Turqisë, Rasti "Lidhja me aspekte të caktuara të ligjeve mbi përdorimin e gjuhëve në arsim në Belgjikë" kundër Belgjikës, Mathieu-Mohin dhe Clerfayt kundër Belgjikës, Oršuš dhe të tjerë kundër Kroacisë, Bulgakov kundër Ukrainës, Komisioni Evropian kundër Belgjikës.

Marrë me domethënie e saj kollokviale, gjuha mund të konsiderohet si sistem komunikimi, i cili po zhvillohet përmes tingujve, shenjave dhe lëvizjeve të trupit dhe e cila, përmes mundësisë së pafund për kombinim të menduar të fjalëve dhe fjalive, mundëson artikulin dhe këmbimin e ideve dhe mendimeve. Si bazë për diskriminim, gjuha përfshin gjuhën e folur dhe atë të shkruar. Gjithashtu, ajo përfshin jo vetëm gjuhët standarde, por dhe gjuhët e shenjave dhe dialekteve.⁷⁹ Diskriminimi që ka si bazë gjuhën duhet të dallohet nga e drejta për gjuhën e pakicave.⁸⁰ Që të dyja u takojnë shtyllave të ndryshme për mbrojtjen e pakicave – shtylla e mosdiskriminimit dhe shtylla e identitetit.⁸¹ Trajtimi i pabarabartë mbi bazën gjuhë nuk do të thotë domosdo se është shkelur e drejta e gjuhës së pakicave, dhe e kundërta.

Gjuha është pjesë e bazave që janë numëruar hollësisht në pjesën më të madhe të dokumenteve ndërkombëtare. Ajo gjithashtu bën pjesë dhe të të drejtave të identitetit të pakicave, që janë paraparë me dokumentet e Këshillit të Evropës (Konventa Kornizë për Pakicat Nacionale dhe Marrëveshja Evropiane për Gjuhët e Pakicave). Asnjë nga këto instrumente nuk definojnë vetë gjuhën. Më afër definicionit të gjuhës është KNDPH-ja, ku në nenin 2 përcaktohet se në kontekstin e kësaj Konvente, për gjuhë do të konsiderohen gjuhët e folura dhe ato me shenja, si dhe format e tjera të gjuhës së pafolur.⁸²

Kjo bazë në të drejtën ndërkombëtare më së shpeshi trajtohet si pjesë e diskriminimit racor. Megjithatë, shikimi krahasues i trajtimit të gjuhës në legjislacionet e brendshme tregon se në

⁷⁹ Komenti i përgjithshëm nr.20 i Komitetit për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, para.21

⁸⁰ Interights, 'Non-discrimination in International Law – a Handbook for Practitioners (2011 Edition)' (Interights 2011), mund të gjendet në: <<http://www.interights.org/files/174/Non-Discrimination%20in%20International%20Law%20A%20Handbook%20for%20Practitioners%202011%20Edition.pdf>>. Qasur më: 26.09.2013. fq.181

⁸¹ Më tepër mbi të dy shtyllat e mbrojtjes, shihni Kapitullin III-2.

⁸² Në të njëjtin nen, konstatohet dhe definimi i komunikimit mbi qëllimet e kësaj konvente, e është kjo: Komunikimi "paraqet gjuhë, prezantim të tekstit, Letra e Brajos, komunikimi me prekje, shkronjat kapitale dhe multimedialiteti i qasshëm, si dhe softwere të shkruara, audio dhe të thjeshta gjuhësore, modelet augmentative dhe alternative, mjetet dhe instrumentet për komunikim, përfshirë këtu dhe teknologjia e disponueshme informatike dhe komunikuese. Burimi: KDPH. n.2

këto sisteme, ajo merret si pjesë përbërse e bazave racë dhe përkatësi etnike vetëm nëse bëhet fjalë për gjuhën e cila është gjuhë e huaj.⁸³ Përkatësia etnike ka qenë e lidhur me gjuhën dhe ka rezultuar me ankesë të ngritur për diskriminim në lidhje me **të drejtat e identitetit**. Domethënë, *Bullgakov kundër Ukrainës*. Është ky një rasti i "ukrainizimit" të emrave ruse në dokumentet për identifikim personal të Rusëve në Ukrainë. GjEDN-ja në këtë rast nuk ka vërtetuar diskriminim, pasi në shtet ka patur procedurë me të cilën këta persona kanë mund të kërkojnë ndryshim të emrit të "ukrainizuar".

Në lëmin **arsim**, gjuha si bazë për diskriminim më së shpeshi sillet në lidhje me arsimimin e grupeve të pakicave.⁸⁴ Ekziston një praktikë e konsiderueshme ndërkombëtare e cila përpunon këtë çështje. Në rastin *Qiproja kundër Turqisë* GjEDN-ja ka gjetur se gjuha kishte qenë simboli kryesor me të cilin njëra bashkësi etnike është dalluar nga grupet tjera.⁸⁵ Në rastin "*Në lidhje me aspektet e caktuara të ligjeve mbi përdorimin e gjuhëve në arsimin në Belgjikë*" kundër Belgjikës, një grup prindërisht janë ankuar se fëmijëve të tyre nuk u është mundësuar mësimi në gjuhën amë, dhe kjo për shkakun se ligjet e atëherëshme në Belgjikë kishin mundësuar arsimim në çdo pjesë të vendit ose në gjuhën frengjishte ose holandishte, varësisht nga ajo se cili grup është më i shumënumërt në rajonin e dhënë. Prindërit e fëmijëve, gjuha e të cilëve amë kishte qenë gjuha franceze, dhe kanë jetuar në rajon ku arsimimi ishte mundësuar në gjuhën holandishte, kanë konsideruar se fëmijët e tyre janë viktimë të trajtimit të pabarabartë. GjEDN-ja kishte vërtetuar se padyshim ekziston trajtimi i pabarabartë, por se ai nuk është i arsyetuar, pasi shteti nuk ka mund të organizojë arsimim për fëmijët në të dy gjuhët. Veç kësaj, Gjykata ka vërejtur se dhe këta nxënës ende kanë patur në dispozicion mundësinë për arsimim privat në gjuhën amë.⁸⁶ Rast nga praktika e fundit e GjEDN-së është rasti *Oršuš dhe të tjerë kundër Kroacisë*. Në të argumentohet rreth segregimit të fëmijëve Romë në paralele të posaçme "rome". Shteti trajtimin e këtyllë të pabarabartë ka dëshiruar ta arsyetojë me njohjen e të pamjaftueshme të gjuhës kroate. Megjithatë, Këshilli i Madh i GjEDN-së ka konstatuar se ekziston ndarja vetëm e fëmijëve Romë në paralele të posaçme, për dallim nga fëmijët e grupeve tjera etnike. Pastaj, nuk kanë ekzistuar teste gjatë vendosjes së këtyre fëmijëve në këto paralele, për të përcaktuar nivelin e njohjes së gjuhës kroate nga këto fëmijë, por dhe një shkallë të qartë ose mundësi për transferrim në një klasë tjetër pasi një nivel i caktuar i njohjes do të arriheshte. Duke shqyrtuar proporcionalitetin e kësaj mase, GjEDN-ja kishte vërtetuar se ajo mungon dhe se në këtë rast bëhet fjalë për diskriminim.⁸⁷

Diskriminimi që ka si bazë gjuhën mund të paraqitet në lidhje me gëzimin e **të drejtës së votimit**, gjatë vendosjes së kriterëve që nuk mund të konsiderohen si objektive ose rezonueshëm të arsyetuara. Në rastin *Mathieu-Mohin dhe Clerfayt kundër Belgjikës*, GjEDN-ja ka gjetur diskriminim që ka si bazë gjuhën në lidhje me të drejtën e votimit gjatë zgjedhjeve lokale të pjesës së popullatës që ka si gjuhë amë gjuhën franceze. Aplikuesit nuk kanë arritur ta bindin Gjykatën se një pjesë e rregullave sipas së cilave po zhvillohen zgjedhjet në njësitë e tyre të

⁸³ Dagmar Schiek dhe të tjerë (eds) Non-discrimination Law – Cases Materials and Text on National, Supranational, and International (Hart Publishing 2007). fq.60

⁸⁴ Jovanovska Brezovska, Elena. Barazia si e drejta bazë. FISHHM:Shkup, 2011. fq.65

⁸⁵ Qiproja kundër Turqisë. (2002) 35 EHRR 30 . para.316-317

⁸⁶ Rasti "Në lidhje me aspektet e caktuara të ligjeve mbi përdorimin e gjuhëve në arsim në Belgjikë" kundër Belgjikë (1979-80) 1 EHRR 252, para.9

⁸⁷ Oršuš dhe të tjerë kundër Kroacisë (2009) 49 EHRR 26.

qeverisjes lokale në praktikë, nuk mundësojnë përdorimin e gjuhës franceze, e as zgjedhjen e përfaqësuesve gjuha e të cilëve amë është gjuha franceze.⁸⁸ Në *Antonina Ignatane kundër Letonisë*, KDN-ja ka gjetur se aplikuesja paarsyeshëm kishte vuajtur trajtime të ndryshme, dhe në lidhje me të drejtën e saj pasive për votim, me të cilën shteti kishte shkelur nenin 25 të TNDQP-së, e në lidhje me nenin 2. Aktin e diskriminimit shteti kishte bërë me atë që nuk i ka lejuar asaj që të kandidohet në zgjedhjet lokale, dhe me sqarim se ajo nuk kishte zotëruar gjuhën letoneze, edhe pse aplikuesja kishte poseduar certifikatë se gjuhën e zotëron në nivelin më të lartë.⁸⁹

Në raste të caktuara, gjuha nuk mund të bëhet kriter mbi të cilin do të bazohet trajtimi i pabarabartë dhe lidhje me **qasjen deri tek drejtoria ose deri tek sektori publik**. Kështu, në rastin *Diergaardt kundër Namibisë*, aplikuesit, mes tjerash, janë ankuar për trajtim të pabarabartë nga shteti mbi bazën e gjuhës. Domethënë, shteti u ka dhënë udhëzime nëpunësve shtetëror të mos u përgjigjen letrave nëse ato janë shkruar në gjuhën afrikans, madje edhe nëse nëpunësit kanë kuptuar këtë gjuhë. KDN-ja kishte gjetur se me këtë masë, shteti kishte shkelur nenin 26 të TNDQP-së.⁹⁰ Kohëve të fundit, Komisioni Evropian ngriti rast kundër Belgjikës, duke pretenduar se gjuha paraqet pengesë për qasje në sektorin publik. Në këtë rast, gjuha është konsideruar si kërkesë përcaktuese për qasje në punësim, dhe njohja e saj ishte konsideruar si e vërtetuar nëse aplikuesi do të parashtronjete një lloj konkret të certifikatës. Çdo certifikatë tjetër ishte hedhur poshtë. Duke lidhur këtë dhe me bazën shtetësi, Komisioni Evropian konsideron se Belgjika po kryen trajtim të pabarabartë, dhe kështu ngriti rastin kundër këtij shteti para GjDBE-së.

Gjuha mund të paraqitet si pengesë për **qasjen në mallra dhe shërbime**. Aplikuesit në *Ballantyne dhe të tjerë kundër Kanadasë*, banorë të Kuebekut, kanë sfiduar rregullën sipas së cilës, të gjitha shenjat e firmave duhet qenë vetëm në gjuhën franceze, duke pretenduar kështu, mes tjerash, se janë të diskriminuar sipas bazës gjuhë, për shkak të së cilës, gjuhën që ata flasin është gjuha angleze. Duke shqyrtuar një pjesë të kërkesës, që kishte të bënte me shkeljen e nenit 26, KDN-ja kishte sfiduar validitetin e krahasuesit në këtë rast, dhe është kjo pjesa e popullatës në Kuebek e cila flet gjuhën franceze. Sipas Komitetit, rregulla e këtillë barabartësisht prek të dy grupet, pasi kjo nuk mund të shkojë në dëm të sipërmarrësve, pasi ata, edhe pse bëjnë pjesë të popullatës e cila flet gjuhën franceze, madje kanë dëshiruar të afrohen deri tek blerësit që fjalisin gjuhën angleze, përmes vendosjes së shenjave në firmat dhe në gjuhën angleze, dhe sipas kësaj rregulle, nuk mund ta bëjnë këtë. Prandaj, KDN-ja nuk ka gjetur shkelje të nenit 26.

Diskriminimi në praktikë

Në praktikë, diskriminimi që ka si bazë gjuhën shpesh lidhet me trajtimin e pabarabartë në bazë të origjinës nacionale ose etnike.⁹¹ Trajtimi i pabarabartë mund të paraqitet si qasshmëri e paarsyetuar dhe mundësi për qasje tek organet e administratës shtetërore vetëm në një/m/ tepër/gjuhë të caktuar, ose gjuhën duhet vënë si kusht për qasje në punësim ose gëzim të së drejtës së votimit, dhe pa arsyetim të rezonueshëm dhe objektiv.

⁸⁸ Mathieu-Mohin dhe Clerfayt kundër Belgjikës (1987) 10 EHRR 1

⁸⁹ Antonina Ignatane kundër Letonisë, Komunikimi Nr. 884/1999, CCPR/C/72/D/884/1999 (2005)

⁹⁰ J.G.A. Diergaardt (late Captain of the Rehoboth Baster Community) et al. kundër Namibisë, Komunikimi Nr. 760/1997, U.N. Doc. CCPR/C/69/D/760/1997 (2000). para.10(10) dhe 11

⁹¹ Komenti i Përgjithshëm nr.20, Komiteti për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, para.21

4. Shtetësia

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

Ibrahima Gueye et al. Kundër Francës, Gaygusuz kundër Austrisë, Luczak kundër Polonisë, Ponomaryovi kundër Bullgarisë, Koua Perez kundër Francës

Shtetësia ka të bëjë me lidhjen juridike të një personi me shtetin (ajo nuk ka të bëjë me origjinën e tij/saj etnike).⁹² E drejta ndërkombëtare në pjesën më të madhe nuk kufizon obligimet e shtetit në lidhje me të drejtat e njeriut vetëm për shtetasit, por përcakton se ai duhet t'i sigurojë këto të drejta për refugjatët, azilkërkërkuesit, apatridët, punëtorët-migrantë, viktimat e tregtisë me njerëz. Kështu, për shembull, shtetësia nuk duhet qenë pengesë për qasje në të drejtën për arsimim, qasje në mbrojtje shëndetësore, etj. për të gjithë fëmijët në kuadër të një shteti.⁹³

Veç kësaj, është e shpeshtë praktika e trajtimit të pabarabartë mbi këtë bazë për ta arsyetuar në vetë legjislacion. Kështu, në nenin 9 të Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë përcaktohet se parimi i përgjithshëm i barazës, por jo vetëm për qytetarët e Republikës së Maqedonisë. Pastaj, në nenin 14(1-1) i LPMD-së përcaktohet se nuk do të konsiderohet për diskriminim "trajtimi i pabarabartë i personave që nuk janë shtetas të Republikës së Maqedonisë, e në lidhje me liritë dhe të drejtat e dhëna në Kushtetutë, në ligjet dhe marrëveshjet ndërkombëtare, nënshkruese e të cilave është Republika e Maqedonisë, dhe të cilat drejtpërsëdrejti dalin nga shtetësia e Republikës së Maqedonisë".⁹⁴

Në një pjesë të madhe të praktikës së gjykatave ndërkombëtare dhe organeve, shtetësia paraqitet si bazë për diskriminim në lëmin **mbrojtje sociale**. Kështu, në *Ibrahima Gueye et al. kundër Francës*, aplikuesit janë ankuar deri tek KDN-ja për trajtim të ndryshëm në lidhje me ndarjen e pensioneve për pjesëtar të mëparshëm të armatës franceze, që janë shtetas francez dhe për ata që nuk janë shtetas francez. KDN-ja kishte gjetur shkelje të nenit 26 të PNDQP-së në bazë të shtetësisë, pasi nuk kishte konsideruar se trajtimi i ndryshëm po bazohet mbi kritere të arsyeshme dhe objektive.

Në *Gaygusuz kundër Austrisë*, GjEDN-ja kishte gjetur se nuk është e arsyetuar ndarja e kompensimit me para për papunësinë e qytetarëve vetëm. Domethënë, aplikuesi kishte qenë shtetas i huaj, me qëndrim të rregulluar në Austri dhe rregullisht kishte paguar të dhënat për sigurim social. Aplikuesi kishte dëshiruar ta shfrytëzojë mundësinë për nxjerrje të parakohshme të një pjese të pensionit, në formë të ndihmës urgjente për papunësi, përmes kompensimit me para. Ai ishte refuzuar nga organet kompetente dhe gjykatat e brendshme, për shkak se nuk kishte patur nënshtetësinë austriake. Gjykata kishte vlerësuar se, duke patur parasysh rrethanat në rast se aplikuesi kishte plotësuar të gjitha kushtet, njëjtë si shtetasit austriak, dhe se në këtë rast nuk mund të konsiderohet si i arsyeshëm trajtimi i ndryshëm.⁹⁵ Një rast i ngjashëm është dhe *Koua Perez kundër Francës*, ku aplikuesit nuk i është dhënë kompensimi për aftësi të kufizuar, për shkak se kishte qenë shtetas i Bregut të Fildishtë. Në rastin *Luczak kundër Polonisë*,

⁹² Konventa mbi Shtetësinë. n.2(1)

⁹³ Komenti i Përgjithshëm nr.20, Komiteti për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, napa.30

⁹⁴ Ligji mbi Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi. Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë nr..50/2010; Vendimi i Gjykatës Kushtetuese nr.82/2010 (15.09.2010). n.14(1-1)

⁹⁵ Gaygusuz kundër Austrisë (1997) 23 EHRR 364

aplikuesit nuk i është dhënë e drejta për mbrojtje sociale si bujk, për shkak të asaj se ai nuk ishte patur nënshpëtimin poloneze. Gjykata kishte konsideruar se nuk ka patur arsytim të rezonueshëm për trajtimin e këtyllë të ndryshëm, dhe në këtë mënyrë, kishte vërtetuar shkelje të nenit 14.⁹⁶

Shtetësia nuk guxon të jetë kriteri vendimjellës dhe për qasjen në **arsim** në disa raste. Në rastin *Ponomaryovi kundër Bullgarisë*, aplikuesit, shtetasit rus, me qëndrim legal në Bullgari, janë ankuar se kishin qenë të trajtuar ndryshëm nga shtetasit bullgar në qasjen në arsim të mesëm. Gjykata kishte marrë parasysh se shteti po përballlet me dilema që dalin nga resurset e kufizuara për sigurim të gjithë shërbimeve publike. Por, në rastin konkret, Gjykata kishte konsideruar se nuk kishte ekzistuar arsytim i rezonueshëm për dallueshmërinë midis shtetasve bullgarë, për të cilët arsimi i mesëm kishte qenë falas, dhe aplikuesit, nga të cilët, si të huaj, pa qëndrim të rregulluar të përhershëm në shtet, është kërkuar që të paguanjé bursa.⁹⁷

Diskriminimi në praktikë

Kufizimi i së drejtës së organizimit të joshpëtimin në sindikate ose në shoqata me qëllim përfaqësimi për të drejtat e veta, kufizimi i së drejtës për mbledhje publike, i organizuar nga persona që nuk janë shtetas, pamundësia e marrjes me qira të pronës së patundshme për të huaj, etj.

5. Feja ose bindja fetare dhe llojet e tjera të bindjes

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

Hoffmann kundër Austrisë, Canea Catholic Church kundër Greqisë, Thlimmenos kundër Greqisë, Milanovic kundër Serbisë, Kontinen kundër Finlandës, Kosteski kundër Maqedonisë, Kose dhe të tjerë kundër Turqisë, Dahlab kundër Zvicrës, Leyla Şahin kundër Turqisë, Savez Crkava Riječ zivota dhe të tjerë kundër Kroacisë, McFeeley kundër Britanisë së Madhe, Campbell dhe Cosans kundër Britanisë së Madhe, Kokkinakis kundër Greqisë

Nuk ekziston një definicion mbi fenë në të drejtën ndërkombëtare dhe në asnjë nga vendet evropiane. Prandaj, zakonisht i iket shqyrtimit të përmbajtjes së të drejtës për fe ose bindje për të përcaktuar nëse në ndonjë rast konkret mund të aplikohet kjo bazë. Kjo bazë përfshin të drejtën e predikimit të fesë ose bindjes me zgjedhjen vetanake, duke përfshirë këtu dhe mospërkatësisë asnjë feje ose bindjeje, e cila mund të manifestohet përmes adhurimit, praktikimit, ose predikimit.⁹⁸

Gjatë shqyrtimit të rastit sipas kësaj baze, është me rëndësi të kihet parasysh se kisha ose bashkësia fetare e cila lidhet me një rast konkret nuk është domosdo të ketë statusin e rregulluar në shtet. Gjithashtu, është me rëndësi të kihet parasysh dhe lidhja e kësaj baze me origjinën etnike, por dhe me racën dhe praktikën kulturore. Domethënë, shpesh definicionet e përkatësisë etnike përfshijnë dhe identitetin fetar; pjesëtarët e grupeve të caktuara fetare mund të jenë në një numër të madh dhe pjesëtarët të një grupi të caktuar racor; disa grupe fetare mund

⁹⁶ Luczak v Poland, ECtHR (4th Section) App. No. 77782/01, 27.11.2007

⁹⁷ Ponomaryovi v Bulgaria, ECtHR (4th section), App. No. 5335/05, 21.06.2011

⁹⁸ Komenti i Përgjithshëm nr.20, Komiteti për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore. para.22

të konsiderojnë se feja përfshin dhe praktika kulturore ose rituale të cilat përndryshe do të konsideroheshin si pjesë e identitetit etnik.⁹⁹

KDN-ja dhe GJEDN-ja kanë shqyrtuar shumë raste të diskriminimit mbi këtë bazë.¹⁰⁰ Praktika e tyre reflekton senzitivitetin në këtë bazë dhe problematikën e vizatimit të linjes deri ku mund shteti të hyjë në rregullimin e këtij lëmi. Është me rëndësi të kuptohet qasja e tyre në rastet e diskriminimit mbi këto baza, për të mund të interpretohet si duhet dhe praktika e tyre.

Gjatë shqyrtimit të rasteve të diskriminimit me këtë bazë, GjEDN-ja mban pozitën se konstatimi i shkeljes së neneve 9 dhe 11 në bazë të mosekzistimit të shkaqeve të arsyeshme dhe objektive është njëkohësisht dhe pranim i trajtimit diskriminator. Prandaj, GjEDN-ja konsideron se nuk ka efekt ta shqyrtojë posaçërisht dhe shkeljen e mundshme të nenit 14.¹⁰¹ Megjithatë, ekzistojnë dhe raste ku Gjykata nuk ka vepruar kështu. *Millanoviç kundër Serbisë* është një rast i sulmit mbi një ndjekësi i Hare Krishna nga persona privatë, i shoqëruar me mungesën e reagimit përkatës dhe hetimit nga shteti. GjEDN-ja ka vërtetuar se shteti ka obligim pozitiv për të mbrojtur nga sulme të këtilla nga persona privatë, por dhe se ka hedhur poshtë obligimin për ta hetuar rastin. Për këtë shkak, Gjykata kishte vërtetuar shkelje të nenit 14 në lidhje me nenin 3.¹⁰²

Një veçori e praktikës së GjEDN-së është se shkalla e mbrojtjes së *forum internum* (ndjenjën e brendshme të përkatësisë ndonjë feje të caktuar, pasja e bindjeve të caktuara fetare) është shumë më e madhe për dallim nga shkalla e mbrojtjes së **manifestimeve të përkatësisë ose bindjes fetare**.¹⁰³ Gjykata kishte shqyrtuar një sërë rastesh lidhur me mbajtjen e shamive ose veshjes tjetër fetare nga nxënës dhe/ose arsimtare. Janë këto rastet e *Leyla Şahin kundër Turqisë*, *Kose dhe të tjerë kundër Turqisë* dhe *Dahlab kundër Zvicrës*. *Leyla Şahin kundër Turqisë* është një rast ku është shkaktuar ndalesa për ndjekjen e mësimin për një studente që ka mbajtur shami. Në këtë rast, Gjykata kishte vërtetuar se nuk ka shkelje të nenit 9, dhe kështu nuk kishte vazhduar me shqyrtimin e nenit 14. Sipas GjEDN-së, Turqia kishte patur qëllimin legjitim, i cili kishte kufizuar të drejtën për mbajtje të veshjes dhe simboleve fetare në një institucion arsimor publik (Universitet),¹⁰⁴ dhe kjo kishte qenë mbrojtja e sekularitetit të shtetit.¹⁰⁵

Konzistenca e qasjes së GjEDN-së në mbrojtjen e parimit të sekularitetit u shkaktua në rastin e mëvonshëm *Lautsi kundër Italisë*. Në këtë rast, prania e simboleve fetare në një institucion arsimor publik (shkolle) ishte shkaktuar nga prindja, ateiste, e cila kishte konsideruar se me mbajtjen e kryqeve në klasat shkollore, ishte bërë indoktrinimi fetar i fëmijut të saj. Këshilli i Madh Gjyqësor kishte pranuar argumentimin e shtetit se bëhet fjalë jo vetëm për një simbol fetar, por dhe një simbol identiteti i shtetit dhe simbol i zhvillimit të tij historik, por dhe simbol përmes pranisës së cilit shteti dëshiron ta mbajë traditën. Duke aplikuar marginën e

⁹⁹ Vickers, Lucy (presentation). "The Relationship Between Religion, Race and Ethnicity". LegalNet Website. <http://www.non-discrimination.net/content/media/Vickers_Lucy_Presentation.pdf>.

¹⁰⁰ Për dallim nga KDN-ja dhe GjEDN-ja, para GjDBE-së, ende nuk ka patur rast të diskriminimit në lidhje me këtë bazë.

¹⁰¹ Jovanovska – Brezovska, Elena. Barazia si e drejta bazë. FISHM:Shkup, 2011. fq.66

¹⁰² *Millanoviç kundër Serbisë*, ECtHR, App. No. 44614/07, 14.12.2010

¹⁰³ Susanne Burri "Religious Discrimination (Discussion Paper)", Legal Seminar 4 October 2011, Approaches to Equality and Non-discrimination Legislation inside and outside the EU. fq.2

¹⁰⁴ Në *Karaduman kundër Turqisë*, Gjykata kishte vërtetuar se kufizimi i aktiviteteve të grupeve fetare në kuadër të institucioneve të arsimit të lartë nuk paraqet shkelje të nenit 9.

¹⁰⁵ *Leyla Şahin v Turkey* (2007) 44 EHRR 5

lejueshmërisë, Gjykata kishte vendosur se çështja e vënies së kryqeve në klasat shkollore është vendim i vetë shtetit, dhe me aplikimin e mbikëqyrjes evropiane për atë nëse kjo ose ndonjë masë tjetër është e arsyetuar dhe proporcionale.¹⁰⁶

GjEDN-ja kishte zgjidhur një numër të madh rastesh diskriminimi në këtë bazë, dhe në lidhje me trajtimin e pabarabartë për liri dhe të drejta të ndryshme. Në rastin *Hoffmann kundër Austrisë*, GjEDN-ja kishte shqyrtuar një pohim për diskriminim nga një nënë e cila është dëshmitare e Jehovahit, e në lidhje me **të drejtat prindore**. Gjykatat e brendshme është dashur të vendosin midis nënës dhe babasë së fëmiut. Përkatësia e nënës në një grup pakicë fetar, e cila ka rregullat e veta të posaçme të funksionimit, duke përfshirë këtu dhe mosfestimin e Krishtlindjeve dhe Pashkave (në rastin, babai kishte qenë Katolik), dhe refuzimi i bërjes së transfuzionit të gjakut. Edhe pse nëna ishte pajtuar që fëmiu t'i kremtojë festat katolike me babain dhe dha lejen për transfuzion të gjakut. Megjithatë, gjykatat e brendshme nuk kishin gjykuar në favor të saj. GjEDN-ja kishte theksuar se çdo veprim i bërë vetëm në bazë të përkatësisë fetare, siç është ky rast, nuk mund të konsiderohet si i arsyetuar dhe paraqet një akt diskriminimi.¹⁰⁷

Në rastin *Canea Catholic Church kundër Greqisë* ishte shkaktuar qasja e barabartë deri në gjykatë, me qëllim mbrojtja e **të drejtave pronësore**. Pasi janë rrënuar muret e kishës, *Canea Catholic Church* kishte kërkuar mbrojtje të të drejtave pronësore para gjykatave të brendshme, duke pretenduar se murri i takon kishës. Megjithatë, gjykatat e brendshme kanë refuzuar që tëa procesonjin rastin, duke pretenduar se kjo kishë nuk ka atributin e personit juridik. Aplikuesit kishin arritur të tregonin se në praktikë, gjatë rasteve të ngjashme, nuk është kërkuar plotësimi i formaliteteve të njëjta nga Kisha Ortodokse dhe nga bashkësia çifute. Prandaj, ata kanë konsideruar të jenë të diskriminuar në bazë të fesë. GjEDN-ja ishte pajtuar me ta.

Diskriminimi në lidhje me **qasjen në profesion** ishte shqyrtuar në rastin *Thlimmenos kundër Greqisë*. Aplikuesi kishte qenë dëshmitar Jehovian, i cili, pas mospranimit të shprehur të ndërgjegjes, nuk i është dhënë mundësia ta shërbejë afatin ushtarak në ndonjë shërbim tjetër pa armë. Pas kësaj, ai ishte dënua me burg për afatin e pashërbyer ushtarak. Për shkak të këtij dënimi me burg, nuk i është lejuar t'i nënshtrohet provimit për kryerje të veprimtarisë kontabilist. Gjykata kishte vërtetuar se kjo praktikë është joproportionale, si dhe se nuk mund të arsyetohet në mënyrë objektive. Gjykata kishte konsideruar se shteti duhet të veprojë ndryshe ndaj grupeve të ndryshme, dhe se nuk ka mundur ta barazojë aplikuesin me personat të cilat për vepra të tjera, kanë vuajtur kësajsoj dënimi.¹⁰⁸

Në rastin *Kontinen kundër Finlandës*, Gjykata kishte vërtetuar se, sipas GjEDN-së, nuk ekziston e drejta e **ditëve të lira për praktikimin e zakoneve ose kremtimit e festave fetare**. *Kosteski kundër Maqedonisë* paraqet dhe një rast lidhur me ditët e lira për festa fetare. Në këtë rast, aplikuesi kishte pretenduar se kishte vuajtur trajtim të pabarabartë mbi bazën fe dhe se nuk i është lejuar t'i shfrytëzonte ditët e lira, të cilat u kanë takuar me ligj pjesëtarëve të një përkatësie të caktuar fetare për festa të caktuara fetare. GjEDN-ja kishte konsideruar se nuk ka patur diskriminim në këtë rast, pasi aplikuesi nuk ka mundur të konfirmojë se me të vërtetë i takon fesë së caktuar. Përgjigja për atë se si aplikuesi ka mund ta bëjë këtë, ka munguar nga Gjykata.

¹⁰⁶ *Lautsi & Others v. Italy*, ECtHR [GC], no. 30814/06, 18 March 2011

¹⁰⁷ *Hoffmann v Austria*, (1994) 17 EHRR 293

¹⁰⁸ *Thlimmenos v Greece* (2001) 31 EHRR 411

Në lidhje me **arsimimin fetar**, i rëndësishëm është rasti *Savez Crkava Riječ zivota dhe të tjerë kundër Kroacisë*. Në këtë rast, Gjykata kishte gjetur se shteti kishte vepruar ndryshe ndaj kishave të cilat kishin përfaqësuar aplikuesit nga njëra anë, dhe bashkësitë tjera fetare që kanë firmosur marrëveshje për interes të ndërsjellë me shtetin, që u kishte mundësuar zbatimin e arsimimit fetar dhe pranimin e martesave kishtare nga shteti, nga ana tjetër. Gjykata kishte gjetur se lidhja e kësaj favorshmërie me firmosjen e një marrëveshjeje plotësuese për interes të ndërsjellë nuk kishte patur arsyeshmëri objektive dhe të rezonueshme.¹⁰⁹

Për dallim nga e drejta ndërkombëtare, ku feja si bazë për diskriminim është dhënë në kombinim me **bindjen**, LPMD-ja maqedonase i jep këto si baza të posaçme. Sipas GjEDN-së, bindja do të thotë shumë më tepër sesa vetëm një mendim i thjeshtë, ose ndjenja të thella. Është e nevojshme që kjo të lidhet me bindje shpirtërore ose filozofike, e cila do të ketë përmbajtje e cila mund të identifikohet (*McFeeley kundër Britanisë së Madhe*), e cila do të ketë nivelin e caktuar të seriozitetit të shprehur, kohezionit dhe domethënies (*Campbell dhe Cosans kundër Britanisë së Madhe*). Lloje tjera të bindjeve mund të jenë dhe ateizmi, agnosticizmi, si dhe bindjet jofetare pozitive. Në rastin *Kokkinakis kundër Greqisë*, GjEDN-ja në detaje ka sqaruar lirinë e të menduarit, vetëdijes dhe përkatësisë fetare, e cila është vendimtare për bazën fe dhe bindje tjetër fetare, si dhe për bazën bindje të tjera fetare. Sipas Gjykatës, kjo liri, në dimensionin e vet fetar paraqet një nga elementet vendimtare për ndërtimin e identitetit të fetarëve dhe konceptimit të tyre për jetën, por gjithashtu paraqet dhe një mundësi shumë të rëndësishme dhe për ateistët, skeptikët dhe të paprekurit.¹¹⁰

Shumë çështje mbeten të hapur në lidhje me këtë bazë. GjDBE-ja tani do të fillojë me ndërtimin e praktikës së vet në lidhje me këtë bazë. Përcaktimi i shtrirjes së përjashtimeve mbi këtë bazë do të duhet të përcaktohet, gjë kjo gjatë së cilës do të jetë interesante për të parë se si Gjykata do të vendosë gjatë caktimit të asaj nëse bëhet fjalë për një kërkesë esenciale dhe përcaktuese të ndonjë profesioni të caktuar. Në qasjen deri tek mallrat dhe shërbimet, mund të arsyetohet ekzistimi i hapësirave të posaçme për meshkuj dhe femra, dhe me qëllim sigurimi i “hijshmërisë”, dhe kështu do të imponohet pyetja nëse arsyet fetare do të mund të përdoren për ta interpretuar domethënien e hijshmërisë, dhe nëse këto arsye fetare do të mund të definohen me “terme sekulare”.¹¹¹

Diskriminimi në praktikë

Shembuj të praktikave diskriminuese në këtë bazë mund të jenë refuzimi i regjistrimit të bashkësisë së caktuar fetare, krahas asaj që ajo kishte plotësuar të gjitha kriteret për regjistrim, dhënie të favorshmërive për një kishë ose bashkësi fetare në lidhje me tatimin dhe zgjidhjen e çështjeve pronësore, për dallim nga ndonjë kishë tjetër ose bashkësi fetare, etj.

¹⁰⁹ *Savez Crkava Riječ zivota and Others v Croatia*, ECtHR, App. No. 7798/08 (09.12.2010)

¹¹⁰ *Kokkinakis v Greece*, (1994) 17 EHRR 397. para 31

¹¹¹ Susanne Burri “Religious Discrimination (Discussion Paper)”, Legal Seminar 4 October 2011, Approaches to Equality and Non-discrimination Legislation inside and outside the EU. fq.4

6. Përkatësia politike

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

Redfearn kundër Britanisë së Madhe, Handyside kundër Britanisë së Madhe, Feldek kundër Sllovakisë, Castells kundër Spanjës, Vajnai kundër Hungarisë, Fratanolo kundër Hungarisë, Viktor Korneenko, në emër të vetin dhe në emër të Aleksiiandar Milinkieviç kundër Bellorusisë

Në të drejtën ndërkombëtare, shpesh përdoret termi mendimi politik dhe tjetër (ang. political and other opinion), dhe me këtë përfshihet dhe përkatësia politike.¹¹² Përkatësia politike duhet të interpretohet në mënyrë që do ta mbulojë lidhshmërinë me ndonjë opcion të caktuar politik ose parti politike, me të cilën do t'i përfshijë dhe rastet kur bëhet fjalë për përkatësinë formale (gjegjësisht anëtarësi), por dhe llojet e tjera të lidhjeve, përmes të cilave mund të tregohet lidhshmëri me ndonjë parti ose opcion tjetër politik. Mendimi politik dhe tjetër¹¹³ përfshin të gjitha këto, por dhe pasjen dhe mospasjen e mendimit për ndonjë opcion ose parti të caktuar politike (përfshirë këtu dhe politikën konkrete, sistemin ose mënyrën e sundimit) dhe shprehjen e saj (individuale ose me formë të organizuar). Me qëllim interpretimi sa më përfshirës i kësaj baze e cila do të jetë në pajtueshmëri me të drejtën dhe praktikën ndërkombëtare të themeluar, rekomandohet që nën bazën përkatësi politike, të përfshihen rastet e anëtarësisë formale ose joformale dhe llojet e tjera të lidhjes me partitë politike, siç janë pasja ose mospasja e mendimit për ndonjë opcion ose parti të caktuar politike (përfshirë këtu dhe politikën konkrete, sistemin ose mënyrën e sundimit) dhe shprehja e tij (individuale ose me formë të organizuar).

Diskriminimi në këtë bazë më së shpeshi qartësohet përmes përmbytjes së **të drejtës për liri të shprehjes**. Kjo pohon praktikën e GjEDN-së gjatë shqyrtimit të rasteve për diskriminim në këtë bazë, nga e cila mund të vihet në përfundim se Gjykata do ta kishte zgjidhur lëndën sipas nenit 10, i cili parasheh këtë të drejtë,¹¹⁴ ose sipas neneve të tjerë, të cilët mund të jenë relevante, siç janë për shembull nenet 11 (e drejta e grumbullimit dhe shoqërimin), 2 (e drejta e jetës), etj.¹¹⁵ Shtrirja e së drejtës së lirisë së të shprehurit është më mirë e reflektuar në rastin *Handyside kundër Britanisë së Madhe*. Sipas së drejtës së themeluar me këtë rast, liria e të shprehurit nuk ka të bëjë vetëm me informacione ose ide që hasin në pranim pozitiv, ose konsiderohen si jo fyese ose nuk shkaktojnë asçfarë interesi, por dhe me ata që mund të fyejnë, shokojnë ose shqetësojnë tërë shtetin, ose një pjesë të caktuar të popullatës. Gjykata e arsyeton këtë me nevojën nga pluralizmi, toleranca dhe çiltërsia, si të domosdoshme për çdo shoqëri demokratike.

¹¹² Përkatësia politike mund të konsiderohet si përkthim i termit anglez: political affiliation, edhe pse affiliation do ta kishim përkthyer fjalë për fjalë si "lidhshmëri" e jo "përkatësi" (ang. belonging).

¹¹³ Shihni dhe para.23, Komenti i Përgjithshëm nr.20, Komiteti për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore

¹¹⁴ Handbook on European Non-discrimination Law'. EU FRA and CoE, 2010, fq.129

¹¹⁵ Interights, 'Non-discrimination in International Law – a Handbook for Practitioners (2011 Edition)' (Interights 2011). Mund të gjendet në: <<http://www.interights.org/files/174/Non-Discrimination%20in%20International%20Law%20A%20Handbook%20for%20Practitioners%202011%20Edition.pdf>>. Qasur më: 29.09.2013. fq.209

Kjo do të thotë se çdo rregullim i shprehur si formalitet, kusht, kufizim ose dënim në këtë lëmë, patjetër duhet qenë proporcional me qëllimin legjitim i cili preferohet të arrihet me të.¹¹⁶

Gjatë shqyrtimit të këtyre rasteve, Gjykata do të vlerësojë nëse rregullimi kishte mund të kontribuonte për mbrojtjen e moralit dhe nëse do të ishte e domosdoshme në një shoqëri demokratike.¹¹⁷ Ai do të përqëndrohet dhe në detyrat dhe obligimet përkatëse, të cilat ka çdo person duke praktikuar këtë të drejtë, dhe shtrirja e të cilit do të varet nga situata konkrete dhe **mjetet e përdorura**. *Castells kundër Spanjës* paraqet një rast i **kritikës publike të politikës së qeverisë** në lidhje me Baskinë. Në të, GjEDN-ja kishte gjetur se ndjekja penale e një deputeti për fyerje të pretenduar të qeverisë paraqet një kërcënim serioz për lirinë e të shprehurit, pasi mendimi i aplikuesit është shprehur në kontekstin politik, ku dhe qëndron esenca e demokracisë. Në rastin *Feldek kundër Sllovakisë* është vërtetuar shkelja e nenit 10 në rastin e **shpifjes për mendimit të shprehur politik në publikim**. Gjegiëshisht, aplikuesi kishte pretenduar se një ministër në qeveri kishte patur një të kaluar fashiste. Gjykata kishte gjetur shkelje për shkak të asaj se me qëndrimet e nxjerra, të cilat i kualifikon si vlerësime për të cilat nuk është e nevojshme që personi të parashtrojë dëshmi, personi kishte kritikuar një person tjetër, i cili, si ministër, konsiderohet si person publik, me të cilën dhe kufijtë e kritikave të pranueshme duhet të interpretohen më gjerësisht. Edhe krahas kësaj, Gjykata kishte konsideruar se në këtë rast nuk ekziston baza për shkelje të nenit 14.

Diskriminimi në bazë të përkatësisë politike në lëmin **punësim** është njëra nga praktikatat më të shpeshta diskriminatore në këtë bazë. Kështu, në rastin *Redfearn kundër Britanisë së Madhe*, GjEDN-ja kishte shqyrtuar nëse aplikuesi kishte vuajtur një trajtim të palejuar dhe të pabarabartë në lëmin e **punësimit**, e në lidhje me lidshmërinë e tij me një parti politike. Domethënë, aplikuesi ishte punësuar si shofer për një vit, kur ishte zgjedhur si përfaqësues në zgjedhjet lokale nga një parti e cila përfaqëson një politikë plotësisht djathtiste (PPB). Firma në të cilën kishte punuar kandidati e kishte pushuar atë nga puna pas zgjedhjeve, me pretendim përkatësia e tij tanimë e qartë në një parti plotësisht djathtiste mund të ketë ndikim të keq mbi imazhin e firmës, por dhe mundësia për kryerje normale të detyrave të punës së aplikuesit, pasi në linjen në të cilën ai kishte drejtuar automjetin, shpesh kanë përdorur dhe persona me origjinë aziatike. Pasi, sipas së drejtës britaneze, nuk ekziston ndalesa e diskriminimit në bazë të përkatësisë politike, aplikuesi nuk kishte mundur të kërkojë mbrojtje kundër diskriminimit në këtë bazë në nivelin brendshëm, ai i ishte drejtuar GjEDN-së. Gjykata kishte vendosur se shteti është dashur të ndërmarrë masa të arsyeshme dhe përkatëse për t'i mbrojtur të punësuarit nga pushimi nga puna në bazë të mendimit ose përkatësisë politike. Pasi legjislati kundër-diskriminator i Britanisë nuk kishte ofruar kësaj mundësie, Gjykata kishte konsideruar se veprimi i shtetit është i kundërt me GjEDN-në.¹¹⁸

Përkatësia politike është e rëndësishme dhe në kontekstin e gëzimit të të drejtave të votimit, duke përfshirë këtu dhe zbatimin e marketingut zgjedhor. *Viktor Korneenko, në emrin e tij dhe në emër të Aleksandar Milinkieviç kundër Bellorusisë* paraqet një rast para KDN-së. Sipas fakteve rreth rastit, gjatë zgjedhjeve presidenciale në Bellorusi, aplikuesit kishin poseduar materiale për

¹¹⁶ Në këtë rast, duke aplikuar marginën e lejueshmërisë, Gjykata prapseprap nuk kishte gjetur shkelje të së drejtës së shprehjes së lirë.

¹¹⁷ *Handyside v United Kingdom (1976) 1 EHRR 737*

¹¹⁸ *Redfearn v UK (2013) 57 EHRR 2, para.57*

marketing zgjedhor për njërin nga aplikuesit i cili kishte qenë kandidat për këto zgjedhje. Vetura e njërit aplikues ishte ndaluar nga policia në çastin kur ai kishte transferruar një sasi të konsiderueshme të këtij materiali, gjatë së cilës, materiali ishte konfiskuar. Aplikuesit pa sukses kishin kërkuar mbrojtjen nga institucionet e brendshme, kështu që kishin parashtruar rastin e vet deri tek KDN-ja. KDN-ja kishte konsideruar se shteti kishte vepruar pabarabartësisht ndaj aplikuesve, dhe kjo në bazë të përkatësisë së tyre politike.¹¹⁹

Një sërë rastesh të cënimit të së drejtës për grumbullim dhe shoqërim në lidhje me përkatësinë politike

Para GjEDN-së ishin nënshtruar një sërë rastesh që kanë të bëjnë me cënimin e së drejtës së grumbullimit dhe shoqërimit, dhe në lidhje me përkatësinë politike të aplikuesve. Një pjesë të rasteve të nënshtruara kundër Turqisë, dhe në lidhje me shuajtjen e partive opozitare. Një pjesë tjetër ka të bëjë me ndalesat për regjistrim të partive politike ose organizatave nga pakicat, me sqarim se janë këto organizata që kanë për qëllim rrënimin e vendeve kushtetuese të vendeve të prekura. Për shkak të kësaj, ato ishin trajtuar si raste në bazë të përkatësisë politike. Për dallim nga këto të dytat, rastet që kanë qenë të procesuara nga GjEDN-ja, dhe në lidhje me ndeshjet në Irlandën e Veriut, ishin procesuar si raste të nënshtruara nga pjesëtarë të pakicave nacionale.¹²⁰

Çështja e së drejtës për **shpalljen e simboleve politike** që lidhen me mendimin e caktuar politik, ishte shqyrtuar në disa raste. *Vajnai kundër Hungarisë* dhe në *Fratanolo kundër Hungarisë*, Gjykata kishte shqyrtuar lejueshmërinë e përzjerjes në të drejtën e dhënë në nenin 10, përmes ndalesës së shpalljes së yllit të kuq (simbol ky i lëvizjes komuniste). Gjykata kishte përfunduar se në të dy rastet, përzjerja e këtyllë kishte tejkaluar kufijtë e së lejuarës.

Diskriminimi në praktikë

Ekzaminimi i mendimit publik në Maqedoni tregon se diskriminimi në bazë të përkatësisë politike identifikohet si një nga më të shpeshtat. Ky diskriminim më së shpeshi denoncohet në lëmin e punësimit, si dhe lëshimit nga vendi i punës, ose papunësia për shkak të përcaktimit të caktuar politik, në mundësinë për avancim në karrierë, varësisht nga përkatësia politike, etj. Ai gjithashtu mund të paraqitet dhe në lëmin arsim, si selektivitet në bazë të përkatësisë partiake gjatë mundësimit të aktiviteteve arsimore, regjistrimit në institucione formalo-arsimore dhe trajnimeve.

¹¹⁹ Viktor Korneenko, on his own behalf and on behalf of Aleksandar Milinkevich v. Belarus, 24 April 2009, CCPR/C/95/D/1553/2007

¹²⁰ Shihni: Interights, 'Non-discrimination in International Law – a Handbook for Practitioners (2011 Edition)' (Interights 2011), mund të gjendet në: <<http://www.interights.org/files/174/Non-Discrimination%20in%20International%20Law%20A%20Handbook%20for%20Practitioners%202011%20Edition.pdf>>. Qasur: fq.209-210, dhe: 'Handbook on European Non-discrimination Law'. EU FRA and CoE, 2010.

7. Aftësitë e kufizuara mendore dhe trupore

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

Farcas kundër Rumunisë, Sonia Chacón Navas kundër Eurest Colectividades SA, Coleman kundër Attridge Law, Pretty kundër Britanisë së Madhe, Glor kundër Zvicrës, Price kundër Britanisë së Madhe, Alajos Kiss kundër Hungarisë, Zsolt Bujdosó dhe pesë të tjerë kundër Hungarisë, Mandy Malone kundër Britanisë së Madhe

KNDPH-ja definojnë diskriminimin në këtë bazë si “bërje të çfarëdo dallimi, përjashtimi ose kufizimi, në bazë të aftësisë së kufizuar, me qëllim ose ndikim ose anulim të pranimit, gëzimit ose realizimit, në të njëjtën bazë me të tjerit, të të gjithë të drejtave dhe lirive bazë të njeriut në fushën politike, ekonomike, shoqërore, kulturore, qytetare dhe në çdo fushë tjetër. Këtu janë përfshirë të gjitha format e diskriminimit, si dhe mohimit të përshtatjes së arsyeshme.”¹²¹ GjDBE-ja, megjithatë, në *Sonia Chacón Navas kundër Eurest Colectividades SA* kishte definuar aftësinë e kufizuar si “kufizimi i cili është rezultat i pengesës fizike, mendore ose psikologjike, e cila parandalon pjesëmarrjen e personit në fjalë në jetën profesionale.”¹²² Mungesa e përshtatjes së arsyeshme¹²³ gjithashtu paraqet diskriminim në bazë të aftësisë së kufizuar.

Për dallim nga fiksimi i disa nga veçoritë e mbrojtura, tek aftësia e kufizuar mendore dhe trupore nuk ekziston një kufi qartë i definuar, i cili dallon “tjetjersinë”. Çdo person i cili në jetën e vet mund të bëhet bartës i kësaj veçorie të mbrojtur.

Kuptimi i këtij koncepti parimisht ishte sipas të të ashtuquajturit **model mjekësor**, sipas të cilit, trajtimi i ndryshëm i personave me aftësi të kufizuar rrjedh nga kufizimi funksional i individit.¹²⁴ Alternativa e këtij modeli ishte paraqitur më vonë si i ashtuquajturit **model social** i cili, në fakt dhe përfaqëson kuptimin bashkëkohor të konceptit aftësi e kufizuar. Sipas këtij modeli, rrënja e aftësisë së kufizuar nuk shtrihet në gjendjen shëndetësore të personave, por në pengesat të krijuara nga shoqëria, të shkaktuara me kuptimin e aftësinë trupore si bazë për standardin e pranuar nga shoqëria.¹²⁵ Kjo do të thotë se institucionet, qëndrimet dhe mjedisi rrethues janë burimi i aftësisë së kufizuar, pasi ato janë ndërtuar për “ata me aftësi trupore”. Duke pranuar rolin e shoqërisë në krijimin e pengesave për personat me aftësi të kufizuara, ky model pretendon se dallimi shoqëror i cili i shkruhet aftësisë së kufizuar, e jo vetë aftësia e kufizuar si e tillë, duhet qenë lëndë e intervenimit juridik.¹²⁶ Sipas kësaj, problemi me aftësinë e kufizuar nuk qëndron në pengesat personale, por në jousksesin e shoqërisë për të siguruar

¹²¹ TNDPH n.2

¹²² Me leximin e këtij definicioni duhet patur parasysh se Gjykata këtë definicion e jep në kontekst të Kornizë (lëmi punësim). Burimi: Case C-13/05 Sonia Chacon Navas v Eurest Colectividades SA, para.43

¹²³ Për “përshtatje të arsyeshme” shihni Kapitullin II -2.

¹²⁴ Fredman, S, *Discrimination Law* (2nd edn, OUP 2011), fq.95

¹²⁵ Përshtatur nga: Aktivistë dhe përfaqësues – programi për trajnim mbi të drejtat e njerëzve me aftësi të kufizuara. Burimi: Farkash, Lila dhe Simeon Petrovski. Manuali për trajnim të gjykatësve mbi legjislacionin kundërdiskriminues. OSBE, Shkup, v. 2012. fq.21

¹²⁶ Fredman, S, *Discrimination Law* (2nd edn, OUP 2011), fq.95

shërbime përkatëse dhe për të siguruar se nevojat e njerëzve me aftësi të kufizuara plotësisht të merren parasysh kur sillen vendimet shoqërore.¹²⁷

Njëjtë si dhe me disa nga bazat tjera, praktika kishte treguar se, nëse GjEDN-ja vërteton shkelje të ndonjëren nga të drejtat në Konventë, dhe nëse nuk konsideron se cënimi i parimit të barazisë ka domethënie thelbësore në rastin konkret, atëherë ajo mund dhe të mos vazhdojë me shqyrtimin e këtij neni (GjEDN-ja kishte vepruar kështu dhe në rastin *Alajos Kiss kundër Hungarisë*). Diku vetë aplikuesit nuk kanë kërkuar vërtetimin të diskriminimit, edhe pse në këtë rast dukshëm bëhet fjalë për një trajtim të pabarabartë. Kështu, në rastin *Price kundër Britanisë së Madhe*, aplikuesja kishte patur aftësi të kufizuar fizike, për të cilën kishte patur nevojë nga lëvizja me karrocë invalidësh dhe kishte patur nevojë nga përkujdesja e ndonjë personi tjetër për shkak të funksionimit të keqësuar të veshkëve. Ajo kishte qenë disa ditë në parburgim, e pastaj në burg dhe gjatë qëndrimit të saj, nuk janë bërë përshtatje të kushteve në lidhje me aftësinë e saj të kufizuar, për të cilën ajo ishte ankuar për shkelje të nenit 3 (aplikuesja nuk kishte kërkuar vërtetimin të shkeljes së nenit 14).

Në lidhje me **të drejtat e votimit**, si vendimtar po imponohet dhe vlerësimi individual, i qartë dhe i pavarur rreth aftësisë së një personi për të votuar. Duke shqyrtuar ndalesën e përgjithshme për votim për persona që janë nën kujdestari në rastin *Alajos Kiss kundër Hungarisë*, GjEDN-ja kishte shprehur dyshim në korrektesinë e qasjes së trajtimit të të gjithë personave me aftësi të kufizuar intelektuale ose mendore si një grup me mundësi të njëjta, duke mënjanuar atë që kufizimet e të drejtave të tyre t'i nënshtrohen vlerësimit individual dhe të qartë. Në rastin konkret, qasja e këtillë do të thotë dhe privim të barabartë nga e drejta e votimit vetëm në bazë të aftësisë së kufizuar mendore, e cila është vënë nën kujdestari, pa vlerësim individual dhe të pavarur mbi aftësinë e një personi për të votuar. GjEDN-ja konsideron se veprimi i këtillë nuk është një pajtim me KEDN-në.¹²⁸

Siç u përmend më lartë, mungesa e përshtatjes së arsyeshme¹²⁹ gjithashtu paraqet diskriminim që ka si bazë aftësinë e kufizuar. Në rastin *Glor kundër Zvicrës*, ku GjEDN-ja kishte gjetur se shteti nuk kishte plotësuar obligimin e vet për të vepruar ndryshe sipas aplikuesit, i cili për shkak të diabetit nuk kishte mundur të kryejë shërbimin ushtarak, por megjithatë, është dashur të paguajë kompensim, njëjtë si personat tjerë të cilët kanë bërë këtë sipas zgjedhjes së vet.

Mbi **shtrirjen e mbrojtjes** nga diskriminimi në lidhje me aftësitë e kufizuara është argumentuar dhe në rastin *Pretty kundër Britanisë së Madhe*. Në këtë rast, GjEDN-ja kishte gjykuar se pamundësia e aplikuesës e cila ka aftësi të kufizuar fizike për të kryer vetëvrasje, nuk vë atë në pozitë të pabarabartë me ata që mund ta bëjnë këtë. Në rastin *Farcas kundër Rumunisë*, aplikuesi kishte patur njevojë për t'iu qasur¹³⁰ palatit të gjykatave të brendshme, për të filluar

¹²⁷ "The legal protection of persons with mental health problems under non-discrimination law; Understanding disability as defined by law and the duty to provide reasonable accommodation in European Union Member States." FRA (2011).

<http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1797-FRA-2011-Legal-protection-persons-mental-health-problems-report_EN.pdf>. ctp.9

¹²⁸ *Zsolt Bujdosó dhe pesë të tjerë kundër Hungarisë* është një rast i ngjashëm dhe me gjetje të ngjashme, e atë e kishte shqyrtuar KDPH-ja.

¹²⁹ Për "përshtatjen e arsyeshme" shihni Kapitullin II -2.

¹³⁰ Rast i trajtimit të pabarabartë në qasje deri në mallra dhe shërbime është dhe *Botta kundër Italisë*. Në të, Gjykata kishte konsideruar se pamundësia e aplikuesit për shkak të aftësisë së kufizuar fizike për t'iu qasur në plazh e cila

procedurë kundër pushimit të tij nga puna pas 20 viteve, që kishte ndodhur si rezultat i pamundësisë së tij për t'u qasur në hapësirat e reja të punëdhënësit. GjEDN-ja kishte gjetur se ankesa e aplikuesit i cili kishte patur një distrofi muskulore dhe për shkak të aftësisë së tij të kufizuar, ai nuk gëzonte të drejtën e njëjtë për t'u qasur në gjykatë, nuk i është lejuar, pasi ai kishte mund ta praktikonte këtë të drejtë në mënyrë indirekte – përmes një personi tjetër, ose me postë.

Coleman kundër Attridge Law është një rast para GjDBE-së i **diskriminimit me asocim në bazë të aftësisë së kufizuar**. Një nënë e fëmiut me aftësi të kufizuar i ishte nënshtruar një sërë fyerjesh në vendin e saj të punës, dhe për shkak të mungesave të shpeshta nga puna, të cilat kishin ndodhur si rezultat i asaj që ajo kishte patur një fëmijë me aftësi të kufizuara. Pas kësaj, ajo kishte lënë vendin e punës. Edhe pse ajo nuk kishte qenë personalisht e diskriminuar dhe nuk kishte poseduar veçorinë e mbrojtur të aftësisë së kufizuar, duke konsideruar se dinjiteti i asaj ishte cënuar, Gjykata kishte vërtetuar se ajo është e diskriminuar në bazë të aftësisë së kufizuar.¹³¹

Diskriminimi në praktikë

Ky diskriminim më së shpeshi paraqitet në formë të mungesës së përshtatjes së arsyeshme, si për shembull, mungesa e rampave, ashensorëve, ndihmësve tingëllues për lëvizje të sigurt dhe qasshmëri, mungesa e informacioneve të disponueshme për personat me shikim ose dëgjim të dëmtuar në një formë e cila do t'u kishte mundësuar inkuadrim në proceset e vendimshellsjes, mungesa e pajisjes përkatëse dhe stafit arsimor për ndjekje të mësimi, etj.

8. Gjendja shëndetësore

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

Kiyutin kundër Rusisë, I.B. kundër Greqisë, GN kundër Italisë, S.H. dhe të tjerë kundër Austrisë

Sipas Organizatës Botërore të Shëndetësisë, shëndeti paraqet një gjendje të mirëqenies së plotë fizike, psiqike dhe shoqërore, e jo vetëm mungesë të një sëmundjeje ose të mungesave trupore.¹³² Kjo bazë mbron personat nga trajtimi i pabarabartë në bazë të gjendjes së tanishme, por dhe nga gjendja e mëparshme shëndetësore (për shembull, një person i cili më parë ka përdorur droga mund të jetë i diskriminuar nëse pushohet nga puna për shkak të gjendjes së tij të mëparshme shëndetësore). Sipas KDESK-së, gjendja shëndetësore si bazë për diskriminim ka të bëjë me shëndetin psiqik ose mendor të personit.¹³³

Kufizimet të cilat shteti dëshiron t'i imponojë në lidhje me statusin shëndetësor, duke argumentuar me **sigurinë shtetërore ose mbajtjen e rendit dhe paqes publike**, do të duhet të bëhen në bazë të standardeve ndërkombëtare mbi të drejtat e njeriut, të drejtën e brendshme, të jenë në pajtim me natyrën e të drejtave të mbrojtura me Traktatën, të çojnë drejt

ishte drejtuar nga një pronari privat, nuk kishte patur lidhje me të drejtën për jetë private, siç kishte pretenduar aplikuesi, dhe prandaj, ajo nuk kishte vazhduar me shqyrtim më të hollësishëm të rastit në bazë të nenit 14.

¹³¹ Case C-303/06 *Coleman v Attridge Law and Steve Law*

¹³² Kushtetuta e Organizatës Botërore të Shëndetësisë. OBSH.

<http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf>. Qasur më: 28.09.2013

¹³³ Komenti i Përgjithshëm nr.14 i Komitetit për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore.

qëllimeve për të cilat janë vendosur, dhe të jenë rreptësisht të domosdoshme për avancimin e mirëqenies së përgjithshme në një shoqëri demokratike.¹³⁴

Në *Kiyutin kundër Ruisisë*, GjEDN-ja kishte pohuar se **personat që jetojnë me HIV** janë të mbrojtur me nenin 14, pasi gjendja shëndetësore konsiderohet si pjesë e bazave të mbrojtura, nën një "bazë tjetër". Aplikuesit i është hedhur poshtë kërkesa për marrje të lejes së qëndrimit vetëm për shkak të asaj se kishte qenë bartës i virusit HIV. Gjykata në këtë rast për herë të parë kishte pranuar se këta persona paraqesin një grup të prekshëm, dhe ata duhet të gëzojnë një mbrojtje të posaçme, dhe se gjatë kufizimit të të drejtave të tyre, duhet aplikuar një shkallë më të lartë të mbrojtjes. Veç kësaj, në rastin *bo I.B. kundër Greqisë*, GjEDN-ja shprehimisht thekson se bartja e virusit HIV nuk mund të konsiderohet vetëm si problem mjekësor, por dhe se kjo gjë hyn thellë dhe në jetën private të personave. Në këtë rast, GjEDN-ja kishte gjetur diskriminim në lëmin e punësimit nga ana e një punëdhënësi, i cili, nën presionin e të punësuarve tjerë në firmë, kishte pushuar nga puna aplikuesin, për të cilin kishte gjetur se është një person i cili jeton me HIV. Edhe pse punëdhënësi kishte ndërmarrë të gjitha masat për t'i bindur të punësuarit se nuk ekziston rreziku nga kalimi i virusit HIV nga aplikuesi deri tek të punësuarit tjerë në firmë, presioni prapëprap kishte vazhduar, gjë që kishte shkaktuar që ai në fund të vendoste ta pushtonte aplikuesin nga puna.¹³⁵

*GN kundër Italisë*¹³⁶ është një rast diskriminimi në bazë të gjendjes shëndetësore, dhe është në lidhje me një **sëmundje gjenetike**. Pacientët që kishin vuajtur nga hemofilia dhe pacientët që kishin vuajtur nga talasemisë ishin infektuar me virusin HIV ose me hepatitin C gjatë transfuzionit të gjakut në një institucion publik të shëndetësisë. Me një marrëveshje jashtë-gjyqësore, Ministria e Shëndetësisë i kishte paguar kompensim vetëm personave që kishin patur hemofili (ose trashëguesve të tyre), por jo dhe personave me talasemi. Pasi gjendja shëndetësore nuk është shënuar hollësisht në nenin 14 (KEDN), GjEDN-ja ishte thirrur në çiltërsinë e kësaj dispozite, duke arsyetuar trajtimin e veçorive gjenetike si bazë për diskriminim, duke u thirrur në nenin 21 të Marrëveshjes të BE-së. Ajo kishte gjetur se ndarja e këtyre nuk është e lejuar, duke dhënë kompensim jomaterial në lartësi nga më tepër se dy milionë euro për shtatë aplikuesit.

Në rastin *S.H. dhe të tjerë kundër Austrisë*, GjEDN-ja vendosi se nuk mund të konsiderohet si e arsyetuar politika restriktive e shtetit në drejtimin e mundësive të **inseminimit artificial**, sipas të cilit, aplikuesit nuk kishin mund t'i kalojnë procedurat për inseminim artificial. Megjithatë, edhe pse Gjykata nuk kishte gjetur shkelje në këtë rast, Ajo qartë kishte theksuar se sot shkenca dhe mundësitë e inseminimit artificial janë me zhvillim të shpejtë, dhe për shkak të kësaj, dhe vetë shtetet duhet më shpesh t'i shqyrtojnë dhe ripërtërijnë rregullat për inseminim artificial.

Diskriminimi në praktikë

Diskriminimi në këtë bazë mund të manifestohet me, për shembull, refuzimin e qasjes në arsim (ose në punë, mbrojtje shëndetësore, lëvizje të lirë, banim, azil) për një person që jeton me HIV; ndalim të hyrjes në godina për personat që kanë lebëra ose albinizëm, etj.¹³⁷

¹³⁴ *Ibid*, para.28

¹³⁵ I.B. v Greece, ECtHR (1st Section), App.No. 552/10 (03.10.2013)

¹³⁶ GN v Italy, ECtHR), App.No. 43134/05 (2009)

¹³⁷ Komenti i Përgjithshëm nr.20, Komiteti për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, para.33

9. Moshë

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

Solis kundër Perusë, Love kundër Australisë, Schmitz-de-Jong kundër Holandës, Schwizgebel kundër Zvicrës, D.G. kundër Irlandës, Bouamar kundër Belgjikës, T. Kundër Britanisë së Madhe, V. kundër Britanisë së Madhe, Werner Mangold kundër Rüdiger Helm, Félix Palacios de la Villa kundër Cortefiel Servicios SA, R (Age Concern England) kundër Ministrisë Shtetërore të Biznesit, Ndërmarrjeve dhe Reformave Rregullatore, Seda Küçükdeveci v Swedex GmbH & Co. KG, Joined cases C-250/09 dhe C-268/09 Vasil Ivanov Georgiev kundër Tehnikeski Universitet - Sofje, filial Plovdiv, Domnica Petersen. kundër Berufungsausschuss für Zahnärzte für den Bezirk Westfalen-Lippe, Colin Wolf. kundër Stadt Frankfurt am Main

Baza “moshë” ka të bëjë me vitet e pleqësisë së personit që është viktimë potenciale e diskriminimit. Ekziston dallimi midis proceseve të vërteta të pleqërimit përkundër proceseve që i përshkruhen pleqërimit. Besimet mbi veçoritë ose cilësitë të cilat një person ka varësisht nga moshë e tij/saj, janë thellë të rrënjësura në botëkuptimet e përgjithshme të njerëzve, kështu që shpesh trajtimi i ndryshëm në këtë bazë arsyetohet madje dhe në kornizat ligjore. Pleqërimi (ang. ageism) është termi me të cilin sqarohet pakëndshmëria të cilën ndiejnë personat e rinj ose të moshës së mesme – mospranimin personal – ndaj pleqërimit, aftësia e kufizuar, frika nga pafuqia dhe vdekja.¹³⁸ Mbrojtja në këtë bazë përfshin jo vetëm personat që në mënyrë kolokuale konsiderohen si të rinj ose më të moshuar, por çdo person i cili është e mundur që të kishte përjetuar një trajtim të palejuar të pabarabartë për shkak të moshës me të cilën lidhet ai person.

Edhe pse në shikim të parë është i thjeshtë për të definuar dhe aplikuar, karakteri fluid i kësaj baze bën definicionin e saj shumë të varur nga krahasuesi në një rast konkret, ndërsa aplikimin e saj shumë të varur nga konteksti. Njëjtë si baza aftësi e kufizuar, është e vështirë të përcaktohet një pasqyrim të uniformuar për tjetërsinë e kësaj baze, pasi të gjithë njerëzit mund gjatë jetës së tyre të bëhen pjesë të njërit apo tjetrit grup të mbrojtur.

Në nivelin ndërkombëtar, kohëve të fundit filloi të bisedohet rreth problemit të diskriminimit të njerëzve në këtë bazë, dhe të ngjashme janë zhvillimet dhe me legjisacionet e brendshme. Kjo bazë nuk është caktuar qartë në marrëveshjet ndërkombëtare mbi të drejtat e njeriut. Mirëpo, në praktikën e vet, organet për të drejtat e njeriut kishin shqyrtuar lëndë mbi këtë bazë, duke shfaqur në mënyrë indirekte se mbrojtja e barazisë dhe mbrojtja nga diskriminimi po aplikohet dhe në lidhje me këtë bazë. Përjashtim nga kjo paraqet KNDPH-ja, ku moshë është shënuar qartë në preambulën dhe ku, përmes “qasjes në dy shirite”, i është përkushtuar dhe një nen i posaçëm, i cili ka të bëjë me grupin e caktuar të moshës.¹³⁹ Ky zhvillim i vonuar mund të arsyetohet me faktin se problemi i pleqërimit demografik madje kohëve të fundit u bë i dukshëm dhe fitoi domethënie.¹⁴⁰

Gjatë vërtetimit të shtrirjes së mbrojtjes juridike nga diskriminimi në këtë bazë, është me rëndësi të vihet mendja në **përjashtimet** që lidhen me këtë bazë. Nevojitet që këto përjashtime

¹³⁸ Butler, Robert. *Age-ism: Another Form of Bigotry*. The Gerontologist (1969), 9, 243-246

¹³⁹ Interights, 'Non-discrimination in International Law - a Handbook for Practitioners (2011 Edition)' (Interights 2011) <<http://www.interights.org/files/174/NonDiscrimination%20in%20International%20Law%20A%20Handbook%20for%20Practitioners%202011%20Edition.pdf>> 205

¹⁴⁰ Komenti i Përgjithshëm nr.20, Komiteti për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore. para.10

të arsyetohen në mënyrë të rezonueshme, të jenë të domosdoshme dhe proporcionale, për ta arritur qëllimin legjitim. Gjithashtu, për shkak të ndryshimeve të vazhdueshme si në shoqëri, ashtu dhe në standardin e jetesës, përfshirë këtu dhe rritjen e vazhdueshme të jetëgjatësisë, nevojitet që kohë pas kohë të revidohen, si kufijtë e vendosura të moshës, ashtu dhe shtrirjen ekzistuese të mbrojtjes juridike.

Praktika tregon se diskriminimi në këtë bazë nuk paraqitet vetëm në forma subtile. Për shembull, barën gjatë ristrukturimit të firmave më së shpeshi mbajnë punëtorët më të moshuar, dhe shkurtimit e vendeve të punës për këta punonjës arsyetohet me vjetërsimin e vendeve të punës, nevojën për freskim të stafit, etj., mund të paraqitet dhe si diskriminim direkt apo indirekt. Kësisoj rasti është *Solis kundër Perusë*. Në të, KDN-ja kishte gjetur se nuk ekziston qëllimi legjitim për konsiderimin e moshës si një nga kriteret përcaktuese gjatë riorganizimit të shërbimit shtetëror.

Vendosja e moshës si kufi në lidhje me **punësimin dhe me pensionimin e obligueshëm** janë praktikatat më të shpeshta. Këto praktika shumë shpesh po arsyetohen.

GjDBE-ja kishte vendosur për vitet maksimale për **hyrje në një profesion të caktuar**, dhe atë në rastin *Domnica Petersen. kundër Berufungsausschuss für Zahnärzte für den Bezirk Westfalen-Lippe* për dentistë, ndërsa në rastin *Colin Wolf. kundër Stadt Frankfurt am Main* për zjarrfikës. Gjykata u shpreh rreth këtyre rasteve se diskriminimi në bazë të moshës lejohet kur këtë kërkon natyra e punës (për shembull, tek zjarrfikësit), ose nëse kjo është e domosdoshme për mbrojtjen e shëndetit, por dhe nëse qëllon drejt qëllimit legjitim (si për shembull, politika e punësimit, mundësitë e mësimin dhe trajnimit të vazhdueshëm, etj.).

Në rastin *Werner Mangold kundër Rüdiger Helm* GjDBE-ja shqyrtonte nëse e drejta gjermane diskriminon mbi bazën moshë, dhe në lidhje me **mbrojtjen e të drejtave të punëtorit në marrëdhënien e punës**. Domethënë, e drejta e brendshme gjermane kishte paraparë se kontratat e firmosura për një kohë të caktuar, me kohëzgjatje nga më tepër se dy vjet, ose kontratat kohëzgjatja e të cilave po vazhdohet më tepër se tre herë brënda dy viteve, patjetër duhet të mbështetet me arsyetim objektiv nga punëdhënësi. Megjithatë, këtu kishte ekzistuar një përjashtim, sipas të cilit, për punonjës mbi moshën 58-vjeçare nuk duhet dhënë kësaj sqarimi. Kjo ishte paraparë si një masë pozitive, e cila do të stimulonte më tepër punësime për persona më të moshuar. Megjithatë, aplikuesi nuk kishte konsideruar ashtu; kishte konsideruar se kjo diskriminon personat e moshuar, pasi iu jep një mbrojtje më të ulët gjatë punësimit. Sipas GjDBE-së, mbrojtja nga diskriminimi në bazë të moshës është pjesë e normave bazë të së drejtës evropiane, për shkak të lidhjes së saj përmes parimit të përgjithshëm të trajtimit të barabartë, i cili vlen si një parim bazë i së drejtës së BE-së. GjDBE-ja gjeti problem dhe në faktin se gjatë procesit të transponimit, dhe përderisa po zgjat afati për transponim të direktivës, Gjermania nuk ishte përmbajtur nga marrja e masave të cilat do të kishin patur ndikim të dëmshëm mbi qëllimin, me të cilin dëshirohet të arrihet kjo Direktivë. Në rastin *Seda Küçükdeveci kundër Swedex GmbH & Co. KG* GjDBE-ja konsideronte se, edhe pse politika me të cilën legjislativi i brendshëm parashihte se vitet e punës para 25 viteve nuk merren parasysh kur llogaritet afati i pushimit nga puna kishte patur një qëllim legjitim, por mjetet me të cilat ajo ishte aplikuar nuk kanë qenë as të domosdoshme e as përkatëse.

Në rastin *Joined cases C-250/09 dhe C-268/09 Vasil Ivanov Georgiev kundër Tehniceski universitet - Sofia, filial Plovdiv* janë kontestuar dispozitat për **pensionim të obligueshëm** të

profesorëve që kishin arritur moshën nga 68 vjeç, si dhe se marrëdhënia e punës me një person mbi 65 vjeç mund të firmoset vetëm për një kohë të caktuar. GjDBE-ja koonsideronte se janë këto masa të arsyetuara që çojnë drejt qëllimit legjitim, dhe në këtë rast kjo paraqet nxitje të punësimit të personave më të rinj si profesorë. Në rastin *Love kundër Australisë*, sipas KDN-së, pushimi nga puna në një kompani avionash të një të punësuari vetëm në bazë të asaj se ka mbushur një numër të caktuar të viteve të moshës është e arsyetuar objektivisht dhe rezonueshëm, për shkak të arsyeve të sigurisë.

Në rastin *Félix Palacios de la Villa v Cortefiel Servicios SA*, GjDBE-ja ish in sfiduar dispozitat për pensionim të obligueshëm fiks në të drejtën e brendshme spanjolle, sipas së cilës, një punonjës që ka mbushur 65 vjeç, dhe i cili ka bërë kontribut të mjaftueshëm në skemën nacionale të sigurimit social, dhe me këtë mund të bëhet bartës i pensionit të plotë. I ngjashëm është dhe rasti *R (Age Concern England) kundër Ministrit Shtetëror për Biznes, Sipërmarrjes dhe Reformave Rregullatore*. Në këtë rast, aplikuesit, një Aleancë nga disa organizata joqeveritare, kontestuan ndryshime në aktet e brendshme në Britani, me të cilat punonjësit që janë 65-vjeç ose më tepër, mund t'u ndërpriten marrëdhënia e punës dhe se kjo mund të vazhdojë vetëm nëse punonjësi do ta kërkojë këtë, ndërsa punëdhënësi do ta miratojë.¹⁴¹ Ajo që është kryesore dhe që sfidohet me këtë rast është nëse testi për diskriminim direkt dhe ai për diskriminim indirekt janë të barabartë, gjatë së cilës, gjykata kishte gjykuar se nuk janë. Përkatësisht, konkluzioni nga ky rast është se pragu për arsyetimin është përjashtim nga rregulla për ndalesë të diskriminimit direkt, gjegjësisht, gjetja e arsyetimit për diskriminim direkt është shumë e lartë, pasi diskriminimi direkt si i tillë duhet të konsiderohet se është i papajtueshëm me të drejtën evropiane.

Kufijtë e moshës vendosen dhe për shfrytëzimin e **përfitimeve sociale**. Jo çdoherë këto kufijë do të jenë diskriminuese. Kështu, në rastin *Schmitz-de-Jong kundër Holandës*, KDN-ja nuk kishte konsideruar se ka rast diskriminimi, pasi kartela për zbritje për partnerët e pensionistëve është dhënë vetëm nëse partnerët kanë qenë mbi moshën 60-vjeçare.

Rregullat për **birësim** mund gjithashtu të diskriminojnë në bazë të moshës. *Schwizgebel kundër Zvicrës* është një rast ku një grua 47-vjeçare kishte bërë përpjekje të birësonte një fëmijë. Shteti nuk ia kishte lejuar këtë, ndërsa në vendim ku po refuzohet kërkesa e saj, mes tjerash, numërohet dhe mosha e saj. Aplikuesja ishte ankuar në GjEDN, duke pretenduar se është një gjendje të ndryshme nga gra më të reja, të cilat do të kishin mundur të birësojnë një fëmijë. Edhe pse Gjykata kishte gjetur se ekziston një trajtim dukshëm i pabarabartë në bazë të moshës. Megjithatë, GjEDN-ja kishte konsideruar se, për shkak të rrethanave të rastit konkret, dallimi i këtyllë është i arsyetuar, pasi birësimi do të kishte mund të shkaktojë ngarkesë plotësuese financiare.

Para GjEDN-së kishte patur dhe një sërë rastesh të trajtimit të **të burgosurve fëmijë (të mitur)**. Gjegjësisht, në rastin *D.G. kundër Irlandës*, aplikuesi ishte ankuar se kushtet në të cilat kështë mbajtur i burgosur nuk përputhen me moshën e tij. GjEDN-ja nuk kishte rënë në dakord me këtë, dhe kishte gjetur se në rastin konkret, duke u nisur nga vepra e kryer nga aplikuesi, kishte

¹⁴¹ Edhe pse aplikuesit thirrshin në ngjashmëri me *Félix Palacios de la Villa*, ekzistojnë disa dallime kryesore midis këtyre dy rasteve. Domethënë, Qeveria Britaneze ishte thirrur në përmirësimin e kushteve për parashikim dhe administrim të fuqisë së punës, si bazë për futjen e kësaj politike të rej, ndërsa në Spanjë ndryshimet në "politikën e punësimit" ishin baza kryesore. Më tej, mosha është kriteri bazë në rastin e Britanisë, për dallim nga Spanja, ku ekziston dhe kushti i arritjes së një shume të caktuar për pagesë. Veç kësaj, kjo moshë për pensionim si dhe kushtet shoqëruese në Spanjë nuk janë dakorduar në procesin participativ si në Britaninë e Madhe.

patur arsyetim objektiv dhe të rezonueshëm për barazimin e trajtimit të të miturve dhe të të rriturve. Në rastin *Bouamar kundër Belgjikës*, një i mitur, jo shtetas ishte paraburgosur deri në kohën kur do t'i caktoheshte një kujdestar. Edhe pse në rastin *T. Kundër Britanisë së Madhe* dhe *V. Kundër Britanisë së Madhe* ishte ngritur çështja e diskriminimit në bazë të moshës, dhe për shkak të asaj se dy fëmijëve të mitur nuk u është mundësuar gjykimi i cili do të jetë në përputhje me moshën e tyre, GjEDN-ja kishte gjetur se ekziston shkelja e nenit 6, dhe kështu, nuk kishte kaluar në shqyrtimin e nenit 14. Është ky rast i dy të miturve, gjykimi i të cilëve kishte fituar një publicitet të madh, pasi veprën të cilën ata kishin kryer (gjegjësisht, aplikuesit kishin kidnapuar një fëmijë dy-vjeçar nga supermarketi, kishin rrahur atë me bat dhe kishin lënë në hekurudhë për ta shkelur treni).

Diskriminimi në praktikë

Shembuj të praktikave të këtilla janë vendosja e kufijve të moshës si kusht për punësim, dhe ku ky kusht arsyetohet vetëm me argumente ekonomike ose ku ai nuk mund të konsiderohet si kërkesë përcaktuese për një profesion të definuar; dhënia e mundësive për trajnim dhe arsimim plotësues vetëm për persona deri në një moshë të caktuar; qasja e pabarabartë e adoleshentëve në informacione lidhur me shëndetin seksual dhe riprodhues ose me mbrojtjen shëndetësore lidhur me këtë shëndet,¹⁴² etj.

10. Arsimi

Arsimi, si bazë për diskriminim, nënkupton nivelin individual të arsimit, arritjet në arsim, aftësitë, certifikatat dhe mundësitë në lidhje me arsimin të cilat një person posedon.¹⁴³ Ai përfshin arsimimin formal dhe atë joformal.

Në mungesë të praktikës së veprimit mbi këtë bazë para gjykatave dhe organeve ndërkombëtare, si një pikënisje e dobishme mbi kuptimin e kësaj baze, mund të merren tre teori që shqyrtojnë rolin dhe rëndësinë e arsimit. Janë këto: kritikë e teorive të titullave, të meritokracisë, dhe të arsimit publik.¹⁴⁴ Të gjitha këto teori i referohen problemit të diskriminimit në bazë të arsimit, nga aspekte të ndryshme, dhe varësisht nga kuptimi i tyre për arsimin, si vijon: sipas kritikës së teorisë së titullave, problemi qëndron në matjen e arsimit përmes titullave dhe kualifikimeve, sipas kritikës së teorisë së meritokracisë është në kuptimin e arsimit si aftësi ose arritje, ndërsa sipas teorisë së arsimit publik, arsimi shihet përmes koncepteve të drejtshmërisë dhe korrektësisë në distribuimin e mundësive për marrjen e arsimit nëpër tërë shoqërinë, mirëpo kjo në fund çon drejt përqëndrimit të resurseve të kufizuara në një pjesë të vogël të popullatës.¹⁴⁵

Ekziston një dallim i madh në volumin e literaturës e cila ekziston mbi diskriminimin në bazë të arsimit dhe ajo për diskriminim në lëmin e arsimit.¹⁴⁶ Kjo bazë shpesh neglizhohet në literaturë

¹⁴² Komenti i Përgjithshëm nr.20, i Komitetit për të Drejta Ekonomike, Politike dhe Kulturore. para.29

¹⁴³ Stuart Tannock (2008) The problem of education-based discrimination, *British Journal of Sociology of Education*, 29:5, 439

¹⁴⁴ *Ibid*, 443

¹⁴⁵ *Ibid*. 443

¹⁴⁶ Konventa kundër Diskriminimit në Arsim e UNESCO-së trajton diskriminimin në lëmin arsim. Për nevojat e veta, kjo Konventë definon arsimin si "llojet dhe shkallët e arsimit, qasje në arsim, standardi dhe cilësia e arsimit, si dhe

dhe vihet ultë në shkallën e gradimit të mbrojtjes së bazave, që me siguri është falë trajtimit të saj vetëm si ndërmjetësues (ang. 'proxy') për vërtetimin e diskriminimit në ndonjë bazë tjetër.¹⁴⁷ Për shembull, kut mund të shërbejë Akti mbi të drejtat e votimit në SHBA, sipas të cilit, mes tjerash, që një person të mund t'i shfrytëzojë këto të drejta, duhet të vërtetohet se ai person është ka aftësi leximi, shkrimi, kuptimi ose interpretimi të ndonjë çështjeje, të shpall ndonjë arritje në arsim ose dituri nga ndonjë fushë të caktuar.¹⁴⁸ Analiza e historiatit të kësaj dispozite thotë se ajo ishte inicuar nga jugu i SHBA-ve, si mjet për t'ua kufizuar të drejtën e votës Afro-Amerikanëve.¹⁴⁹ Interpretimi i kësaj dispozite në rastin *Lassiter*, Gjykata Supreme e SHBA-ve në vitin 1959 kishte theksuar se alfabetizimi dhe inteligenca dukshëm nuk janë sinonime, dhe me këtë, dhe njerëzit analfabet mund të jenë votues inteligjent.¹⁵⁰

Si duket, ende shume është pranohet dhe arsyetohet diskriminimi në këtë bazë, dhe rrallë ndërhyhet në një analizë më të thellë të arsyeshmërisë së rezonueshme, ose në proporcionalitetit dhe qëllimit legjitim që dëshirohet të arrihet në rastet e trajtimit të pabarabartë në këtë bazë. Në LPMD, për shembull, në nenin 14 (2) përcaktohet se nuk do të konsiderohet si diskriminim "trajtimi i ndryshëm i personave në bazë të veçorive që kanë të bëjnë me cilëndo nga bazat e diskriminimit, kur veçoritë e përmendura, për shkak të natyrës së profesionit ose aktivitetit, ose për shkak të kushteve ndër të cilat po zhvillohet ai profesion, paraqesin kërkesë thelbësore dhe përcaktuese, qëllimi është legjitim, ndërsa kushti nuk tejkalon nivelin e nevojitur për realizimin e tij."¹⁵¹ Kjo do të thotë se mbetet vendim i gjyqësisë që ta zhvillojë më tepër praktikën në lidhje me aplikimin e këtij përjashtimi në kontekstin e bazës arsim, dhe përmes hyrjes në diskutime dhe analiza të praktikave që janë potencialisht diskriminatore.

Diskriminimi në praktikë

Diskriminimi në këtë bazë mund të paraqitet si vendosje të kriterëve për nivelin e arritur të arsimimit formal për të aplikuar për një vend të caktuar pune, dhe të cilat nuk janë të arsyeshme dhe të arsyetuara (për shembull, kërkimi i arsimimit të lartë për vendin e punës pastrues), ose një shpallje me cilën vendoset një kriter paarsyeshëm i rreptë për kërkim të ndonjë niveli të caktuar të arritjes në arsim, dhe i cili nuk mund të kompensohet me një përvojë të përshtatshme (për shembull, personi që është me arsim të mesëm dhe ka dhjetë vjet përvojë pune në fushë ose madje aq përvojë në një pozitë të ngjashme ose të njëjtë, nuk mund të aplikojë për pozitë për të cilën kërkohet vetëm arsimimi i lartë dhe shumë më pak vite të përvojës së punës në fushën të cilën kandidati posedon).

---

kushtet nën të cilat zhvillohet ky arsim"(n.1(2)). Burimi: Konventa kundër Diskriminimit në Arsim, v. 1960 - Paris, 14 dhjetor, v. 1960

¹⁴⁷ Stuart Tannock (2008) The problem of education-based discrimination, *British Journal of Sociology of Education*, 29:5, 442

¹⁴⁸ Voting Rights Act, 1965, Sections 4(a)(1) and 4(c)

¹⁴⁹ Stuart Tannock (2008) The problem of education-based discrimination, *British Journal of Sociology of Education*, 29:5, 442

¹⁵⁰ *Lassiter*, US Supreme Court 1959, 51–52. Mund të gjendet në: <<http://supreme.justia.com/cases/federal/us/360/45/case.html>>.

¹⁵¹ Ligji mbi Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi. Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë nr.50/2010; Vendimi i Gjykatës Kushtetuese, Rr.nr.82/2010 (15.09.2010). n.14(2)

11. Gjendja familjare ose martesore

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

Shackell kundër Britanisë së Madhe, Burden and Burden kundër Britanisë së Madhe, B. and L. Kundër Britanisë së Madhe, Petrov kundër Bullgarisë, Serife Yigit kundër Turqisë, Munos Diaz kundër Spanjës

Gjendja familjare dhe martesore ka të bëjë me marrëdhëniet martesore, farefisnore ose prindore të cilat një person ka me persona tjerë. Personi mund të mos jetë në martesë, të ketë lidhur martesë, të jetë i divorcuar, i ve/e ve, të jetojë ndaras nga bashkëshorti, të ketë partneritet të regjistruar, të jetë në lidhje e cila nuk është juridikisht e rregulluar, të jetë nënë/baba e/i vetme/vetë, të jetë në martesë dhe të ketë ose të mos ketë fëmijë dhe/ose persona të cilët përkujdesen për dikë, të jetë person nën përkujdesje, të ketë ose të mos ketë prind, të ketë lidhje farefisnore të caktuara, e ngjashëm.

Trajtimi i pabarabartë i cili më së shpeshi është riekzaminuar në lidhje me mundësinë e pabarabartë për qasje në **mbrojtje sociale** për personat që janë në martesë ose ata që nuk janë. Ky trajtim i ndryshëm mund të arsyetohet nëse bazohet mbi kritereve të arsyeshme dhe objektive. Sipas GjEDN-së, bërja e dallimit midis personave që janë në martesë dhe atyre që nuk janë në martesë është e arsyetuar, pasi, megjithatë, këta persona kanë vendosur t'i nënshtrohen një sistemi të caktuar të rregullimit. Kështu, në rastin *Shackell kundër Britanisë së Madhe*, Gjykata kishte vendosur se çiftet në martesë dhe ata që nuk janë në martesë nuk janë në gjendje të krahasueshme, për një rast i cili kishte të bënte me ndihmën sociale për një të ve, pasi martesë paraqet një institucion për të cilin është gjerësisht e pranuar se u jep status të posaçëm atyre që do të vendosin ta lidhin atë.

Qëndrimin e këtyre Gjykata kishte përsëritur në rastin *Burden and Burden kundër Britanisë së Madhe*. Martese ndërthen në vete një korpus të tërë të të drejtave dhe obligimeve të dakorduara me natyrë shoqërore, personale dhe juridike (ngjashëm dhe rasti *B. and L. Kundër Britanisë së Madhe*). Në këtë rast Gjykata kishte shqyrtuar nëse aplikueset, dy motra, të cilat po jetonin së bashku për një kohë, janë të diskriminuara në krahasim me çiftet martesore, ose me personat me të cilët kanë lidhur një partneritet qytetar, dhe për shkak të asaj se në rast trashëgimi të pronës, do të kishin paguar tatime shumë më të larta, në krahasim me ato. Në këtë rast, GjEDN-ja nuk kishte gjetur diskriminim, për shkak se kishte konsideruar se aplikueset nuk mund të krahasohen me këto çifte. Gjykata kishte konsideruar se veçoria përcaktuese e jetesës së përbashkët të aplikuesve – lidhja e tyre e gjakut, paraqet njëkohësisht dhe ndalesë për lidhje të martesës ose partneritetit qytetar. Kjo e bën natyrën e jetesës së tyre të përbashkët thelbësisht të ndryshme nga ajo e personave që janë në martesë, ose në partneritet qytetar. Gjykata kishte konsideruar se në këtë rast nuk ka diskriminim.

Shqyrtimi i ndryshëm në lidhje me mënyrën në të cilën është lidhur martesë është ngritur dhe në rastet e **pranimit të martesave fetare dhe të martesave të lidhura sipas traditave kulturore** (traditat e pakicave). Në rastin *Serife Yigit kundër Turqisë*, GjEDN-ja kishte gjetur se, edhe pse është bërë trajtimi i ndryshëm ndaj aplikueses, dhe në drejtim të shfrytëzimit të pensionit familjar nga bashkëshorti, me të cilin kishte lidhur vetëm një martesë fetare, ky trajtim është i arsyetuar, pasi nuk kanë ekzistuar prova tjera të interaksionit të aplikueses me sistemin juridik të shtetit, ku martesë e tyre do të ishte e pranuar. Është ky dallimi vendimtar midis këtij rasti dhe rastit *Munos Diaz kundër Spanjës*, rast ky i martesës së lidhur sipas

traditave kulturore të Romëve. Në këtë rast, lidhja midis aplikueses dhe bashkëshortit të saj ishte pranuar nga shteti me atë që ai kishte paguar kontributet sociale për të, dhe ata kishin patur fëmijë të përbashkët. Nga këtu, GjEDN-ja kishte konsideruar se refuzimi i shtetit për t'i ndarë pension familjar nuk ishte i arsyetar dhe neni 14 ishte shkelur.

Në praktikën ndërkombëtare, trajtimi i ndryshëm në lidhje me këtë bazë ishte paraqitur dhe në lidhje me **të drejtat e të burgosurve**. Përkatësisht, në rastin *Petrov kundër Bullgarisë* GjEDN-ja kishte gjetur se nuk është i arsyetuar lejimi i bisedave telefonike për të burgosur që janë në martesë, me bashkëshortët e tyre, dhe ndalesa e të njëjtës për të burgosurit që kanë partnerë jashtëmartesorë.

Diskriminimi në praktikë

Diskriminimi në këtë bazë mund të paraqitet si, për shembull, diskriminim mbi persona që jetojnë në një bashkësi jashtëmartesore, dhe është në lidhje me birësimin e fëmijëve, nëse kjo u lejohet vetëm personave që janë në martesë; personave që janë prindër të vetëm, kështu që ata do të kushtëzohen të kryejnë dhe punë të obligueshme jashtë orarit, nëse dëshirojnë të mbeten në marrëdhënie pune, etj.

12. Statusi personal ose shoqëror

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen kundër Danimarkës, Magee kundër Britanisë së Madhe, Carson dhe të tjerë kundër Britanisë së Madhe, Laduna kundër Sllovakisë, Manuel Wackenheim kundër Francës, Van der Mussele kundër Belgjikës, Aurélio Chainho Gonçalves et al. Kundër Portugalisë

Statusi personal ose shoqëror është baza për mbrojtje e cila lidhet me pamjen fizike të jashtme dhe veçoritë e saj, me origjinën e tij, lidhshmërinë e tij me ndonjë profesion të caktuar, me statusin e tanishëm ose të mëparshëm të një të burgosuri ose imigranti, etj. Ai përcaktohet nga ndonjë tipari personal të cilin ka fytyra e tij, ose supozohet se ka, ose me statusin në shoqëri, i të cilin konsiderohet se një person gëzon, dhe lidhur me këto tipare të veta personale.¹⁵²

Mungon një praktikë e themeluar juridike në nivelin ndërkombëtar, e cila do të kishte ndihmuar që më qartë të vizatohen kufijtë e kësaj baze për mbrojtje. Nga praktika e GjEDN-së nuk bëhet plotësisht e qartë se cila është domethënia e saktë e statusit personal.¹⁵³ Edhe pse konsiderohet se statusi person personal kjo Gjykatë më së shpeshti e lidh me tipare të cilat patjetër janë tipare të lindura personale, ai ka aplikuar këtë bazë dhe për raste ku mungojnë tipare të këtilla të lindura. Në rastin *Magee kundër Britanisë së Madhe*, GjEDN-ja nuk kishte gjetur një element, sipas të cilit, me status personal do t'i kishte trajtuar dhe rastet e trajtimit të ndryshëm në lidhje me **lokacionin gjeografik të personave**. Pra, në këtë rast Gjykata nuk kishte gjetur një trajtim të paarsyetuar të pabarabartë në vërtetimin e të drejtave të ndryshme procedurale për personat që janë në paraburgim në Angli dhe në Uells, në krahasim me ata që janë të paraburgosur në Irlandën e Veriut. Për dallim nga ky rast, në rastin *Carson dhe të tjerë kundër Britanisë së Madhe*,

¹⁵² Adaptuar nga: Najčevska, Mijana dhe Bekim Kadriu. Fjalor i termeve lidhur me diskriminimin. OSBE dhe QMBN: Shkup, v. 2008. fq.57

¹⁵³ Për shembull, në rastin *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen kundër Danimarkës*, GjEDN-ja kishte vendosur se nuk ka hapësirë për aplikim të statusit personal kur kishte shqyrtuar rastin e trajtimit potencialisht të pabarabartë në lidhje me statusin e ndryshëm të cilin mësimi fetar dhe seksuar kanë në shkollat.

Gjykata kishte gjetur se aplikimi i ndryshëm të një sistemi të njëjtë në dy lokacione të ndryshme ngrit çështjen e statusit personal, dhe në lidhje me vendbanimin e një personi. Domethënë, në këtë rast, ishin trajtuar ndryshe dhe pensionistët, varësisht nga vendbanimi i tyre, kështu që, për pensionistët që kishin jetuar jashtë Britanisë, pensionet kishin mbetur të jenë fikse, për dallim nga pensionet e pensionistëve që kishin jetuar në Britani.

Vendimi gjyqësor në rastin *Magee kundër Britanisë së Madhe* gjithashtu nuk do të thotë se GjEDN-ja nuk konsideron si personal statusin të cilin një person mund ta ketë për shkak të faktit se është një **person i deprivuar nga liria** (pavarësisht nëse është në burg ose në paraburgim). Gjegjësisht, në rastin *Laduna kundër Sllovakisë*, GjEDN-ja padyshim tregon se statusi i të burgosurit duhet të konsiderohet si status personal. Sipas Gjykatës, "posedimi i statusit të personit të paraburgosur do të thotë se personi është një gjendje jashtëzakonisht juridike, e cila, edhe pse mund t'i është impnuar përkundër vullnetit të tij/saj dhe edhe pse është e përgjithshme për një periudhë të caktuar kohore, është pandashëm e lidhur me rrethanat personale dhe ekzistencën e personit."¹⁵⁴

Në praktikën ndërkombëtare ka shumë raste ku aplikuesit kishin pretenduar të jenë viktimat të trajtimit të pabarabartë, dhe kjo për shkak të **profesionit** që kishin punuar. Në një pjesë të madhe të rasteve, gjykatat dhe organet kanë gjetur se bërja e dallimit në tatimim, qasja në profesion, e ngjashëm, janë të arsyetuara dhe se dalin nga natyra e profesionit konkret për të cilin është shqyrtuar. Për shembull, në rastin *Van der Musselle kundër Belgjikës*, GjEDN-ja kishte konsideruar se kriteret e ndryshme për juristë – praktikantë dhe për praktikantët tjerë është e arsyetuar. Në rastin *Aurélío Chainho Gonçalves et al. kundër Portugalisë*, KDN-ja kishte konsideruar se rregulla sipas së cilës tatimimi i bakshisheve bëhet vetëm për krupierët, ka arsyeshmëri të rezonueshëm dhe objektiv.

Pamja fizike dhe tiparet e saj të cilat përfshihen me këtë bazë kanë qenë lëndë shqyrtimi të KDN-së. Kështu, në rastin *Manuel Wackenheim kundër Francës*, Komiteti kishte shqyrtuar nëse aplikimi i ndalesës për interpretim të pikave të cirkut me hedhje të **personave shkurtabiq** (ang. dwarf tossing) këta persona kishin vuajtur një trajtim të pabarabartë, pasi me këtë ndalesë u është penguar e drejta e punës dhe mundësia që vetë të fitojnë për jetë. Shteti kishte pretenduar se kishte aplikuar këtë ndalesë, me arsyetimin se pikat e këtilla të cirkut bëjnë shkelje direkte të nenit 3 (KEDN), dhe se me aplikimin e ndalesës kishte dashur t'i mbronte këta persona nga trajtimi i këtillë. KDN-ja kishte konsideruar se ekziston arsyeshmëria e rezonueshme për ndalesën dhe se nuk kishte gjetur diskriminim mbi personat shkurtabiq në këtë rast.¹⁵⁵

Me qëllim shmangia e hollësimit të mbrojtjes së diskriminimit dhe të aplikimit të formave më të rënda të diskriminimit në një rast, nuk duhet shfrytëzuar çdo mundësi për t'u thirrur në mbrojtjen në këtë bazë, që të mos arrihet deri tek situata që secili rast ku do të thirret kjo bazë të jetë rast i diskriminimit të shumëfishtë.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Laduna v Slovakia, ECtHR, App No 31827/02, 13.12.2011, para.55

¹⁵⁵ Manuel Wackenheim v France, Communication No. 854/1999, CCPR/C/75/D/854/1999 (2002)

¹⁵⁶ Konferenca nr.1

Diskriminimi në praktikë

Një person i cili më parë kishte qenë i bugosur, edhe krahas posedimit të kualifikimeve të përshtatshme dhe lejes së punës, nuk ishte punësuar vetëm për shkak të statusit të tij të mëhershëm të të burgosurit, dhe pa arsyetim të rezonueshëm për këtë; një trajtim të ndryshëm gjatë qasjes në mallra dhe shërbime, varësisht nga pamja fizike ose veshja, përmes të cilave një person lidhet me një status të caktuar shoqëror, etj.

13. Origjina sociale

Origjina sociale si bazë diskriminimi përfshin statusin **e trashëguar** të një personi, pozitën e fituar me lindje në një klasë të caktuar shoqërore ose bashkiake, ose gjendjen shoqërore – siç është për shembull, varfëria ose pastrehëria.¹⁵⁷ Vetë termi origjinë tregon se këtu përkatësia e një personi përcaktohet varësisht nga përkatësia e paraardhësve të tij,¹⁵⁸ që është dhe dallimi kryesor midis kësaj baze dhe bazës status shoqëror.¹⁵⁹

Lindja në një familje të caktuar me një status të caktuar mund të nënkuptojë lindje në një shtëpi e cila është ndërtim ilegal, ose në një lagje pa leje, ose në një familje që është e zhvendosur brënda shtetit, ose jeton një jetë nomade.¹⁶⁰ Statusi shoqëror i personit, i cili mund të ngërthejë dhe varfëri, segregim, etj. Mund të rezultojë me diskriminim të vazhdueshëm, stigmatizim dhe stereotipe negative, gjë kjo e cila, si rezultat përfundimtar, mund të kenë refuzim të qasjes ose qasje të pabarabartë në arsim ose mbrojtje shëndetësore për nga cilësia të cilën marrin persona tjerë, por në përgjithësi dhe me joqasshmëri në zonat publike.¹⁶¹

Njëjtë si dhe për statusin personal dhe shoqëror, mungon praktika ndërkombëtare e cila do të kishte sqaruar më tepër këtë bazë, dhe kështu mbetet që praktikuesit ta sqarojnë atë.

Diskriminimi në praktikë

Qasja e pabarabartë në ushqim, ujë, institucione shëndetësore, institucione arsimore, etj., e lidhur me vendbanimin e personit nëse mund drejtpërsëdrejti të dalë nga statusi i tij/saj shoqëror; pamundësia për aplikim për ndihmë financiare nga shteti për të mbuluar shpenzimet për jetesë për personat që janë shfrytëzues të ndihmës sociale.

14. Statusi pronësor***Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike***

Airey kundër Irlandës, Chassagnou kundër Francës, James dhe të tjerë kundër Britanisë së Madhe, Pine Valley Developments Ltd dhe të tjerë kundër Irlandës

¹⁵⁷ 'Handbook on European Non-discrimination Law'. EU FRA and CoE, 2010. fq.129

¹⁵⁸ Najçevska, Mirjana dhe Bekim Kadriu. Fjalori i termeve lidhur me diskriminimin. OBSE dhe QMBN: Shkup, v. 2008. fq.93

¹⁵⁹ Gjatë Konferencës nr.1 u ngrit çështja e bërjes së dallimit midis këtyre dy bazave.

¹⁶⁰ Komenti i Përgjithshëm nr.20, i Komitetit për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore. para.34

¹⁶¹ *Ibid.* para.35

Statusi pronësor ka të bëjë me pronën e patundshme (për shembull, posedimi i tokës, marrja e pronës me qira), pronën personale (për shembull, pronësia intelektuale, mallrat, të ardhurat, etj.) ose mosposedimi i pronës së këtyllë.¹⁶² Duke shikuar nëpër prizmen e pronësisë, statusi pronësor mund të lidhet dhe me statusin e një personi në lidhje me tokën, ose në lidhje me ndonjë pronë tjetër (qiradhënës, pronar, banor jolegal, ndërtesa të palejuara).¹⁶³ Kjo ndërlidhjet me fuqinë pronësore të personit ose familjes së tij, me të cilën ky person identifikohet ose është identifikuar, pa dallim nëse këtë fuqi pronësore personi vetëm ka fituar ose ka trashëguar.¹⁶⁴

Personat mund të lidhen dhe me ndonjë status të caktuar pronësor, përmes, për shembull, dokumenteve të posedimit të ndonjë pronësie të patundshme ose të tundshme, deklaratës së personit ose familjes së tij mbi statusin pronësor, banimin në një lagje të palejuar, marrjen me qira të një vendbanimi, lartësinë e të ardhurave, etj. Statusi pronësor si një veçori e mbrojtur mund të aplikohet dhe në një rast konkret, pavarësisht nëse personi ose familja e tij me të vërtetë kanë fuqinë e tillë pronësore, nëse me të vërtetë bëhet fjalë për një veçori të supozuar ose për diskriminim me asocim.

Statusi pronësor mund të ndikojë mbi mundësinë që një person t'i gëzojë të drejtat e veta. Kështu, në rastin *Airey kundër Irlandës*, GjEDN-ja shqyrtonte nëse po ekzistonte trajtimi i pabarabartë në bazë të statusit pronësor, e në lidhje me **qasjen në gjykatë**. Aplikuesja nuk ka mund të dakordojë një ndarje me marrëveshje nga bashkëshorti, i cili kishte keqtrajtuar atë fizikisht, kështu që, opcioni i vetëm për të kishte qenë ndarja me vendim të gjykatës. Ajo nuk kishte patur mjete financiare për ta paguar procedurën gjyqësore, kështu që, në mungesë të ndihmës falas juridike, ajo nuk kishte mundur ta përfundojë procedurën për ndarje me vendim gjyqësor. GjEDN-ja kishte konsideruar se ilaçet juridike, të cilat aplikuesja kishte patur në dispozicion, nuk mund të konsiderohen si efektive, e gjendja e saj pronësore nuk i kishte lejuar asaj qasje në ato. Mbrojtja pa përfaqësues ligjor në këtë rast nuk kishte qenë opcion për shkak të ndërlikueshmërisë së procedurës para Gjykatës Supreme të Irlandës, dhe për shkak të kësaj, shteti kishte patur obligim që të ndërmarrë masa me të cilat do të mundësojë praktikimin e së drejtës për ndihmë juridike. GjEDN-ja kishte gjetur shkelje të nenit 6, pasi aplikuesja nuk kishte patur qasje efektive në Gjykatë, e në pajtim me praktikën e vet të atëhershme, nuk kishte vazhduar me shqyrtimin e nenit 14.¹⁶⁵

Në rastin *Chassagnou kundër Francës*, GjEDN-ja kishte vërtetuar ekzistimin e trajtimit të ndryshëm në bazë të statusit pronësor. Kjo bazë ishte shqyrtuar në lidhje me **pronarët e pronave më të vogla dhe më të mëdha**. Nga pronarët e pronave më të vogla ishte kërkuar t'ua lëshojnë pronat e veta për kryerje të gjuetisë publike, ndërsa ato kishin dëshiruar t'i mbrojnë pronat e veta dhe që të mos praktikohet gjuetia në to. Kjo nuk ishte kërkuar nga pronarët e pronave më të mëdha. GjEDN-ja kishte konsideruar se shteti nuk kishte patur qëllim legjitim, me të cilin do ta kishte arsyetuar trajtimin e ndryshëm.

¹⁶² *Ibid.* para.25

¹⁶³ 'Handbook on European Non-discrimination Law'. EU FRA and CoE, 2010. fq.129; komentet e përgjithshme të Komitetit për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore nr.15, 4 dhe 20

¹⁶⁴ Një definicion i ngjashëm me këtë, shihni në: Najcevska, Mirjana dhe Bekim Kadriu. Manuali për termet elementare të diskriminimit. OSBE, v. 2009. fq.41

¹⁶⁵ Për sqarim të qasjes së këtyllë të GjEDN-së, shihni: "Kritika e ekonomisë procedurale" në Kapitullin II-B.

Megjithatë, praktika e GjEDN-së tregon se jo çdoherë bërja e dallimit midis pronarëve të pronave më të vogla dhe më të mëdha do të konsiderohet si e paarsyetuar. Në rastin *James dhe të tjerë kundër Britanisë së Madhe*, GjEDN-ja përcaktoi se nuk ekziston trajtim i pabarabartë midis qiradhënësve të pronave më të mëdha dhe më të vogla. Duke mos trajtuar bazën status pronësor si bazë mbi të cilën duhet të aplikuar një shkallë më të lartë të mbrojtjes, Gjykata nuk e ka patur të vështirë që të sjell aktgjykimin se për këtë çështje shteti gëzon një marginë të gjerë të lejueshmërisë, si dhe se Qeveria kishte patur një qëllim legjitim për trajtimin e ndryshëm, dhe kishte qenë ky interes publik.

Diskriminimi në praktikë

Diskriminimi mbi këtë bazë në praktikë më së shpeshi manifestohet mbi personat me një status më të ulët pronësor.¹⁶⁶ Ai mund të paraqitet dhe si një trajtim i pabarabartë në sistem për distribuim të ujit, mbrojtjes nga shpërngulja e detyruar, qasje në një shërbim publik (lidhur me testimet e obligueshme të cilat kandidatët duhet t'i paguajnë vetë, dhe të cilat do të kishin qenë ngarkesë e konsiderueshme për ata), trajtimi joproporcional dhe i paarsyetuar i favorizuar për pronarët e tokave më të mëdha (ose më të vogla), etj. Shtetet mund të ndërmarrin masa të ndryshme, me qëllim sigurimi i shërbimeve falas ose shërbimeve me kompensim minimal për përballim të diskriminimit në lidhje me statusin pronësor.¹⁶⁷ Nëse këto masa plotësojnë kriteret për t'u llogaritur si masa afirmative ose masa pozitive për veprim, atëherë ato nuk duhet të konsiderohen si trajtim i palejuar i pabarabartë.

15. Përkatësia në një grup të marginalizuar

Përkatësia në një grup të marginalizuar është definuar në LPMD si “grup të individëve të cilët i bashkon një pozitë specifike në shoqëri, dhe të cilët janë objekt paragjykimesh, të cilat kanë veçori të posaçme që i bëjnë të përshtatshëm për lloje të caktuara të dhunës, kanë mundësi më të dobët për realizimin dhe mbrojtjen e të drejtave vetanake ose i janë nënshtruar mundësisë së rritur për viktimizim të mëtejshëm” (n.5(1-11), LPMD). Është kjo baza e vetme për të cilën ekziston definicioni në LPMD. Kjo bazë nuk takohet shpesh as në të drejtën ndërkombëtare, e as në legjislacionet e brendshme.¹⁶⁸

Gjatë vërtetimit të mundësisë së aplikimit në këtë bazë në një rast të caktuar, parashtrohet pyetja për përcaktimin e domethënies së saktë të disa nga elementet të këtij definicioni. Para së gjithash, janë këto elementet “pozita specifike në shoqëri” dhe “llojet e caktuara të dhunës”. Elementi “pozita specifike në shoqëri” mund të interpretohet si “mundësi e grupit ose veçoritë e saj që lehtë ose relativisht lehtë të identifikohen”. Mund të jetë kjo pozita gjeografike, bashkësia më e vogël fetare, etj. Këto grupe nuk fitojnë resurset barabartësisht të disponueshme në një shoqëri, për shembull, mundësitë infrastrukturore, ose nuk kanë dhe mundësitë tjera jetësore,

¹⁶⁶ Najčevska, Mirjana dhe Bekim Kadriu. Manuali mbi termet bazë të diskriminimit. OSBE, v. 2009. fq.41

¹⁶⁷ *Ibid.* fq.41

¹⁶⁸ Ekzistojnë mendime se këtë bazë duhet mënjanuar nga Ligji, pasi kur shqyrtohet rreth një grupi të caktuar të marginalizuar, në bazën e marginalizimit të grupit çdoherë ekziston ndonjë bazë tjetër për diskriminim, dhe kështu konsiderohet se grupi duhet të mbrohet mbi këtë bazë. Burimi: Kadriu, Bekim, Shkup, gusht, v. 2013, intervistë.

të cilat në mesatare grupet tjera gëzojnë, si për shembull, mundësitë e arsimimit, punësimit, etj.¹⁶⁹

Elementi “llojet e caktuara të dhunës”, do të ishte duhur të interpretohet në pajtim me të drejtën penale.¹⁷⁰

Gjatë definimit të kësaj baze, nevojitet bërja e dallimit midis grupit të marginalizuar dhe atë të prekshëm.¹⁷¹ Edhe pse në një pjesë të madhe, veçoritë e këtyre dy grupeve po përputhen,¹⁷² ajo që i ndan grupet e marginalizuara është tendenca e vazhdueshme e shoqërisë dhe shtetit që t'i shtyejë këta njerëz në margjinat e shoqërisë.¹⁷³

Për persona të mbrojtur në këtë bazë mund të konsiderohen personat për të cilët ekziston probabiliteti më i madh për të qenë të diskriminuar në baza të ndryshme.¹⁷⁴ Më së shpeshi, në këtë grup klasohet personat që jetojnë me HIV, të pastrehurit, refugjatët, punonjëset seksuale, etj., ndërsa në raste të caktuara mund të klasohen dhe bashkësitë etnike ose grupet fetare. Në rastin *Kiyutin kundër Rusisë*, GjEDN-ja për herë të parë shprehurazi kishte pohuar se personat që jetojnë me HIV paraqesin një grup të prekshëm, i cili duhet gëzuar një mbrojtje të posaçme, si dhe gjatë kufizimit të të drejtave të tyre, duhet aplikuar një shkallë më të lartë të mbrojtjes.

Çdo trajtim i paarsyetuar dhe i pabarabartë ndaj këtyre personave do të konsiderohet si diskriminim. Për disa nga këto persona, kërkimi i mbrojtjes nga trajtimi i paarsyetuar dhe i pabarabartë në bazë të përkatësisë ndaj grupit të marginalizuar, më së miri do ta kishte reflektuar statusin të cilin këta persona kanë, dhe i cili duhet qenë i mbrojtur (për shembull, punonjëset seksuale), përderisa për grupet tjera, do të ishte mirë të aplikoheshte kjo bazë nëse, sipas kontekstit në rastin konkret, vihet në përfundim se kishtet përcaktuese do të jenë kushtet: pozita specifike në shoqëri dhe nënshtrimi ndaj dhunës.

Diskriminimi në praktikë

Diskriminimi do të jetë, për shembull, mungesa e reagimit të policisë për mbrojtje ose hetimi konzistent gjatë rastit të dhunës mbi një të pastrehur, refuzimi i dhënies së mbrojtjes shëndetësore një punonjëseje seksuale, etj.

16. Një bazë tjetër e paraparë me ligj ose me marrëveshje të ratifikuar ndërkombëtare

LPMD-ja mbyll nenit 3 me “ose çfarëdo baze tjetër e paraparë me ligj ose me marrëveshje të ratifikuar ndërkombëtare”. Kjo do të thotë se me LPMD janë mbrojtur dhe të gjitha bazat tjera që nuk janë numëruar në nenin 3, dhe të cilat janë numëruar në ligjet e brendshme dhe në

¹⁶⁹ Intervista nr.1, i/e pyetur nga institucioni gjyqësor/kuazigjyqësor, Shkup, gusht, v. 2013.

¹⁷⁰ Intervista nr.1, i/e pyetur nga institucioni gjyqësor/kuazigjyqësor, Shkup, gusht, v. 2013, dhe Intervista nr.3, i/e pyetur nga institucioni gjyqësor/kuazigjyqësor, Shkup, gusht, v. 2013.

¹⁷¹ Konferenca nr.2

¹⁷² Disa autorë trajtojnë këto të dyja si sinonime. Shihni: Najçevska, Mirjana dhe Bekim Kadriu. Fjalori i termeve lidhur me diskriminimin. OSBE dhe QMBN: Shkup, v.2008. fq.61

¹⁷³ Konferenca nr. 2

¹⁷⁴ Najçevska, Mirjana dhe Bekim Kadriu. Fjalori i termeve lidhur me diskriminimin. OSBE dhe QMBN: Shkup, v.2008. fq.61

marrëveshjet e ratifikuara ndërkombëtare, por dhe bazat të cilat përmes praktikës dhe interpretimeve autoritative të gjykatave dhe organeve kompetente ndërkombëtare janë të pranuar si pjesë e përmbajtjes së listave të hapura të bazave.

Gjatë përcaktimit nëse një bazë ose status i përcaktuar, të cilët nuk janë numëruar hollësisht si të mbrojtura në ligjet, mund të konsiderohen si veçori ose statuse të mbrojtura personale, mund të shqyrtohen kriteret në vijim:

- **Pandryshueshmëria, zgjedhja dhe autonomia:** nëse personat janë në mundësi ta ndryshojnë veçorinë ose statusin, për shkak të të cilave po bëhet trajtimi i pabarabartë.
- **Qasja në proceset politike:** nëse personi ose grupi është ose ka qenë i marginalizuar në proceset politike.
- **Dinjiteti (trajtimi i personave si anëtarë më pak të vlefshëm të shoqërisë):** nëse trajtimi i pabarabartë i bazuar mbi veçorinë personale ose statusin rezulton me cënim të dinjitetit të këtij personi, ose nëse cënon konsiderueshëm më shumë nga këta persona, për dallim nga persona tjerë.
- **Historia e trajtimit të pabarabartë:** nëse personi është pjesëtar i një grupi i cili për një kohë më të gjatë po konsiderohet të u jetë nënshtruar trajtimit të pabarabartë ose paragjyqimeve.¹⁷⁵

Gjatë shfrytëzimit të kësaj liste nuk duhet kërkuar një plotësim kumulativ të këtyre kriterëve. Gjithashtu, patjetër duhet patur parasysh nevojën për lënie të hapësirës për interpretim evolutiv të shtrirjes së kësaj liste, dhe kjo për shkak të ndryshimit të vazhdueshëm të kontekstit shoqëror, në të cilin paraqitet diskriminimi, por dhe natyra e tij.¹⁷⁶

Një qasje të këtillë ka dhe GjEDN-ja, e cila paraqet një dokument i rëndësishëm për shtetin. Neni 14 i GjEDN-së dhe neni 1 i Protokollit 12 janë dispozita të hapura, dhe kështu i është lënë GjEDN-së që të përcaktojë se cila veçori personale ose status mund të konsiderohet si e/ mbrojtur. Duke shqyrtuar këtë çështje, GjEDN-ja ishte thirrur dhe në akte të tjera ndërkombëtare për ta mbështetur argumentimin e vet. Kështu, për shembull, në rastin *GN kundër Italisë*, GjEDN-ja kishte arsyetuar plotësisht trajtimin e tipareve gjenetike nën një "bazë tjetër" duke u thirrur në nenin 21 të Traktatit të BE-së, dhe në rast të trajtimit të pabarabartë gjatë bërjes së ujdisë për një transfuzion të gjakut të infektuar mbi bazën sëmundje gjenetike.¹⁷⁷ Edhe pse GjEDN-ja kishte qenë mjaft e hapur në interpretimin e shtrirjes së një "baze tjetër", ekziston dhe praktika e cila tregon kur Gjykata nuk do të konsiderojë se në rastin ekziston baza e mbrojtur ose statusi. Në rastin *Jones kundër Britanisë së Madhe*, Gjykata kishte gjetur se nuk ekziston një bazë e mbrojtur në një rast ku vendosja e fotografive në gurin e varrit ishte lejuar në disa varre, e në disa jo.¹⁷⁸ Gjithashtu, mund të konsiderohet se GjEDN-ja ka qëndrim të qartë se nuk do të kërkojë një veçori personale ose status kur shqyrton raste të parashtrura nga persona juridikë, siç janë për shembull organizatat ose partitë politike. Kështu, në rastin *Özgürlük Ve Dayanışma Partisi kundër Turqisë*, GjEDN-ja kishte shqyrtuar nëse dispozita sipas së cilës partitë që nuk do

¹⁷⁵ Sandra Fredman, *Discrimination Law* (2nd edn, OUP 2011), 130-139

¹⁷⁶ Komenti i Përgjithshëm nr.20, Komiteti për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, para.27

¹⁷⁷ *GN v Italy*, ECtHR, App.No. 43134/05 (2009)

¹⁷⁸ *Jones v UK*, ECtHR, App.No.42639/04, (2005)

ta fitojnë pjesën minimale të votave nga 7%, nuk mund të marrin ndihmë financiare nga shteti, por nuk kishte deklaruar shprehurazi se mbi cilën bazë po e zgjidh rastin.¹⁷⁹

Bazat që nuk janë numëruar hollësisht në nenin 3 të LPMD-së, dhe për të cilat ekziston praktika gjithëpërfshirëse në të drejtën ndërkombëtare, duke përfshirë këtu dhe praktikën sipas marrëveshjeve të ratifikuara ndërkombëtare, janë lindja dhe orientimi seksual. Këto dy baza do të shqyrtohen këtu në më shumë detaje. Shqyrtimi i vetëm këtyre dy bazave në këtë pjesë nuk do të thotë se janë të vetmet për të cilat ka vend në dispozitën e hapur, por përkundrazi. Veçimi i tyre këtu është bërë për shkak të domethënies që i është dhënë mbrojtjes së tyre në praktikën ndërkombëtare, si dhe volumit të praktikës juridike e cila ekziston për këto dy baza. Si për lindjen, ashtu dhe për orientimin seksual, gjykatat dhe organet ndërkombëtare japin nivelin më të lartë të mbrojtjes, që do të thotë se kërkojnë dhe arsye shumë serioze që të mund ta arsyetojnë trajtimin e pabarabartë mbi këto baza.

16.1. Lindja

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

Sahin kundër Gjermanisë, Marckx kundër Belgjikës, Mazurek kundër Francës, Inze kundër Austrisë

Në të drejtën ndërkombëtare, lindja trajtohet si një bazë në vete, e cila përcakton nëse një person është lindur si fëmijë martesor, jashtëmartesor ose i birësuar,¹⁸⁰ si dhe përfshin dhe origjinën e personit sipas sistemit të statusit të trashëguar, siç janë për shembull kastet.¹⁸¹ Disa autorë lindjen e një personi si fëmijë martesor, jashtëmartesor ose të birësuar trajtojnë si pjesë të gjendjes familjare,¹⁸² përdërisa të tjerë me bazë në vete -lindje.

Sipas definicionit të “lindjes” dhënë këtu, e në mungesë bazës së posaçme “lindja” në LPMD, kjo bazë mund të konsiderohet si prerje të llojit të vet midis bazave gjendja familjare dhe martesore, dhe origjina sociale. Megjithatë, pasi që në Maqedoni nuk ekzistojnë sisteme të statusit trashëgues (ngjashëm me kastet), në kontekstin e ditëve tona, mbrojtja e kësaj baze plotësisht do të ishte përfshirë dhe përmes trajtimit të tij si pjesë e bazës gjendje familjare ose martesore. Një argument plotësues për qasjen e këtillë është dhe fakti se në legjislacionin e brendshëm lindja, siç është definuar këtu (me përjashtim të statuseve trashëgues) po rregullohet si pjesë e së drejtës familjare. Veç kësaj, kjo mund të shfrytëzohet dhe për karakterin e hapur të nenit 3 të LPMD-së, kështu që lindja po trajtohet në një “bazë tjetër”, pasi ajo është pjesë e disa nga marrëveshjet ndërkombëtare të cilat shteti kishte ratifikuar.

Lindja si bazë kishte qenë lëndë shqyrtimi në disa raste të GJEDN-së. Një pjesë të çështjeve që Gjykata kishte shqyrtuar në lidhje me këtë bazë janë: mundësitë paarsyeshëm më të mëdha për kufizimin e së drejtës për qasje të prindërve deri tek fëmijët e vet nëse ata kanë lindur jashtë martesës (*Sahin kundër Gjermanisë*), trajtimi i ndryshëm për pranimin e prindërisë mbi fëmijët martesorë dhe jashtëmartesorë (*Marckx kundër Belgjikës*), kushtet e ndryshme për trashëgimi për fëmijët martesorë dhe jashtëmartesorë (*Mazurek kundër Francës* dhe *Inze kundër Austrisë*).

¹⁷⁹ Özgürlük Ve Dayanışma Partisi (ÖDP) v Turkey, ECtHR, App. No. 7819/03 (2012)

¹⁸⁰ Shihni ngjashëm dhe në ‘Handbook on European Non-discrimination Law’. EU FRA and CoE, 2010. fq.129

¹⁸¹ Komenti i Përgjithshëm nr.20, Komiteti për të Drejta Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, para.26

¹⁸² Najçevska, Mirjana dhe Bekim Kadriu. Fjalori i termeve lidhur me diskriminimin. OSBE dhe QMBN: Shkup, v.2008. fq.92

Në të gjitha këto, Gjykata kishte theksuar se nevojiten arsye shumë serioze për ta arsyetuar trajtimin e pabarabartë vetëm në bazë të asaj nëse një fëmijë është lindur si fëmijë martesor ose jashtëmartesor.

Diskriminimi në praktikë

Qasja e ndryshme në pension familjar për fëmijët që kanë lindur si fëmijë jashtëmartesorë; regjimi i ndryshëm i imigrimit për fëmijët martesorë dhe jashtëmartesorë.

16.2. Orientimi seksual

Praktika e zgjedhur ndërkombëtare juridike

Young kundër Australisë, Tadao Maruko kundër Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen, E.B. kundër Francës, X dhe të tjerë kundër Austrisë, Gas dhe Dubois kundër Francës, Toonen kundër Australisë, Dudgeon kundër Britanisë së Madhe, Interights kundër Kroacisë, Sutherland kundër Britanisë së Madhe, Karner kundër Austrisë, Salgueiro Da Silva Mouta kundër Portugalisë, Fretté kundër Francës, L. dhe V. Kundër Austrisë

Orientimi seksual ka të bëjë me kapacitetin e çdo personi për një joshje emotive, dashurore dhe seksuale ndaj, dhe marrëdhënie intime dhe seksuale me persona nga gjinia e ndryshme, nga gjinia e njëjtë ose kësaj joshjeje dhe marrëdhënieje me më tepër se një gjini.¹⁸³ Orientimi seksual, edhe pse si bazë për diskriminim nuk është numëruar hollësisht në aktet ndërkombëtare, ishte trajtuar në praktikë dhe në interpretimet autoritative lidhur me këto dokumente.

Bërja e dallimit vetëm në bazë të orientimit seksual konsiderohet si e papranueshme në të drejtën dhe praktikën ndërkombëtare. Theksimi i nevojës për mbrojtje të kësaj baze, e sidomos për personat me orientim homoseksual dhe mbështetja për barazi të të gjithë personave, pavarësisht nga përcaktimi seksual, është i dukshëm duke folur nga shumë rastet, zgjidhjet, komentet dhe deklaratat e gjykatave dhe organeve ndërkombëtare. Kështu, në vitin 2011, Komisari i Lartë për të Drejtat e Njeriut shpalli një raport në të cilin dokumenton ligjet dhe praktikat diskriminatore, si dhe veprat e dhunës mbi personat në lidhje me orientimin e tyre seksual dhe identitetin fisnor.¹⁸⁴

Bërja e dallimit midis partnerëve nga gjinia e njëjtë dhe e ndryshme, e në lidhje me shfrytëzimin e **ndihmës sociale** konsiderohet si e paarsyetuar. Në rastin *Young kundër Australisë*, KDN-ja kishte konsideruar se mundësia që partnerë nga gjini të ndryshme për të fituar pension, i cili iu është ndarë partnerëve të veteranëve të luftës të mbijetuar, ndërsa partnerëve nga gjinia e njëjtë nuk iu është ndarë, paraqet një trajtim i pabarabartë pa arsyeshmëri të rezonueshme dhe objektive. GjDBE-ja kishte vendosur njëjtë në rastin *Tadao Maruko kundër Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*.

Praktika ka treguar se gjykatat dhe organet do të kërkojnë arsye shumë më serioze për ta arsyetuar trajtimin e ndryshëm mbi këtë bazë, e në lidhje me mundësinë e **birësimit të**

¹⁸³ Yogyakarta Principles. Yogyakarta Principles Website. <http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm>. Qasur më: 28.09.2013

¹⁸⁴ Shihni: Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity, A/HRC/19/41, 17 November 2011

fëmijëve. Kjo çështje ishte shqyrtuar disa herë para GjEDN-së. Dhe në rastin *E.B. kundër Francës dhe në X dhe të tjerë kundër Austrisë*, GjEDN-ja kishte gjetur se faktori kryesor dhe përcaktues gjatë kufizimit të së drejtës së birësimit në rastin *E.B.* dhe gjatë pamundësisë për birësim nga prindi i dytë në rastin *X dhe të tjerë*, baza kishte qenë orientimi seksual, gjë kjo për të cilën nuk mund të gjendet arsytimi i rezonueshëm dhe objektiv. GjEDN-ja këtë thekson qartë në rastin *X dhe të tjerë kundër Austrisë*: “njëjtë si dallimet e bëra në bazë të gjinisë, dallimet që bazohen në orientim seksual kërkojnë arsye posaçërisht serioze për arsytim, ose, siç thuhet nganjëherë, arsye posaçërisht të rënda [...]. Aty ku trajtimi i ndryshëm bazohet vetëm në gjini ose orientim seksual, margjina e lejueshmërisë së shtetit është e ngushtë [...]. Trajtimi i ndryshëm i bazuar vetëm në orientim seksual është i palejueshëm sipas Konventës.”¹⁸⁵ Ai përsëri thekson parimin e shfaqur në *Gas dhe Dubois kundër Francës*, sipas të cilit “lidhja midis dy grave që bashkëjetojnë, dhe e cila ishte rritur në partneritet qytetar, dhe fëmiju për të cilin përkujdesen që të dyja [...] po konsiderohet si jetë familjare”,¹⁸⁶

Çështja e **dekriminalizimit të lidhjeve homoseksuale** është njëra nga çështjet që kanë qenë të shqyrtuara nga gjykatat dhe organet ndërkombëtare, dhe për të cilat nuk është gjetur arsytim objektiv dhe i rezonueshëm. Në rastin *Toonen kundër Australisë*, KDN-ja kishte vendosur se kriminalizimi i marrëdhënieve konsensuale seksuale midis personave të rritur është diskriminim në bazë të orientimit seksual. Mosekzistimi i konsenzusit brënda në vetë shtetin për dekriminalizimin e këtillë nuk liron shtetin nga obligimi për të ndërmarrë hapa në këtë drejtim. Në rastin *Dudgeon kundër Britanisë së Madhe*, GjEDN-ja kishte gjetur se kriminalizimi i marrëdhënieve homoseksuale është çnimi i së drejtës për jetë private (në pajtim me praktikën paraprake, pasi kishte vërtetuar shkelje të nenit 8, GjEDN-ja nuk kishte vazhduar ta shqyrtojë pretendimin për shkelje të nenit 14).

Në rastin *Interights kundër Kroacisë*, KEDS-ja kishte shqyrtuar mbi diskriminimin në bazë të orientimit seksual në **arsim** në Kroaci. Aplikuesit kishin pretenduar se fakti që një pjesë e materialeve që janë përdorur për programin zgjedhor arsimor për mësim seksual kishin përmbajtur pretendime se lidhjet homoseksuale janë dukuri deviante.¹⁸⁷ GjEDN-ja kishte vërtetuar se shtetet kanë për obligim të zbatojnë mësim seksual për njerëzit e rinj, dhe se ky mësim seksual duhet të bazohet mbi dëshmitë shkencore dhe të jetë jodiskriminues. Për programet arsimore ose përmbajtjet tjera mësimore, pavarësisht nëse janë të obligueshme ose zgjedhore, vlen parimi i mosdiskriminimit dhe parimi i promovimit dhe mbrojtjes së të drejtave të njeriut.

Diskriminimi në praktikë

Refuzimi i qasjes në godina hotelierike për personat që janë homoseksualë; propagimi i jotolerancës ndaj të gjitha personave që nuk kanë përcaktim heteroseksual, si dhe përhapja e paragjytimeve ndaj të gjithëve orientimi seksual i të cilëve nuk është në pajtim me normën dominuese heteroseksuale.

¹⁸⁵ X and Others v Austria, ECtHR, App.No. 19010/07 (2013). para.99

¹⁸⁶ Gas and Dubois v. France, ECtHR, App. No. 25951/07 (2010)

¹⁸⁷ Aplikuesit janë ankuar dhe për incime tjera në materialet mësimore, siç janë pretendimet se mbajtja e prezervativave nuk parandalon kalimin e HIV-it, si dhe se nënat që nuk shkojnë në punë kontribuojnë për familje më të mira. Ata gjithashtu janë ankuar dhe për mungesën e arsimit seksual në shkollat, në kundërshtim me MSE (rev).

ANEKSI: METODOLOGJIA

Për përpilimin e Udhëzuesit, dhe duke u nisur nga qëllimi i tij, si **formë hulumtimi** u zgjodh hulumtimi formativ (*exploratory research*). Hulumtimi formativ nuk ka për qëllim testimin e hipotezës, por të jep një pasqyrim/rishqyrtim të detajuar mbi lëndën e hulumtimit¹⁸⁸ (në këtë rast, bazat për diskriminim), dhe qëllimi i hulumtimit është që të jep kontributin e vet në kuptimin e së drejtës.¹⁸⁹

Grumbullimi i të dhënave u zbatua me një metodë të kombinuar të grumbullimit të të dhënave nga literatura ekzistuese dhe nga hulumtimi në terren. **Literatura ekzistuese** e cila u morri parasysh mund të strukturohet në kategoritë vijuese: aktet juridike (ligjet e brendshme, marrëveshjet ndërkombëtare dhe *travaux préparatoires* relevante); praktika e gjykatave dhe organeve (gjykatat e brendshme, Komisioni për Mbrojtje nga Diskriminimi, Avokati i Popullit, gjykatat dhe organet ndërkombëtare për të drejtat e njeriut); literatura akademike; dhe literatura gri. Gjatë shqyrtimit të literaturës ekzistuese, fokusi ishte mbi literaturën e cila ka vlerë për kontekstin rajonal evropian dhe për bazat kuptimi i të cilave ishte treguar si problematik në praktikë. Kjo literaturë u grumbullua përmes hulumtimeve-desk, të zbatuara në gjatë muajve prill dhe maj të vitit 2013.

Hulumtimi në terren përbëheshte nga dy pjesë:

(1) Si zëvendësim për metodën “grupet e fokusit”, u organizuar dy konferenca të mbyllura me pjesëmarrës të ftuar (njëra me pjesëmarrës nga institucionet shtetërore dhe gjykatat, dhe e dyta me pjesëmarrës nga sektori civil). Me këtë, u mbajt cilësia e kundërveprimit midis të të pyeturve për llogari të ngurtësisë, dhe u theksuan dinamika grupeve dhe privatësia si anë të dobëta. Qasja e këtitillë (joklasike) u zgjodh për shkak të specifitetit të grupeve qëllimore, kornizës kohore për përpilim të Udhëzuesit dhe nevojës për krahasim më cilësor të të dhënave të marra nga pjesëmarrësit.

(2) U zhvilluan dhe intervista gjysmë të strukturuara me të pyetur të zgjedhur nga gjykatat, institucionet nacionale për të drejtat e njeriut dhe të pyetur nga institucionet akademike, dhe kjo me ndihmën e një udhëzuesi për mbajtje të intervistave. Ato u zhvilluan gjatë muajit gusht të vitit 2013.

Të dhënat u përpunuan nëpërmjet të **analizës kualitative të përmbajtjes**. Kjo qasje mundëson një temë fleksibile dhe jo të caktuar në shumë detaje, e cila mund të përpunohet me përshkrim, me të cilën mundësohet ruajtja e kontekstit, por dhe e domethënies së tekstit, parë nga pikëpamja e autorit, me të cilën mundësohet një analizë hermenetike.¹⁹⁰

Numri i paraparë i fazeve të Udhëzuesit dhe numri i bazave për diskriminim të përmbajtura në LPMD të cilat ky Udhëzues duhet t'i qartësojë ishin faktorët kryesor (kufizues) gjatë përpilimit të metodologjisë së përpilimit të tij. U morrën parasysh dhe kufizimet e domosdoshme konceptike, si gjatë grumbullimit dhe përpunimit të të dhënave të nevojitura, ashtu dhe gjatë përpilimit të tekstit të Udhëzuesit. Këto kufizime rrjedhin nga termet e ndryshme mbi bazat për diskriminim që po përdoren në legjislacionin e brendshëm, në të drejtën dhe praktikën ndërkombëtare të gjykatave dhe organeve ndërkombëtare për të drejtat e njeriut, si dhe në teori.

¹⁸⁸ Gary D Bouma and G.B.J. Atkinson, *A Handbook of Social Science Research* (OUP 1995) fq.110

¹⁸⁹ Gerhard Dannemann ‘Comparative Law: Study of Similarities or Differences?’ in Mathias Reimann and Reinhard Zimmermann (eds), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, (OUP 2006) fq.405

¹⁹⁰ Alan Bryman, *Social Research Methods* (4thedn, OUP 2012) fq.560-561

BIBLIOGRAFIA

Librat dhe punimet

'Handbook on European Non-discrimination Law'. Fundamental Rights Agency and Council of Europe, 2010.

"Non-Discrimination in International Law: A Handbook for Practitioners". Fleetwood, Rachel (Ed). *Interights Website*. <<http://www.interights.org/files/174/Non-Discrimination%20in%20International%20Law%20A%20Handbook%20for%20Practitioners%202011%20Edition.pdf>>. 26.09.2013.

„The legal protection of persons with mental health problems under non-discrimination law; Understanding disability as defined by law and the duty to provide reasonable accommodation in European Union Member States.“ Fundamental Rights Agency (2011). <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1797-FRA-2011-Legal-protection-persons-mental-health-problems-report_EN.pdf>.

Agius, S and Christa Tobler, 'Trans and intersex people. Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression', European Network of Legal Experts in the Non-discrimination Field (European Union 2012)

Arnardottir, OM, Equality and Non-Discrimination under the European Convention on Human Rights (Martinus Nijhoff Publishers 2003)

Bernard C and Bob Hepple 'Substantive Equality' (2000) 59 Cambridge Law Journal 562

Boyle K, 'Article 14 Bites At Last' (2006) EHRAC Bulletin Summer 5

Bulmer, M and John Solomos (Eds.), Racism – Oxford Reader (Oxford University Press 1999)

Burri S, Religious Discrimination (Discussion Paper), Legal Seminar 4 October 2011, Approaches to Equality and Non-discrimination Legislation inside and outside the EU.

Butler, R, 'Age-ism: Another Form of Bigotry' *The Gerontologist* (1969), 9, 243-246

Dijk PV and others (Eds.) *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (4th edn, Intersentia 2006)

Edel F, *The Prohibition of Discrimination under the European Convention on Human Rights* (Council of Europe Publishing 2010)

Ellis E, *EU Anti-Discrimination Law* (Oxford University Press 2005)

Fredman S, 'Reversing Discrimination' (1997) 113 LQR 575

Fredman, S, *Discrimination Law* (2nd edn, Oxford University Press 2011)

Haris D and others, *Law of the European Convention on Human Rights* (2nd edn, Oxford University Press 2009)

Henrad K, *Non-discrimination and Full and Effective Equality*, In Marc Weller (Ed.) *Universal Minority Rights* (Oxford University Press 2007)

Ilieva, M, 'Supreme Court: Equality body should ex officio establish ground of discrimination [01.07.2013]', *Non-discrimination Network Website*. <<http://www.non-discrimination.net/content/media/BG-Flash%20report-Ex%20officio%20judicial%20identification%20of%20protected%20ground.pdf>>. 10.10.2013

Leach P, *Taking a Case to the European Court of Human Rights* (3rd edn, Oxford University Press 2011)

Loenen, T and Peter Rodriguez (Eds.) *Non-discrimination Law: Comparative Perspectives*, (Kluwer Law International 1999)

Machnyikova Z and Lanna Hollo, *The Principles of Non-Discrimination and the Full and Effective Equality and Political Participation*, In Weller, Mark (Ed.) *Political Participation of Minorities* (Oxford University Press 2010)

Makkonen, T, 'Multiple, Compound and Intersectional Discrimination: Bringing the Experiences of the Most Marginalized to the Fore' Institute For Human Rights, Åbo Akademi University (April 2002). <<http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/01/02/2012/timo.pdf>>. 20.09.2013

McCrudden C, 'Rethinking Positive Action', 15 *Industrial Law Journal* 1 (1986) 219

O'Conneide, C, 'Positive Action and EU Law' (ERA Academy of EU Law, November 2011) <http://www.era-comm.eu/oldoku/SNLLaw/04_Positive_action/2011-111DV20-O'Conneide_EN.pdf>

O'Connell R, *Cinderella comes to the Ball: Art 14 and the right to non-discrimination in the ECHR*, 29 *Legal Studies* 2 (2009) 211

Paul C, and Grainne de Burca, *EU Law – Texts, Cases and Materials* (5th edn, Oxford University Press 2011)

Persons with albinism - Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. A/HRC/24/57

Reid K, *A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights* (4th edn, Sweet and Maxwell 2011)

Schiek, D, and others (Eds.) *Non-discrimination Law – Cases Materials and Text on National, Supranational, and International* (Hart Publishing 2007)

Tannock S, *The problem of education-based discrimination*, *British Journal of Sociology of Education*, 29:5 (2008)

Tridimas T, *The General Principles of EU Law* (2nd edn, Oxford University Press 2007)

Vickers L (presentation). "The Relationship Between Religion, Race and Ethnicity". Non-Discrimination Network Website. <http://www.non-discrimination.net/content/media/Vickers_Lucy_Presentation.pdf>. 26.09.2013

White R and Clare Ovey, *The European Convention on Human Rights* (5thedn, Oxford University Press 2010)

Јовановска – Брезовска Е, *Еднаквоста како основно право* (ФИООМ 2011)

Најчевска М и Беким Кадриу, *Поимовник на изрази поврзани со дискриминацијата* (ОСБЕ и МЦМС 2008)

Фаркаш, Л и Симеон Петровски, *Прирачник за обука на судии за антидискриминациското законодавство* (ОБСЕ 2012)

Rastet relevante të GjEDN-së

97 members of the Gladni Congregation of Jehovah's Witnesses v Georgia (2008) 46 EHRR 30
 Abdulaziz, Cabales and Balkandali v UK (1985) 7 EHRR 471
 Airey v Ireland (1979) 2 EHRR 305
 Aksu v Turkey [GC] ECHR (15.02.2012)
 Alajos Kiss v Hungary [2nd Section] ECHR (20.05.2010)
 Angelova and Iliev v Bulgaria (2008) 47 EHRR 7
 Botta v Italy (1998) 26 EHRR 241
 Burden v United Kingdom (2008) 47 EHRR 38
 Carson v UK (2010) 51 EHRR 13
 Case "Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages In Education In Belgium" v Belgium (1979-80) 1 EHRR 252
 Chapman v United Kingdom (2001) 33 EHRR 399
 Chassagnou v France (2000) 29 EHRR 615
 Connors v United Kingdom (2005) 40 EHRR 9
 Cyprus v Tukey (2002) 35 EHRR 30
 DH and Others v The Czech Republic (2008) 47 EHRR 3
 Farkas v Romania, ECtHR (14.09.2010)
 Gas and Dubois v France, ECtHR, App. No. 25951/07 (2010)
 Gaygusuz v Austria (1997) 23 EHRR 364
 Gillow v United Kingdom (1989) 11 EHRR 335
 Glor v Switzerland (No.13444/04) ECtHR First Section Judgment (2009)
 GN v Italy, ECtHR, App.No. 43134/05 (2009)
 Guerra and Others v Italy (1998) 26 EHRR 357
 Handyside v United Kingdom (1976) 1 EHRR 737
 Hoffmann v Austria, (1994) 17 EHRR 293
 Horváth and Kiss v Hungary. ECtHR (CJ), App. No. 11146/11, 29.01.2013
 Hugh Jordan v United Kingdom (2003) 37 EHRR 52
 I.B. v Greece.ECtHR (1st Section), App.No. 552/10 (03.10.2013)
 Inze v Austria (1988) 10 EHRR 394
 Jakobski v Poland (2010) 30 BHRC 417
 Jones v UK, ECtHR, App.No.42639/04, (2005)
 Karner v Austria (2003) 38 EHRR 24
 Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v Denmark (1979-90), 1 EHRR 711
 Kokkinakis v Greece, (1994) 17 EHRR 397
 Konstantin Markin v Russia (No.30078/06) ECtHR First Section Judgment (2010)
 Konstantin Markin v Russia (No.30078/06) ECtHR Grand Chamber Judgment (2012)

Laduna v Slovakia, ECtHR, App No 31827/02, 13.12.2011
Larkos v Cyprus (1999) 30 EHRR 597
Lautsi & Others v Italy, ECtHR [GC], no. 30814/06, 18 March 2011
Lavida and Others v Greece, ECtHR (1st Division), App. No. 7973/10, 30.08.2013
Leyla Şahin v Turkey (2007) 44 EHRR 5
Lindsay v UK App no 11089/84 (EComm 16 August 1984)
Luczak v Poland, ECtHR (4th Section) App. No. 77782/01, 27.11.2007
Marckx v Belgium (1979) 2 EHRR 330
Mathieu-Mohin и Clerfayt v Belgium (1987) 10 EHRR 1
Milanovic v Serbia, ECtHR, App. No. 44614/07, 14.12.2010
Munoz Diaz v Spain (2010) 50 EHRR 49
Nachova and others v Bulgaria (2006) 42 EHRR 933.
Opuz v Turkey (2010) 50 EHRR 28
Oršuš and others v Croatia (2009) 49 EHRR 26
Özgürlük Ve Dayanışma Partisi (ÖDP) v Turkey, ECtHR, App. No. 7819/03 (2012)
Petrovic v Austria (2001) 33 EHRR 14
Ponornaryovi v Bulgaria, ECtHR (4th section), App. No. 5335/05, 21.06.2011
Posti and Rahko v Finland (2003) 37 EHRR 158
Pretty v UK (2002) 35 EHRR
Rasmussen v Denmark (1984) 7 EHRR 371
Redfearn v UK (2013) 57 EHRR 2
Sampanis et Autres v Greece app no 32526/05 (ECHR, 05 June 2008)
Savez Crkava Riječ života and Others v Croatia, ECtHR, App. No. 7798/08 (09.12.2010)
Sejdić and Finci v BiH, ECtHR [GC], App. nos. 27996/06 и 34836/06 (22.12.2009)
Serife Yigit v Turkey (2011) 53 EHRR 25
Sheffield and Horsham v UK (1998) 27 EHRR 163
Sidabras and Dzjautas v Lithuania (2004) 42 EHRR 104
SL v Austria (2003) 37 EHRR 799
Stec v UK (2006) 43 EHRR 47
Thlimmenos v Greece (2001) 31 EHRR 411
Timishev v Russia (2007) 44 EHRR 776
Van der Musselle v Belgium (1984) 6 EHRR 163
Vučković and Others v Serbia app no 17153/11 [SS] ECtHR (28.08.2012)
Wagner v Luxembourg, App.No.76240/01, 28.06.2007.
Willis v UK (2002) 35 EHRR 21
X and Others v Austria, ECtHR, App.No. 19010/07 (2013)
ZarbAdamivMalta (2006) 44 EHRR 49

Rastet relevante të GjDBE-së

Case 152/73 Sotgiu v Deutsche Bundespost [1974] ECR 153

Case 171/88 Ingrid Rinner-Kühn v FWW Spezial Gebäudereinigung GmbH & Co. KG [1989] ECR 2743

Case 96/80 Jenkins v Kingsgate (Clothing Productions) Ltd [1981] ECR 911

Case C-104/09 Roca Alvarez v Sesa Start Espana ETT SA [2011] 1 CMLR 28

Case C-13/05 Sonia Chacon Navas v Eurest Colectividades SA

Case C-13/94 P v S and Cornwall County Council [1996] ECR I-2143

Case C-144/04 Werner Mangold v Rüdiger Helm

Case C-158/97 Badeck and Others [2000] ECR I-1875

Case C-167/97 R. v Secretary of State for Employment Ex p. Seymour-Smith [1999] ECR I-623

Case C-170/84 Bilka-Kaufhaus GmbH v Weber Von Hartz [1986] ECR 1607

Case C-224/01 Kobler v Republik Österreich

Case C-237/94 O'Flynn v Adjudication Officer [1996] 3 CMLR 103 (ECJ)

Case C-243/95 Hill & Stapleton v The Revenue Commissioners and The Department of Finance [1998] ECR I-3739

Case C-243/95 Kathleen Hill and Ann Stapleton v The Revenue Commissioners and Department of Finance [1998] ECR 1998

Case C-249/96 Grant v South West Trains

Case C-278/94 Commission of the European Communities v Belgium

Case C-282/10 Maribel Dominguez v Centre informatique du Centre Ouest Atlantique, Préfet de la région Centre

Case C-287/03 Commission of the European Communities v Belgium

Case C-303/06 Coleman v Attridge Law and Steve Law

Case C-312/86 Commission v France [1988] ECR 6315

Case C-315/94 De Vos v Stadt Bielefeld

Case C-319/03 Briheche v Ministre de l'Interieur [2004] ECR I-8807

Case C-32/93 Carole Louise Webb v EMO Air Cargo (UK) Ltd.

Case C-399/92 Stadt Lengerich and Angelika Helmig

Case C-4/73 Nold Kohlen und Baustoffgrosshandlung v Commission (1974) ECR 491

Case C-407/98 Katarina Abrahamsson and Leif Anderson v Elisabet Fogelqvist [2000] ECR I-5539

Case C-409/95 Marschall v Land Nordrhein-Westfalen [1997] ECR I-6363

Case C-43/75 Defrenne v Sabena (1976) ECR 455

Case C-44/12: Reference for a preliminary ruling from Court of Session (Scotland), Edinburgh (United Kingdom) made on 30 January 2012 — Andrius Kulikauskas v Macduff Shellfish Limited, Duncan Watt, *Eur-lex*, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServdo?uri=OJ:C:2012:109:0006:01:EN:HTML>> 10.10.2012

Case C-450/93 Kalanke v Freie and Hansestadt remen (1995)
 Case C-476/99 Lommers v Minister van Landbouw
 Case C-506/06 Sabine Mayr v Bäckerei und Konditorei Gerhard Flöckner OHG
 Case C-54/07 Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v Firma Feryn NV
 Case C-54/07 Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v Firma Feryn NV
 Case C-555/07 Seda Küçükdeveci v Swedex GmbH & Co. KG
 Case C-57/96 Meints v Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij [1997] ECR I-6689
 Case C-70/05 Commission of the European Communities v the Grand Duchess of Luxembourg
 Case C-79/99 Schnorbus v Land Hessen [2000] ECR I-10997

Rastet tjera

A.S. v Hungary (CEDAW), Communication No. 04/2004
 A.T. v Hungary (CEDAW), Communication No. 02/2003
 A.W.R.A.P. v Denmark (CERD), Communication No. 37/2006
 Alyne da Silva Pimentel v Brazil (CEDAW), Communication No. 17/2008
 Antonina Ignatane v Latvia (HRC), Communication No. 884/1999
 Aurélio Gonçalves et al. v Portugal (HRC), Communication No. 1565/2007
 Ballantyne et al v Canada (HRC), Communication Nos. 359/1989, 385/1989
 Bulgarian Supreme Administrative Court decision: Ruling N 1177 of 24.01.2013 in case No.12871/2010
 COHRE v Italy (ECSR), Collective Complaint No. 58/2009
 European Roma Rights Centre v Portugal (ECSR), Complaint No. 61/2010
 Ibrahim Gueye et al. v France (HRC), Communication No. 196/1985
 Interights v Croatia (ECSR), Complaint No. 45/2007
 J.G.A. Diergaardt (late Captain of the Rehoboth Baster Community) et al. v Namibia (HRC), Communication No. 760/1997
 Kamal Quereshi v Denmark (CERD), Communication No. 27/2002
 L.C. v Peru (CEDAW), Communication No. 22/2009
 L.R. et al. v Slovakia (CERD), Communication No. 31/2003
 Lassiter, US Supreme Court 1959, 51–52.
 <<http://supreme.justia.com/cases/federal/us/360/45/case.html>>. 17.09.2013
 Love v Australia (HRC), Communication No. 983/2001
 Manuel Wackenheim v France (HRC), Communication No. 854/1999
 Murat Er v Denmark (CERD), Communication No. 40/2007
 P.S.N. v Denmark (CERD), Communication No. 36/2006
 Rubén Santiago Hinojosa Solís v Peru (HRC), Communication No. 1016/2001
 S. W. M. Broeks v The Netherlands (CEDAW), Communication No. 172/1984

Sandra Lovelace v Canada (HRC), Communication No. 24/1977
 Schmitz-de-Jong v the Netherlands (HRC), Communication No. 855/1999
 Shirin Aumeeruddy-Cziffra and 19 other Mauritian women v Mauritius (HRC), Communication No. R.9/35
 The case of Zsolt Bujdosó and Five Others v Hungary (CRPD), Communication No. 4/2011
 Toonen v Australia (HRC), Communication No. 488/1992
 Vertido v the Philippines (CEDAW), Communication No. 18/2008
 Viktor Korneenko, on his own behalf and on behalf of Aleksindar Milinkevich v Belarus (HRC), Communication No. 1553/2007
 Young v Australia (HRC), Communication No. 941/2000
 Zentralrat Deutscher Sinti und Roma et al. v Germany (CERD), Communication No. 38/2006

Tekstet Juridike

Constitution of the World Health Organization. *WHO Website*.

<http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf> 01.10.2013

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950)

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (18.12.1979)

Convention on the Rights of Persons with Disabilities (13.12.2006)

Convention on the Rights of the Child (20.11.1989)

Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. *Eur-lex*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:EN:HTML>> 01.10.2013

Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation. *Eur-lex*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0078:en:HTML>> 01.10.2013

Council Directive 2004/113/EC of 13 December 2004 implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services. *Eur-lex*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0113:EN:HTML>> 01.10.2013

Council Directive 75/117/EEC of 10 February 1975 on the approximation of the laws of the Member States relating to the application of the principle of equal pay for men and women. *Eur-Lex*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31975L0117:EN:HTML>> 01.10.2013

Council Directive 97/80/EC of 15 December 1997 on the burden of proof in cases of discrimination based on sex. *Eur-lex*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997L0080:EN:HTML>> 01.10.2013

Council Directive of 9 February 1976 on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions, *Eur-Lex*. <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31976L0207:EN:HTML>> 01.10.2013

Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women

in matters of employment and occupation (recast). *Eur-lex*. <<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?checktexts=checkbox&val=430497>> 01.10.2013

ECRI General Policy Recommendation No. 7 on national legislation to combat racism and racial discrimination. *Council of Europe Website*.
<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf> 01.10.2013

European Charter for Regional or Minority Languages. *Council of Europe Website*.
<<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=&CL=EN>> 01.10.2013

Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights (2007/C 303/02) 2007 *Eur-lex*
<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303EN.01001701.htm#Note_E0001_e> 01.10.2013

Framework Convention for the Protection of National Minorities (01.02.1995)

General Comment No. 18, Non-discrimination, United Nations Human Rights Committee

General Comment No. 20, Non-discrimination in economic, social and cultural rights, United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights

General Recommendation No. 25, United Nations Committee against Racial Discrimination

International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (21.12.1965)

International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (18.12.1990)

International Covenant on Civil and Political Rights (16.12.1966)

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (16.12.1966)

Proposal for a Council Directive on implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of religion or belief, disability, age or sexual orientation, *Eur-lex*
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServdo?uri=COM:2008:0426:FIN:EN:HTML>> 01.10.2013

Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – Explanatory Report. *Council of Europe Website*.
<<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/177.htm>> 01.10.2013

The Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Eur-lex*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServdo?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:EN:PDF>> 01.10.2013

Universal Declaration of Human Rights (10.12.1948)

Yogyakarta Principles. *Yogyakarta Principles Website*.
<http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm>. 28.09.2013

Закон за спречување и заштита од дискриминација. Службен весник на Република Македонија бр.50/2010, Одлука на Уставен суд У.бр.82/2010 (15.09.2010)

Устав на Република Македонија. Службен весник на Република Македонија (1991 и XXXII амандмани)

working conditions, *Eur-Lex*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServdo?uri=CELEX:31976L0207:EN:HTML>> 01.10.2013

Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast). *Eur-lex*. <<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?checktexts=checkbox&val=430497>> 01.10.2013

ECRI General Policy Recommendation No. 7 on national legislation to combat racism and racial discrimination. *Council of Europe Website*. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf> 01.10.2013

European Charter for Regional or Minority Languages. *Council of Europe Website*. <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=8&DF=&CL=EN>> 01.10.2013

Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights (2007/C 303/02) 2007 *Eur-lex* <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303EN.01001701.htm#Note_E0001_expl> 01.10.2013

Framework Convention for the Protection of National Minorities (01.02.1995)

General Comment No. 18, Non-discrimination, United Nations Human Rights Committee

General Comment No. 20, Non-discrimination in economic, social and cultural rights, United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights

General Recommendation No. 25, United Nations Committee against Racial Discrimination

International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (21.12.1965)

International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (18.12.1990)

International Covenant on Civil and Political Rights (16.12.1966)

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (16.12.1966)

Proposal for a Council Directive on implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of religion or belief, disability, age or sexual orientation, *Eur-lex* <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServdo?uri=COM:2008:0426:FIN:EN:HTML>> 01.10.2013

Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – Explanatory Report. *Council of Europe Website*. <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/177.htm>> 01.10.2013

The Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Eur-lex*. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServdo?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:EN:PDF>> 01.10.2013

Universal Declaration of Human Rights (10.12.1948)

Yogyakarta Principles. *Yogyakarta Principles Website*. <http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm>. 28.09.2013

Закон за спречување и заштита од дискриминација. Службен весник на Република Македонија бр.50/2010, Одлука на Уставен суд У.бр.82/2010 (15.09.2010)

Устав на Република Македонија. Службен весник на Република Македонија (1991 и XXXII амандмани)

Web faqet

CURIA Portal - European Court of Justice: <curia.europa.eu>

EurLex - Access to European Union Law: <<http://eur-lex.europa.eu/en/index.htm>>

European Court of Human Rights: <http://www.echr.coe.int/ECHR/homepage_en>

European Network of Legal Experts in the Non-discrimination Field: <<http://www.non-discrimination.net/>>

HUDOC Portal: <<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>>

SIM Documentation Centre – Case Law Database:

<http://sim.law.uu.nl/sim/Dochome.nsf/aedb8166f5bb4158c1256640002fb9d1/df84cef52460f085c12566400041d97d?OpenDocument>

Metodologjia

Bouma, Gary D and G.B.J. Atkinson, A Handbook of Social Science Research – A Comprehensive and Practical Guide for Students (Oxford University Press 1995)

Bryman, Alan, Social Research Methods (4th edn, Oxford University Press 2012)

Dannemann, Gerhard, 'Comparative Law: Study of Similarities or Differences?' in Reimann, Mathias and Reinhard Zimmermann, The Oxford Handbook of Comparative Law (Oxford University Press 2006)

Wilkinson, David, The Researcher's Toolkit (Routledge 2000)